STAFVELSEFÖRLÄNGNING

OCH

VOKALKVALITET

I

ÖSTSVENSKA DIALEKTER

AKADEMISK AFHANDLING

SOM MED TILLSTÅND AF

VIDTBERÖMDA FILOSOFISKA FAKULTETENS I UPPSALA
HUMANISTISKA SEKTION

FÖR FILOSOFISKA DOKTORSGRADENS VINNANDE

TILL OFFENTLIG GRANSKNING FRAMSTÄLLES

AF

BENGT IVAR HESSELMAN
FILOSOFIE LICENTIAT AF STOCKHOLMS NATION

Å LÄROSALEN N:o VIII

TISDAGEN DEN 27 MAJ 1902
P. V. T. F. M.

UPPSALA 1902
UPPSALA NYA TIDNINGS AKTIEBOLAG

STAFVELSEFÖRLÄNGNING

OCH

VOKALKVALITET

I

ÖSTSVENSKA DIALEKTER

AKADEMISK AFHANDLING

SOM MED TILLSTÅND AF

VIDTBERÖMDA FILOSOFISKA FAKULTETENS I UPPSALA HUMANISTISKA SEKTION

FÖR FILOSOFISKA DOKTORSGRADENS VINNANDE

TILL OFFENTLIG GRANSKNING FRAMSTÄLLES

AF

BENGT IVAR HESSELMAN

FILOSOFIE LICENTIAT AF STOCKHOLMS NATION

Å LÄROSALEN N:o VIII

TISDAGEN DEN 27 MAJ 1902

P. V. T. F. M.

ACAD. JUGD.RAT. BIBL.

UPPSALA 1902

UPPSALA NYA TIDNINGS AKTIEBOLAG

Denna afhandling utkommer samtidigt såsom Del I af ett tillämnadt större arbete med titel "Stafvelseförlängning och vokalkvalitet. Undersökningar i nordisk ljudhistoria."

INLEDNING.

Mina förarbeten till denna afhandling påbörjades vår- 1
terminen 1900 och afsågo då närmast ett klargörande af de i svenska språkhistorien välkända ljudförändringarne: fsv. kort *i* > nysv. *e* och fsv. kort *y* > nysv. *ö*. Jag hade nämligen kommit att misstänka, att de regler eller som de vanligen benämnas "ljudlagar", hvilka i den vetenskapliga litteraturen dittills blifvit framställda för dessa öfvergångar — såväl vidkommande "rikssprået" som i dialekterna — voro i behof af revision. Anledningar till denna misstanke voro dels några iakttagelser under studiet af nysvenska dialekter, särskildt uppländska, dels också den aprioriska öfvertygelsen, att en så stor skiljaktighet i de båda nära besläktade vokalernas utveckling, som de ifrågavarande ljudlagarne innebure, vore i hög grad osannolik.

På grundval af en vidsträckt dialektundersökning sökte 2
jag uppställa mer tillfredsställande regler för de nämnda vokalernas förändringar. Härunder kom jag också osökt att syssla med den dittills mindre beaktade utvecklingen af de korta *u*- och *o*-ljuden. Första resultatet af dessa bemödanden framlades i min afhandling för filosofie licentiatexamen, som inlämnades till Filosofiska Fakulteten i Augusti 1900 och hvars hufvuddel lydde: Ljudregler för starktonigt *i̯, y̯, u̯ (o̯)* i uppländskan.

En andra del af samma afhandling innehöll Anmärkningar om uppländskans kvantitetsutveckling.

3 Att jag sålunda kombinerat undersökningar öfver de korta vokalerna med sådana öfver kvantiteten, berodde närmast på den insikt, jag under mina studier kommit fram till, att en något så när ingående behandling af de korta vokalernas kvalitativa utveckling ej var möjlig utan en samtidig ompröfning af en del kvantitetsfrågor. En viktig del af de förändringar, äldre kort *i, y, u, o* undergått i svenskan, syntes vara bundna till fornsvenska s. k. korta rotstafvelser. Sådana stafvelser ha som bekant i det nuvarande språket ej bevarat sin gamla kvantitet, utan undergått förlängning. Angående reglerna för denna förlängning fann jag i litteraturen olika åsikter uttalade, af hvilka ingen syntes mig fullt tillfredsställande. Frågan var tydligen i behof af undersökning, och då en lösning af densamma syntes vara af vikt för bedömandet af stamvokalernas kvalitativa ändringar och äfven i sig själf kunde vara af intresse, kom jag att närmare sysselsätta mig med kvantitetens utveckling. Det är klart, att jag härvid måste ta hänsyn också till andra vokaler än *i, y, u* och *o*.

4 De åsikter jag kommit till angående kvantiteten i uppländskan framlades i det ofvannämnda kapitlet i min licentiatafhandling. En sammanfattande öfversikt af "kvantitetens hufvudtoniga utveckling i sådana ord, där rotvokalen följes af enkel konsonant "närmast i nysv. men också i de öfriga nynordiska språken sökte jag lämna i uppsatsen "Skiss öfver nysvensk kvantitetsutveckling" i tidskriften Språk och Stil I, s. 10 ff. (Mars 1901).

5 Också närvarande afhandling sysselsätter sig med kvantitetsutvecklingen, men upptar på samma gång det ursprungliga ämnet om de korta vokalernas kvalitativa utveckling, på så sätt, att den i hvarje dialekt, som kommer att undersökas, samtidigt tar hänsyn till såväl kvantitets- som vokalkvalitetsförhållanden.

Någon fullständig eller systematisk behandling af vare sig den ena eller den andra sidan af ämnet afser den ej

att gifva. Det är företrädesvis en del valda frågor, som komma att vidröras, sådana som synts mig vara af större intresse och mest i behof af undersökning.

Hvad kvantiteten angår, behandlas i första rummet korta 6
starktoniga stafvelser, hvarvid helt naturligt hufvudintresset kommer att knyta sig till den i alla nynordiska dialekter i större eller mindre utsträckning inträdda och redan i många medeltida handskrifter skönjbara förlängningen af fornspråkens korta rotstafvelser (eller, om man hellre vill, dessa stafvelsers kvantitativa sammanfall med de ursprungl. långa stafvelserna)[1]. Denna företeelse har jag behandlat redan i min ofvannämnda "Skiss etc.", där jag särskildt tog hänsyn till de olika sätt, hvarpå denna förlängning kunnat ske och uppvisade en del faktorer, som härutinnan varit af bestämmande betydelse. I närvarande afhandling kommer denna

[1] Med "korta stafvelser" eller "korta rotstafvelser" menar jag sådana, i hvilka en kort vokal följes af en kort eller enkel konsonant, vare sig denna kons. står i slutljudet eller följes af vokal. Jfr t. ex. Storm Norvegia s. 60. Jag tar ej hänsyn till stafvelser med kort vokal i slutljud, ej heller till sådana, som ha lång vokal utan följande konsonant. (Sådana räknas ju i isl. som korta: se Noreen Aisl. Gr. § 49. För fsv. ansättas de som långa på grund af ändelsevokalernas förhållande i handskrifter med vokalbalans: se Kock Fsv. ljudlära s. 380 och Noreen Aschw. Gr. § 56. Jfr dock Beckman Arkiv XV s. 92 f.). Min terminologi öfverensstämmer väsentligen med Kock's (t. ex. i hans uppsats Förlängn. af fornspråkets korta rotstafvelser, Fsv. ljudlära s. 382 ff.). Noreen (Aschw. Gr. § 56) brukar benämningen "kurze stammsilbe", hvarmed han menar en sådan stafvelse, "wo ein kurzer vokal vor nur einem konsonanten (also in offener silbe) steht, z. b. *fara* fahren", under det han som "lange stammsilbe" räknar en sådan, "wo entweder ein langer vokal (oder ein diphthong) oder ein kurzer vokal vor zwei folgenden konsonanten (also in geschlossener silbe) steht z. b. *ēgha* besitzen, *bōa* wohnen, *halda* halten". Af ordalydelsen och exemplen att döma, tycks han således ej som "kurze stammsilbe" räkna en stafvelse, där den korta vokalen följes af kort slutljudande konsonant (ex. *gaf* gaf) och alltså enligt hans egen terminologi står "in geschlossener silbe" (se t. ex. § 130).

stafvelseförlängning att utförligare undersökas. Vid behandlingen af kortstafviga ord får jag naturligtvis äfven anledning att ingå på utvecklingen i långa stafvelser. Framför allt kommer jag att dröja vid en viss grupp bland de långa stafvelserna, till hvars utvecklingshistoria man nödvändigt måste ta hänsyn, om man skall kunna allsidigt bedöma förhållandena också i kortstafviga ord. Sådana äro långstafviga böjnings- eller afledningsformer af ord som i andra former äro kortstafviga (och med dem likartade former) t. ex. fsv. pret. *dŭghþe:* inf. *dŭgha,* fsv. plur. *nŭklar:* sing. *nŭkil.*

7 Undersökningarne om vokalkvaliteten inskränka sig till utvecklingen af korta starktoniga vokaler. Utförligast behandlas urspr. *ĭ* och *ŭ,* hvarvid framför allt tages hänsyn till dessa ljuds öfvergång till *e,* resp. *ö.* Denna företeelse jämte förlängningen af de korta stamstafvelserna kan betraktas såsom det egentliga ämnet för mina undersökningar. Också till frågan om de urspr. korta *ŭ-* och *ŏ*-ljudens historia tror jag mig kunna lämna afsevärda bidrag. Mera i förbigående behandlas det korta *ă*-ljudet, ett kapitel som synes bereda särskilda svårigheter och hvartill jag möjligen återkommer. På kvalitativa utvecklingen af kort *ä* och *ö* kommer jag ej att ingå. Som synes, rör undersökningen egentligen endast de extrema vokalerna (de främsta och de bakersta), och bland dessa närmast de med trång artikulation.

8 Jag håller mig först och främst till utvecklingen på svenskt språkområde. Emellertid äro de faktiska företeelser, som falla inom undersökningens ram, ej inskränkta till svenskan. De uppträda på väsentligen likartadt sätt i norska dialekter (framför allt östnorska, men också i öfriga no. och äfven i färöiska och nyisl.). Och äfven i danska dialekter och i dansk-norska skriftspråket förekommer både förlängning af korta rotstafvelser och vokalöfvergångar likartade med de svenska. Den följande framställningen kommer därför att också vidröra dessa språk.

Gången af undersökningen är den enligt min mening i 9
de flesta ljudhistoriska frågor förmånligaste och i många fall
enda tillförlitliga: att först granska de nu lefvande dialek-
terna, i så stor geografisk utsträckning som möjligt, först
därefter med ledning af under dialektundersökningen vunna
erfarenheter gå till pröfningen af äldre vittnesbörd, såsom
skrifsättet i handskrifter och tryck från äldre tid, rimvanor
i äldre poesi, uppgifter hos grammatici o. dyl.

Man skulle kanske mena, att luckorna i vår nuvarande 10
kännedom om dialekterna i själfva verket vore så stora, att
en så omfattande dialektundersökning, som den jag här före-
tagit, skulle ha föga utsikt till säkra resultat och därför
rätteligen borde ställas på framtiden. Jag tror emellertid,
att denna invändning ej har så mycket att betyda. Om de
nynorska dialekterna ha vi god och mångsidig kännedom
genom Aasens, Ross', Storms och Larsens arbeten. Om de
danska genom åtskilliga monografier, Feilbergs ordbok och
nu senast genom de påbörjade "Kort over de danske folke-
mål" af Bennike och Kristensen. Också för de *svenska* dia-
lekterna torde vi vara bättre ställda, än man kanske skulle
förmoda. Den hittills tryckta landsmålslitteraturen är ju på
sätt och vis mycket rikhaltig och omfattar en mängd mål
från skilda håll af språkområdet. Också arbeten af något
äldre datum, såsom Rietz' omfattande lexikon, äro i sin mån
användbara. Härtill komma stora ännu otryckta material-
samlingar, som kommit till stånd genom de systematiska
undersökningar öfver vissa landskaps mål, hvilka igångsattes
härstädes 1895 på initiativ af professor A. Erdmann och
sedan med ifver bedrifvits[1]. Dessa samlingar förvaras å
härvarande universitetsbibliotek. Genom dem ha vi fått god
kännedom om språkförhållanden i de centrala svenska dialek-
terna, de som haft största betydelsen för skriftspråkets ut-

[1] Om dessa undersökningar jfr bl. a. Lundell i Paul's Grundriss[2] I s. 1496 f., Erdmann i Upplands fornminnesför:s tidskrift 1897 och följ. år.

veckling, målen i Uppland, Södermanland, Nerike och Östergötland. Af dessa äro de uppländska målen de, som förf. jämförelsevis bäst känner till[1]. Också för Västergötland, Gästrikland och delar af Norrland finnas otryckta samlingar, till hvilka jag haft tillgång. För en mängd mer periferiska dialekter, i Norrland, Dalarne, Värmland, Finland, södra Sverige, äga vi ju rikhaltiga monografier. Med ledning af allt detta torde man i själfva verket kunna förskaffa sig en väsentligen riktig bild af utvecklingen öfver hela området, åtminstone i dess hufvuddrag. Härmed vill jag naturligtvis ej bestrida, att i talrika enskilda fall fortsatta materialsamlingar kunna komma att beriktiga och precisera uppfattningen, särskildt i riktning af ett noggrannare uppdragande af företeelsernas gränser. Men också för denna kommande detaljforskning bör en redan nu företagen teoretisk sammanfattning af det kända materialet vara af nytta, bl. a. genom att rikta uppmärksamheten på vissa punkter, där ett fullständigande af samlingarne mest är af nöden. För öfrigt hänvisar jag till den följande framställningen, af hvilken läsaren själf kan bilda sig en föreställning om hvad luckorna i materialet kunna betyda för undersökningen.

11 Beträffande andra felkällor, sådana som kunna bero på oriktiga primär-uppgifter, bristfällig ljudbeteckning o. dyl. eller som sammanhänga med dialekternas nuvarande af skriftspråket starkt influerade tillstånd, vill jag om dem här endast anmärka, att deras betydelse försvagas, i ju större omfattning undersökningen företages. Först en vidsträckt jämförelse mellan olika dialekter och olika språkperioder gör möjligt att bedöma, om en uppgift är sannolik eller icke (eller hvilket värde skall tillmätas en viss skriftform i en handskrift eller ett rim i en dikt). Äfven sådana uppteckningar, som i öfrigt äro mindre tillförlitliga eller lida af

[1] Förf. har själf under tre somrar deltagit i undersökningen af Upplands folkmål.

ofullständig ljudbeteckning, kunna i enskilda fall vinna ökad tilltro, om de vid jämförelsen visa sig öfverensstämma sinsemellan, framför allt om det är sannolikt att de olika upptecknarne varit oberoende af hvarandra. Slutligen blir det först genom dialektjämförelsen möjligt att med någon grad af säkerhet afgöra den svåra frågan, om en viss form är influerad af skriftspråket eller icke.

Att här vidare utveckla, hvilka fördelar som följa med den valda metoden eller hur denna metod i detalj kan komma att gestalta sig, särskildt då det blir fråga om att ur nuvarande dialektförhållanden draga utvecklingshistoriska konklusioner, tror jag vara obehöfligt. Jag får hoppas, att i detta hänseende den följande framställningen kommer att tillräckligt tydligt tala för sig själf.

* * *

12 Vid en undersökning af kvantiteten i de olika nu lefvande målen erbjuder sig självmant att begynna med sådana dialekter, som i kvantitativt hänseende mindre afvikit från det fornspråkliga tillståndet. Det är att apriori förmoda, att företeelserna i en sådan dialekt skola vara enklare och mer lättförklarliga än i en mer framskriden, i hvilken en mängd ljudlagar samverkat till att inveckla förhållandena. Man kunde i så fall ha flera dialekter eller grupper af dialekter att välja på, då med fornspråken mer eller mindre öfverensstämmande kvantitet existerar på flera håll inom det nynordiska språkområdet. För min del har jag till grundval för undersökningen valt en utförlig granskning af kvantitets- och vokalkvalitetsförhållanden (i den mån de falla inom arbetets ram, se 6, 7) i de östsvenska dialekterna.

13 *Ett* skäl härtill har varit dessa dialekters nära släktskap med de mål, som för den svenska språkutvecklingen haft den kanske största betydelsen och som jag själf bäst känner till, nämligen målen i Uppland och Södermanland omkring Mälaren. Men det mest afgörande skälet har varit,

att de östsv. dialekterna i förhållande till andra dialekter som kunnat ifrågasättas, och äfven till öfriga svenska dialektkomplex af motsvarande omfång, äro så ojämförligt bättre kända, såväl genom stora i tryck föreliggande materialsamlingar, som framför allt genom den grundliga sammanfattande behandling de erhållit i O. F. Hultmans stora afhandling De Östsvenska Dialekterna (Finl. Bidrag 1894 s. 113 ff.).

14 Detta Hultmans arbete innebär enligt min mening ett betydande framsteg utöfver den tidigare svenska dialektforskningen, sådan densamma företrädes af exempelvis Lindgrens afhandling om Burträskmålet. Den jämförande behandling af ett större antal geografiskt sammanhängande dialekter, Hultman här försökt, den första i sitt slag öfver svenska dialekter, har utmynnat i en ansenlig rad nya och pålitliga resultat, hvilka äro af betydelse ej blott för östsv. och med dem besläktade svenska *dialekter* utan ock för kännedomen om *"rikssprākets"* historia i såväl äldre som nyare tid. Flere af de regler han med ledning af de östsv. dialekternas vittnesbörd uppställer för sådana företeelser, som dessa ha gemensamt med högsvenskan, ha också för denna senare ett afgjordt företräde framför åtskilliga andra "ljudlagar", som för samma företeelser både före och efter utkommandet af hans bok blifvit framställda, hvilka ha varit byggda antingen på någon enskild dialekt eller på den skriftliga traditionen (stundom på en enda handskrift eller till och med en mindre del af en sådan) eller i vissa fall utgått endast från det egendomligt sammansatta tillståndet i det nuvarande s. k. rikssprāket.

15 Att mycket i Hultmans öfversikt ännu kan vara att komplettera och att beriktiga, erkänner han själf och ligger i sakens natur. Särskildt kan jämförelsen med de egentliga svenska dialekterna ställa en del frågor i ett nytt ljus, en jämförelse som för Hultman knappast var möjlig. Men också om man enbart håller sig till det östsvenska materialet, kunna hans slutsatser i många fall diskuteras, såsom i sin mån

framgår af den följande afhandlingen. Också hans metodiska standpunkt torde på vissa punkter tåla vid att skärskådas. Men trots detta tror jag, att för den kommande forskningen i talrika ljudhistoriska frågor en grundlig uppgörelse med Hultmans åsikter är oundgänglig.

Att en sådan behöfdes för de frågor jag tagit till ämne för dessa undersökningar, stod klart för mig, redan då jag sysslade med att uppställa ljudregler för *i, y, u, o* i upplandsmålen. Under läsning af hans arbete kom jag snart nog att inse, att en granskning af förhållandena i östsvenskan skulle vara lärorik för frågornas fullständiga utredande också i de andra dialekterna. På samma gång fick jag på flere punkter anledning att betvifla riktigheten af H:s resultat, åtminstone delvis tack vare min större kännedom om uppländska dialekter. Detta var orsak nog att söka närmare sätta mig in i det östsvenska materialet för att genom en självständig pröfning tillse, om mina på andra håll vunna öfvertygelser stämde med förhållandena i östsvenskan eller behöfde modifieras.

Resultatet häraf framlägges i den följande framställningen öfver frågor angående kvantitet och de korta vokalernas kvalitet i östsvenskan. Denna har till stor del kommit att bestå i en kritik af Hultmans meningar, och genom nödvändigheten af att kritisera har den kanske blifvit vidlyftigare, än eljes varit behöfligt. Att å andra sidan studiet af Hultmans bok underlättat mitt eget arbete att söka bringa reda i materialet, är öfverflödigt att betona. Bland annat har den sparat mig besväret att närmare ingå på de mer eller mindre lösa meningar om östsvensk ljudutveckling, som af andra författare före och efter 1894 blifvit framställda.

I.

16 De viktigaste källor jag begagnat för undersökningen af östsvenskan jämte för desamma använda förkortningar äro:

estsv.: A. O. Freudenthal och H. A. Vendell, Ordbok öfver Estländsk-Svenska Dialekterna. Skrifter utgifna af Svenska literatursällskapet i Finland VII. H:fors 1887.

Finnby, *Fby*: Vendell, Ordlista öfver svenska allmogemålet i Finnby kapell af Bjärnå socken i Åbo län. Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk, utgifna af Finska Vetenskaps-Societeten. 49:de häftet s. 151—366. H:fors 1890.

Gamlakarleby, *GK*: K. J. Hagfors, Gamlakarleby-målet. Ljud- och formlära samt språkprof. Sv. Lm. XII. 2, 1891. (Äfven Akad. Afh. H:fors 1891).

Korpo-Houtskär, *KH*: L. V. Fagerlund, Anteckningar om Korpo och Houtskär socknar. Sommarstudier. H:fors 1878. F. V. S:s Bidrag, h. 28. (Språkliga samlingar å pp. 120—220 och pp. 226—329).

Kökar, *Kkm.*: Anton Karsten, Kökarsmålets ljud- och formlära. Sv. Lm. XII. 3, 1892. (Akad. Afh. H:fors 1891).

nyl.: Nyland. Samlingar utgifna af nyländska afdelningen. I. Samlingar af ord ur Nyländska allmogemålet, ordnade af H. Vendell. H:fors 1884.

nyl. (*Freud.*): Freudenthal, Om Svenska allmogemålet i Nyland. F. V. S:s Bidrag, h. 15. H:fors 1870.

Närpes: Freudenthal, Bidrag till ordbok öfver Närpesmålet. H:fors 1878.

Närpes (*Gr.*): Densamme, Ueber den Närpesdialect. Acad. Abh. H:fors 1878.

Ormsö-Nukkö (*Vll*): Vendell, Laut- und Formlehre der schwedischen Mundarten in den Kirchspielen Ormsö und Nukkö in Ehstland. Acad. Abh. H:fors 1881.

Pargas Pgm.: J. Thurman, Pargasmålets ljud- och formlära. Sv. Lm. XV. 4, 1898—1900. (Akad Afh. H:fors 1898).

Pedersöre-Purmo, PPm.: Vendell, Ordbok öfver Pedersöre-Purmo-målet i Österbotten. F. V. S:s Bidrag, h. 56. H:fors 1895.

PPm. (Gr.): Vendell, Pedersöre-Purmo-målet. Ljud- och formlära samt språkprof. F. V. S:s Bidr., h. 52, s. 181—420. H:fors 1893.

Runö: Vendell, Runömålet. Ljud- och formlära samt ordbok. Sv. Lm. II. 3, 1882.

Rågö-Wichterpal (Freud.): Freudenthal, Upplysningar om Rågö- och Wichterpalmålet. H:fors 1875. F. V. S:s Bidrag, h. 24.

Vörå, Vö.: Freudenthal, Vöråmålet. Ljud- och formlära, ordlista med register, språkprof. H:fors 1889. (Utgör XII af "Skrifter utgifna af Svenska literatursällskapet i Finland").

Ö. Monogr.: Vendell, Östsvenska monografier. H:fors 1890.

I en del af dessa arbeten begagnas landsmålsalfa- 17
betet (i olika modifikationer), nämligen i Vendells öfver *Finnby, Pedersöre-Purmo* och *Runö* samt i *Ö. Monogr.*, i Freudenthals öfver *Vörå* äfvensom i afhandlingarne om *Gamlakarleby, Kökar* och *Pargas*. Uppgifter ur dessa källor återges här i en förenklad beteckning med hufvudsakligen endast i vanlig skrift brukliga bokstäfver. Principen för denna ljudskrift har varit, att i möjligaste mån söka uttrycka de relativa ljudvärdena för hvarje särskild dialekt, men å andra sidan ej begagna flera typer, än oundgängligen är nödvändigt. I flera fall har jag trott mig kunna genom en enkel regel ersätta användandet af en extra besvärlig bokstaf[1]. Då t. ex. *l* i Kökar alltid är (svagt) muljeradt utom i uddljud, torde vara tillräckligt att en gång för alla omtala detta. Jämför äfven om *ä* nedan! Naturligtvis har jag då ej kunnat undvika, att samma typ i olika dialekter får beteckna ganska skilda ljud, men den praktiska olägenheten häraf synes mig blifva ytterst ringa. Angående min ljudbeteckning förhållande till de resp. landsmålsalfabeten kunna följande anmärkningar vara tillfyllest:

a, ā betecknar källornas korta, resp. långa *a*-ljud af olika kvaliteter i de skilda målen.

[1] För tysk ljudskrift är en dylik metod i vissa fall förordad af O. Bremer, Zur Lautschrift, s. 8 ff.

d: för Gamlakarleby supradentalt *d*-ljud, för de öfriga postdentalt. (Jfr Hultman ÖD s. 126 not).

ḍ: kakuminalt och suprad. *d*.

e: för Kökar kort öppet *e*-ljud (mellan *e* och *ä*) samt genomgående källornas *e*- och *ə*-ljud i obetonade stafvelser.

ē: Finnby, Gamlakarleby, Pedersöre-Purmo, Vörå, Runö långt slutet *e*. Kökar långt öppet *e* (mellan *e* och *ä*).

g: prepal. och mediopal. *g*.

i: kort *i*-ljud, Kökar och Finnby[1] alltid slutet; Runö och Vörå slutet i betonade stafvelser, öppet i obetonade; Gamlakarleby, Pedersöre-Purmo och Pargas öppet.

ī: långt *i*.

j: kons. *i* och *j*; också den i förbindelserna *dj* och *tj* ingående senare komponenten.

k: prepal. och mediopal. *k*.

l: postdentalt *l*, i Kökar svagt muljeradt utom i uddljud: se Karsten § 31.

l': dentipalatalt *l*.

ḷ: kakuminalt *l*.

l̤: supradentalt *l*.

n: postdentalt *n*, i Kökar svagt muljeradt mellan vokaler och i slutljud: se Karsten § 37.

n': dentipalatalt *n*.

ṇ: kak. och supradent. *n*.

ŋ: mediopal. och prepal. *ng*-ljud.

o: kort *å*-ljud, Vörå slutet, för öfrigt öppet.

ŏ: Kökar kort slutet *o*-ljud (*o*).

ō: långt slutet *o* (*o*).

R: Runö "bakre" *r*-ljud.

š: *sje*-ljud[2].

[1] växlande med öppet (se sid. 154), som det ser ut synnerligen i obetonade stafvelser (?).

[2] För Kökar *f* skrifves *s* i alla de fall, då det inom målet kan växla med *s* (nämligen då det står för urspr. *s*). Jfr Karsten, § 23 o. 43 an. 2. Således *rāso* etc., *st, sl, sv, sm, sn, stj, sk* etc.

ṣ: kak. och supradent. *sje*-ljud.
t: Pargas marginalt och postdent. *t*, för öfr. blott postdent.
ṭ: kak. och supradent. *t*.
u: kort *u*, i Kökar "norskt" *u*-ljud, föröfrigt "europeiskt" *u*.
ū: långt *u:* Kökar, Gamlakarleby, Pedersöre-Purmo "norskt", Vörå "europeiskt", Finnby, Pargas, Runö spetsigt (*u̯*).
y: kort *y:* Kökar, Finnby, Vörå, Runö slutet; Pargas, Gamlakarleby, Pedersöre-Purmo öppet.
ȳ: långt *y*.
å: långt *å*.
ä: kort *ä*-ljud i Kökar (bredt framför *l̤*), Gamlakarleby och Runö; mellan *e* och *ä* i Pedersöre-Purmo, Vörå, Pargas, Finnby (dock *ä*-ljud framför *r, l̤,* i Finnby äfven framför *χ*); *ä* i ändelser.
æ: långt *ä*, i kvalitativt hänseende likartadt med kort *ä*.
ö: kort *ö*.
ø: långt *ö*.

Vidare i vanlig betydelse *ð, þ, γ, λ* och *w*.

Konsonantförbindelser: Obs. *sl, dj, tj,* ej *λl, šl̤* etc.! Gamlakarleby *dz, ts* svagt muljerade postdentaler!

Diftonger: ei (*äi* Runö), *öi, öu, ou, äu, iē, yø, uå*.

Konsonantlängd betecknas med dubbelskrifning — i konsonantförbindelser dock endast om den senare komponenten är *l, m, n, r, l̤, l̥, n̥* eller *j*. Jfr föröfrigt nedan (23, 24) och Hultman s. 115.

De öfriga källorna, nämligen *nyländska* och *estsvenska* 18
ordböckerna, Freudenthals afhandlingar om *Nyland, Närpes* och *Rågö-Wichterpal,* Vendells öfver *Ormsö-Nukkö* och Fagerlunds öfver *Korpo-Houtskär* använda en gröfre ljudbeteckning, tämligen likartad med den här ofvan framställda. Uppgifter ur dessa återger jag alldeles som jag funnit dem, med undantag af att *ā* skrifves för *á, ē* för *é* etc., *l̤* för *l̥*, *d̤* för *d̥* etc., *sl* för *λl, þl* samt att *ė* i estsv. ordboken återges med *i, ṙ* med *ʀ* och *ə* med *e* (*ə* också i nyl.).

Från Hultmans ljudbeteckning afviker den här använda

hufvudsakligen genom bruket af *o* för kort *å*-ljud (Hultman *a*) och genom *l̥*, *n̥* etc. för *l* (som hos H. betyder både supradentalt och kakuminalt *l*) *n* etc.

I.

19 I enlighet med den i inledningen (12) antydda principen utgår jag vid min granskning af utvecklingen på det östsvenska språkområdet från de i kvantitativt hänseende minst utvecklade målen. Dessa anträffas inom hvad Hultman kallar den sydfinländska gruppen, till hvilken han i sin afhandling räknar dialekterna i Egentliga Finland utom Houtskär samt i Nyland (se ÖD s. 168). Enligt H:s framställning är i denna dialektgrupp en ursprunglig förbindelse af kort vokal och följande kort konsonant bevarad såsom sådan såväl framför vokal (§ 2, 17), som äfven — hvilket är sällsyntare — "i det fall att konsonanten står i slutljudet" (§ 8, 7)[1]: vi ha här sålunda kort rotstafvelse i exempel som *buri* 'burit', *dropan* 'droppen' och äfven i *hol̥ hol* 'hål', *skot* 'skott'. Vidare kvarstå liksom i flertalet östsv. dial. förbindelser af urspr. lång vokal och följande lång kons. t. ex. *lētt* 'lätt', *bȳtt* 'bytte' etc. och likaledes långa vokaler framför konsonantgrupp: *bīld* 'plogbill', *sōknar* 'socknar' etc. (se § 2, 16 och jfr § 1, 82 samt § 2, 14 och 15). Men det finns också fall, i hvilka de sydfinl. dial. afvika från äldre kvantitet. De viktigaste bland de inträdda förändringarne äro de, som af H. framställas i § 1, 28, hvilka enligt hans mening ha gemensamt inträdt i alla östsv. dial., således också de sydfinl., och likaså äfven i "högsvenskan". Härtill kommer förändringen i § 1, 60, som enligt H. likaledes är samöstsvensk, men däremot främmande för hsv. (se noten). Om vi till en början bortse från några bland dessa förändringar, hvilka här

[1] Då enligt denna § dial. i Korpo synes afvika från de öfriga sydfinl., kommer jag i det följande att behandla detta mål särskildt tillsammans med Houtskärsmålet.

ej omedelbart intressera oss, då de nästan uteslutande angå långstafviga ord (förlängning af vokal framför *rd, rn, rl, ld, ng, nd, mb:* H. § 1, 28 mom. a o. b samt § 1, 60), skulle då enligt H:s framställning i de sydfinl. och andra östsv. dial. följande kvantitetsändringar ha inträdt:

"Kort vokal har blifvit förlängd i starktonig stafvelse framför" (§ 1, 28)

1) "urspr. *l̥n, l̥ð, nð, mð*" (mom. c)

2) "spirantiskt *g, d* eller *v* + konsonant (excl. halfvok. *i* samt urspr. stafvelsebildande *l, r*)"[1] (mom. d)

3) "kort slutljudande konsonant — öfver hela det östsvenska språkområdet dock endast om den ifrågavarande vokalen är *a*" (mom. e).

Några andra för alla de sydfinländska dial. karakteri- 20
stiska öfvergångar utom dessa, som äro gemensamma för hela östsv. området och likaledes inträdt i hsv., skulle enligt H:s framställning ej existera. Däremot har inom ett mera begränsadt område inom den sydfinl. gruppen en kvantitetsändring ägt rum, som skiljer ifrågavarande dial. från öfriga af samma grupp liksom från en del andra östsv. dialekter. Enligt H. § 43 (s. 263 f.) har nämligen i östra Egentliga Finland samt Nyland förlängning inträdt af kort explosiva mellan en föregående kort vokal och en efterföljande ickesonantisk likvida eller nasal, t. ex. *kokk̥lar -lar* 'pratar ifrigt' etc.: inf. *kokäl̥ -äl; fjättrar* 'fjättrar': sing. *fjätur; yppna* 'öppna': adj. *ypin; fogg̥lar -lar* 'fåglar': sing. *fogäl̥ -äl.* Denna företeelse har enligt H. sin västgräns mellan Pargas och Finnby och sträcker sig åt öster lika långt som det svenska språkområdet.

Det är emellertid klart, att denna förändring bör vara 21
af yngre datum än de nyss omtalade förlängningarne i § 1, 28. Redan de geografiska förhållandena göra detta troligt: en förändring, som blott tillhör några få mål, är med all sannolikhet senare än en, som gäller öfver ett större område

[1] Närmare restriktioner nedan (37).

(i detta fall alla östsv. dial., hsv. och en stor mängd andra svenska dial.). Afgörande är väl ett fall som pl. *foglar* eller ännu bättre *naglar:* här skulle vi ljudlagsenligt ha vokalförlängning framför *g (γ)* + *l* och denna förlängning måste gifvetvis vara äldre än utvecklingen *gl* > *ggl.* H. talar om vokalförlängning framför spirantiskt *g* + kons., men betraktar kons.-förlängningen såsom en förlängning af kort explosiva, hvaraf tydligt framgår, att han anser den senare företeelsen vara den yngre af de två. Före formen *nagglar* ligger således (i t. ex. nyl.) närmast en form *năglar* med kort *a* och explosivt *g*-ljud, en form som i sin tur är yngre än förlängningen af kort *a* enl. § 1, 28 och tydligen endast kan bero på analogi efter sg. *nagäl.* Då förlängningen af expl. *g* med all sannolikhet är identisk med förlängningen af *d, k, t* etc., bör det tydligen vid samma tid ha hetat *fjätrar, kokla* med kort kons. före *l, r* d. v. s. samma former, som vi ännu i dag ha i den sydfinl. dial. i Pargas, där konsonantförlängning ej ägt rum. På grund häraf tror jag mig i det följande kunna bortse från hela denna föreetelse, så att jag t. ex. behandlar en för nyl. uppgifven form *siggla* såsom fullkomligt likställd med Pgm. *sigḷa.*

22 Härtill kommer vidare, att de mig tillgängliga uppteckningarne i fråga om dubbel- eller enkel-skrifning af kons. i fall som dessa äro synnerligen inkonsekventa och ge intryck af otillförlitlighet. I nyländska ordboken är beteckningen vacklande och dubbelskrifning förekommer äfven af andra kons. än explosivor, ex. *livvra* m. 'lefver'; jfr äfven Korsström Sv. Lm. VI pag. L.

23 För Finnbymålet använder Vendell, som det ser ut konsekvent, längdbeteckning på kons. mellan en kort vokal och följande kons. ex. *assp* etc., *korrp, bjäḷḷk* etc. (dessa former tvifvelaktiga på grund af Korsström Sv. Lm. VI pag. L, Hultman ÖD s. 115), *säggḷa* 'segla', *vittna* (men *vit'n*), och t. o. m. *saḷḷṭ* (*saḳt*), *svaḷḷṇa* med längdstreck under det reducerade kakuminala *l*-ljudet!

Pargasmålet skulle ju enl. Hultman ligga utanför grän- 24
sen för konsonantförlängningen. Thurman (Pgm. s. 13) ger följande regler för konsonantförbindelsers kvantitet:

"Då en konsonantförbindelse i ljudstark stafvelse följer efter kort vokal, är i regeln den första konsonanten lång, ehuru den icke upptager samma tidslängd som lång konsonant ensam (not: Rättast vore därför att beteckna sådan konsonant såsom halflång), den andra kort.

"Från denna regel gifves emellertid följande undantag:

"Då en konsonantförbindelse består af någon af de sonora konsonanterna *l, l̥, r, m, n, ŋ, ŋ̊* med närmast därefter följande

a) tonlös explosiva, har explosivan kvantitetslängd och den sonora konsonanten är jämförelsevis kort,

b) tonlös median frikativa, fördelas kvantitetslängden på bägge konsonanterna, så att följaktligen båda äro halflånga. Detta utmärkes icke i afhandlingen."

I öfverensstämmelse härmed tecknar Thurman konse- 25
kvent enl. undantag *a*) *buŋkk* (*buŋ̊k*[1]), *svartt, vantt, skvalppa* etc. med lång explosiva och reduktionstecken under första kons. och enl. undantag *b*) *als, halft* etc. Man skulle vänta, att han enligt hufvudregeln i alla öfriga fall skref den första komponenten i konsonantförbindelsen lång eller också alldeles utelämnade kvantitetsbeteckning. Så är emellertid ej fallet. En närmare undersökning af hans beteckningssätt visar, att han i vissa fall konsekvent använder längdstreck, i andra skrifver kort kons., som det ser ut enligt bestämda regler,

[1] Som en kuriositet har jag anmärkt, att samma ord i Ths uppsats "Artikeln i Pargasmålet" i Finl. Bidrag 1894 finnes skrifvet *búŋkɨn* med långt *ŋ*-ljud. Jfr i samma uppsats *klimmp'n, bullt'n. ŏjirrkana.* Således samma ljud, som 1894 var långt, skrifves 1898 med en beteckning, som ju skall utmärka, att ifrågav. ljud "i uttalet blott är otydligt utprägladt, således reduceradt till ett minimum af kvantitet" (Lundell Sv. Lm. I s. 142). Iakttagelsen saknar ej intresse för historien om landsmålsalfabetets praktiska tillämpning.

om hvilka jag dock ingenstädes i hans afhandling funnit några uppgifter.

26 1) Tonlös kons. skrifves lång framför tonlös explosiva och *s:* ex. *kussk, sakkt, visspil, räffsa*[1].

2) Tonande kons. skrifves lång framför *b, d, g* och *v: puggg, kommbär, mulld, grunndär, dorrg, ärrv, ällva:* också *älḷḷv, goḷḷv* etc.[1]

3) Framför *j* skrifvas *m, n, r, ḷ, l* och *g* långa, öfriga korta.

ex. *a*) *sömmjas, trännjon, sköḷḷja* s. 63 (men *sköḷja* s. 41), *smörrjo, tilljo, lykkjo, bryggjo*;

b) *drypja, sprytja, midja, häsja, ävjo.*

4) framför *l, ḷ, r, m, n* enkelskrifves i regel konsonanten.

ex. *fägna, drigḷa, slapra, pasma, idron, ludna, has'l* etc.

Dock skrifves alltid långt *m* före *n,* samt långt *r, ḷ, l* före *m:* ex. *sommna* etc., *ärrm, hoḷḷm, sallm, vaḷḷman* etc.

Undantag äro: *byssmand* 'besman' s. 105, men s. 59 *bysmand: frässmo* 'fräkne' s. 32 o. 67, *skillna* 'skilnad' s. 94. *tykkno* 'töcken' s. 58, *uggḷa* 'uggla' s. 103, *lykkḷigär* s. 89.

27 Jag tror knappast, att dessa olika beteckningssätt äro mycket att bygga på. Dock tycks enkelskrifningen af kort konsonant framför *l, ḷ, r, m, n* o. *j* ha något att betyda, om den jämföres med Hultmans uppgift, att i Pargasmålet förlängning af explosiva i detta fall ej ägt rum. Intressant vore i så fall om den långa kons. i exempel som *uggḷa, tykkno* gentemot *drigḷa* etc. eller i *bryggjo, lykkjo* jämförda med *midja, drypja* verkligen skulle representera den urspr. långa konsonanten, d. v. s. om vi i Pargasmålet skulle ha bevarad den urspr. skillnaden mellan kort och lång kons. också framför en följande kons. åtminstone i vissa fall (?).

28 Jag återvänder till granskningen af Hultmans regler i § 1, 28 och begynner med mom. e.

[1] Utmärkes ej i denna afhandling (jfr 17).

För de sydfinländska dialekternas vidkommande innebär regeln i detta moment tydligen, att urspr. kort *a*-ljud framför kort slutljudande konsonant blifvit förlängd, öfriga vokaler däremot bibehållit sin korthet.

Hvad först förlängningen af *a* angår, synes densamma 29
otvifvelaktigt gälla i alla de sydfinl. mål, för hvilka jag har tillgång på material (Nyland, Finnby och Pargas). Man kan observera den af H. (s. 131 not [2]) uppställda proportionen mellan lång- och kortvokaliska former i ord med rotvokalen *a* och i ord med rotvokal af annan kvalitet:

	ord med *a:*		ord med andra vok.	
	(lång vok.)	(kort vok.)	(lång vok.)	(kort vok.)
Nyland . . .	48	33	13	52
Pargas. . . .	35	3	11	25

Bevisande äro också sådana ex. som Pgm., Fby, nyl. *bära bār buri, skār* pt. men *skara* m., Fby, nyl. *i kāp* 'i kapp' o. s. v. Undantagen äro visserligen talrika och det kan vara tvifvelaktigt, om den af Hultman för desamma tillämpade förklaringen, att de samtliga skulle bero på analogibildning efter former med ljudlagsenlig kort vokal, i alla tillfällen är den riktiga, men trots detta tror jag, att förlängningens existens bör vara ställd utom allt tvifvel.

Annorlunda förhåller sig med den senare delen af 30
regeln, att alla öfriga korta vokaler i samma ställning bevarat sin kvantitet. Enligt min mening är detta oriktigt. Såvidt jag kan se har nämligen i de nämnda dialekterna den ifrv. förlängningen också träffat urspr. kort *ä*.

Apriori är detta sannolikt, att *a* och *ä* följas åt. Man 31
kan anmärka, att också i andra fall, där *a* förlängts, samma sorts förlängning också träffat *ä*, däremot i många mål ej de öfriga vokalerna. Enligt H. § 1, 28 a har framför *rl* i östsv. endast *a* och *ä* förlängts, enl. b inträder förlängningen framför urspr. *ld, gg* öfver hela östsv. språkområdet, endast om vokalen varit *a* eller *ä*, enl. § 1, 60 har i starktonig stafvelse *a* och *ä* blifvit förlängda framför urspr. *nd* och *mb*.

Jämför, att i uppl. och hsv. *a* och *ä* i korta rotstafvelser genomgående förlängts, i olikhet mot öfriga vokaler (se S. o. S. I "Skiss etc." s. 17 ff., s. 23).

32 Hur ställer sig nu materialet i t. ex. nyl. till en eventuell regel, att också *ä* förlängts framför slutljudande konsonant? Att exemplen ej kunna bli så talrika som vid *a*, har man rätt att vänta, då orden med urspr. kort *ä* öfver hufvud äro sällsyntare. Men hur blir proportionen mellan former med förlängning och sådana med bevarad korthet? Enl. H. skulle vi i nyl. af subst. och adj. med *a* ha 48 med lång vokal, 33 med kort, däremot af andra vokaler 13 med lång, 52 med kort. Nu tror jag mig ha funnit åtminstone 10 urspr. kortstafviga ord med *ä*, som i nyl. uppgifvas ha lång vokal. Det är ju ej sagdt, att H. medräknat alla dessa i de 13 orden med annan kort rotvokal än *a*, men i hvarje fall torde proportionen vid *ä* ställa sig betydligt gynnsammare för antagandet af en förlängningsregel än vid öfriga vokaler *i, y, u, o*. Ord med bevaradt kort *ä* tror jag mig ha funnit omkring 12. Äfven med ett antagande af förlängning ha vi tydligen rätt att vänta åtskilliga fall med kort *ä*. Ty lika väl som vid *a* analogien (enl. H.) eller andra orsaker skulle ha verkat, att nyl. har ej mindre än 33 fall med kort *a*, likaväl kunna liknande orsaker ha spelat in också vid *ä*. När vi ha t. ex. *räv* med kort *ä* (jämte *ræv*), skulle således denna form kunna bero på inflytande från tvåstafviga former (best. f., plur. eller sammansättningar). Att en sådan analogi förskaffat oss ett relativt stort antal kortvokaliska *ä*-ord, kan möjligen bero på det förhållandet, att vi i åtskilliga af de ifrv. exemplen som utgångsformer för analogibildningen ha att räkna med ej blott plur. och best. form, utan äfven en tvåstafvig sammansättningsform, hvilken ej så ofta förekom vid *a*-orden. Hit höra nämligen kortst. *ja-, jō*-stammar, ex. *bär, häs, näs, nät, näv, gräs, skär, städ, väv*. Den korta vokalen i *nät* kan sålunda bl. a. bero på de talrika sammansättningarne med *näti-*, ex. *näti-båt*

(i nyl. ordb. 19 dyl. anförda), likaså kan förhålla sig med *bär* (10 sms., ex. *bäri-boska*), *skär* (4 sms., ex. *skäri-bō*), *väv* (7, ex. *vävi-bræ*). Att förklara alla fallen med långt *æ* såsom beroende på hsv. inverkan, hvilket väl från H:s ståndpunkt blir oundgängligt, synes knappast gå för sig att döma af ett sådant fall som nyl. *ræk* n. 'från hafvet indrifvande storm, sjögång, regn eller dimma' (Kyrkslätt): Jfr isl. *rek* n. 'hvad som driver om paa Søen' Fr., nyn. *rek* (*e'*) n. bl. a. 'Ting som flyde om paa vandet' Aas., Östsv. Monogr. *šøräk* (Ksl.). Ett anmärkningsvärdt exempel är också *kørvæg* pl. *-vägar* m.

Också i Finnbymålet synes *ä* såväl som *a* ha förlängts. 33 Enligt en ungefärlig beräkning jag gjort med ledning af Vendell's ordlista ha vi af enstafviga kortstafviga ord med rotvokalen *a* c. 40 med lång vokal, 30 med kort. Jag har i dessa siffror medräknat några exempel, som af V. uppgifvas ha såväl lång som kort vokal t. ex. *bar* l. *bär* pt., *kar* l. *kär* n. För *ä* stå 12 långvokaliska mot 9 kortvokaliska. Af orden med förlängdt *ä* märkas *hæs* pl. *hæsar* m. 'hässja', där längden väl svårligen kan förklaras genom hsv. påverkan, vidare *væv* m. 'väv' gentemot *väva* vb., *væg* m. 'väg' men *väg(a)* 'bana, göra väg', *bær* (l. *bär*) pres. 'bär' men inf. *bära*, i hvilka likaledes antagande af hsv. inverkan synes mig betänkligt, då man ej förstår, hvarför inte "högsvenskan" i lika grad har influerat på de tvåstafviga formerna. Att vi verkligen här ha att göra med en ljudlag, som verkat förlängning af *a* och *ä*, synes mig också framgå af proportionen mellan kort- och lång-vokaliska former af ord med annan rotvokal än *a*, *ä*. Jag tror mig ha funnit c. 40 kortvokaliska mot endast 10 med lång vokal, och samtliga undantagen synas mig just vara sådana ord, där "hsv." påverkan lätt och osökt kan antagas: *buår* borr, *būd* bud, *drīēv* dref, *fräid* l. *frīd* fred, frid, *liēd* m. led (men *lid* n., isl. *hlið*), *ruåg* råg, *siēd* sed, *smiēd* smed (jte sannolikt äkta dialektiskt *smid*), *stīēg* steg, *viēd* ved (jämte *vid*). Dessutom att märka några fall,

där V. uppger förlängd konsonant, samtliga i öfverensstämmelse med skriftspråket och af detsamma tydligen influerade: *lott, lönn, gḷopp, tänn* tenn, *väkk* veck, *lämm* lem och möjligen en del andra.

34 I det närgränsande Pargasmålet gäller likaledes, att *a* förlängts i enstafviga: se Thurman s. 101. Enligt Hultman skulle ett analogiskt kort *a* finnas i endast 3 ord (29). Någon uppgift om förlängning af *ä* finnes hvarken hos Hultman eller Thurman. Men om vi betrakta de af Thurman sid. 102 (§ 77: B, 12[1]) uppräknade orden, i hvilka den långa vokalen skulle bero på hsv. inverkan, finna vi att i flertalet af dessa den vokal som förlängts är just *ä* (l. *a*). De hithörande ex. äro *bær* n., *ijæḷ* 'ihjäl' (jfr *ihog* 'ihåg' s. 108), *næs, næv* och *næve* 'näbb', *ræv, šæḷ* 'själ (Phoca)', *tvær* adj. 'tvär', *væg, væv* s:a nio fall. (Af andra vokaler endast *råg, tåg, øḷ, mjøḷ,* i hvilka hsv. påverkan väl är oomtvistlig.) Att det hsv. inflytandet skulle ha en särskild förkärlek för vokalen *ä,* är väl ändå oantagligt. Exemplen synas mig därför berättiga att uppställa den ifrv. regeln. De enda undantag jag funnit äro *nät* s. 66, som faller under samma synpunkt som de ofvan uppräknade undantagen i nyl., *fjät* 'fjät' s. 32 (jfr *fjätadrȳg* s. 95), *skäv* 'skäfvor' s. 23, *bḷäs* 'bläs' s. 143. Förklaringen till den korta vokalen i de båda sista exemplen torde ligga i de från grannsocknen Finnby anförda *šävar* pl. t. 'skäfvor', *bḷäsa* m. 'bläs'. Under regeln falla troligen också pron. *mæg, dæg, sæg* (jfr nedan) s. 65 och pres. *ær* s. 102.

35 Förhållandena i nyländskan samt i Finnby- och Pargasmålen synas rättast böra så tolkas, att i dessa mål ej blott *a* utan också urspr. kort *ä* undergått förlängning framför följande kort slutljudande kons., hvaremot öfriga vokaler i denna ställning bevarat sin kvantitet. Jag har redan framhållit, att detta står i god öfverensstämmelse med andra fall, i hvilka Hultman för de sydfinl. dial. antar förlängning af de nämnda vokalerna. I det följande skola vi se, att samma öfverensstäm-

[1] I disputationsupplagan. För tidskriftsuppl. jfr s. 64.

melse också råder mellan den här framställda regeln och de förlängningar, som af H. behandlas i § 1, 28 mom. c och d.

Enligt 1, 28 mom. c har (s. 129 f.) i alla östsv. dial. och 36
äfven i hsv. kort vokal blifvit förlängd "framför urspr. *l̥n, l̥ð, nð, mð* ex. *ā̆l̥n* o. d.: isl. *ǫln, vā̆l̥d* o. d. 'valde': isl. *valði, vānd* o. d. 'vande': isl. *vanði, tāmd* o. d. 'tamde': isl. *tamði.* Dessa förlängningar hafva ägt rum efter öfvergången *ā̆ < ā.*"

Enligt mom. d har förlängning inträdt framför "spi- 37
rantiskt *g, d* eller *v* + konsonant (excl. halfvok. *i* samt urspr. stafvelsebildande *l, r*). Liksom i hsv. kunde denna förlängning icke inträda framför urspr. *vn,* som dessförinnan blifvit *mn* (mom. 20). Likaså torde den förra konsonanten i förbindelserna *γð, ðg* redan före förlängningen hafva förbytts till en explosiva (jf. momm. 16 och 51), hvarför blott däremellan genom nybildning uppkommet *γð, ðg* kunde framkalla densamma. Däremot har den, i motsats till förhållandet i högsvenskan, framkallats af urspr. *gn* (emedan denna förbindelse icke här blifvit *gn,* mom. 75). I östsv. är den af äldre datum än öfvergången *ŏ > å;* jf. mom. 55. Ex.: *stāvrar* o. d. 'störar': sg. *stavur, kāvl̥ar* o. d.: isl. *kaflar;* pret. *vævd vēvd:* inf. *väva* o. d.; *nāglar* o. d.: sg. *nagäl;* sv. mask. sg. *māgär -ur* '(den) magre': isl. *(enn) magri;* pret. *vægd* o. d.; inf. *väga* o. d.; *rægn* o. d.: isl. *regn; ādär* o. d. 'andra': isl. ack. pl. m. *aðra.* Ang. förkortning af vokalen framför ett till *u* vokaliseradt *v,* se § 16."

Dessa Hultmans regler innebära otvifvelaktigt en riktig 38
iakttagelse, så till vida som verkligen en vokalförlängning framför de uppräknade konsonantförbindelserna tycks föreligga såväl i alla östsv. dial. som äfven i högsvenskan. Det synes vara H:s förtjänst att först ha insett den ljudlagsenliga naturen af denna förlängning i flera af de ifrv. fallen [1]. De exempel han anför förefalla mig afgörande ät-

[1] För Burträskmålet antar Lindgren förlängning framför (kak.) *ln, ld lt* samt *d, g* och *v,* följda af *l* eller *r:* se Gram. § 66.

minstone för östsv.: särskildt anmärkningsvärda äro ju fall med bevarad ljudlagsenlig växling: *nagäl* pl. *nāglar* (så blott nyl.), *stavur stāvrar* (nyl., Eg. Finl.), *väga* pt. *vægd, væli* välja pt. *vāld* etc. Men bevisande är också ett ex. som *magär* 'den magre': den långa vokalen måste här höra hemma i synkoperade former (om i alla sådana, kan vara osäkert, se ned. 92 ff.) i hvilka vokalen följes af konsonantgrupp, ty i en osynkoperad form *măger* skall stamvokalen i östsv. dialekter (enligt H:s mening i alla, med säkerhet åtminstone i de flesta) kvarstå som kort[1]. För förlängningens existens mer eller mindre afgörande exempel kunna uppvisas ur alla östsv. dial. liksom ur hsv. Så långt är jag alltså fullt ense med Hultman: en förlängning existerar.

39 Men en annan sak blir, om själfva arten och begränsningen af denna som det ser ut faktiska företeelse i och med H:s regler, sådana de af honom formulerats, blifvit korrekt och naturligt angifven. Enligt min mening visar en noggrannare undersökning af det hithörande materialet i svenska dial. (östsv. och andra) samt i skriftspråket, att så icke är förhållandet. Jag har mot H:s regler flera väsentliga invändningar att göra, bland hvilka jag först framställer en, som angår deras giltighet i hela det östsv. området (och hsv.), ej blott i de nu behandlade dialekterna.

40 Redan vid en flyktig genomgång af materialsamlingar för de sydfinl. dial. möter man åtskilliga fall med lång vokal, som ej tyckas kunna förklaras enligt H:s regler. Förlängning af äldre kort vokal framför konsonantgrupp förekommer nämligen också utanför de af H. angifna gränserna. Jag har sålunda i Nyland, Pargas och Finnby funnit lång vokal framför *ft* (< *pt*), *kl, kn, χt* (< *kt*), *mn, ms, mt, nl, nt, pl. rs, rt, sm, sl, st,* och en del af fallen äro fullkomligt lika

[1] Mindre bevisande är däremot ex. *ādär* pl. 'andra'. Det är nämligen möjligt, att vokallängden i detta ex. ej bör tolkas såsom beroende på "förlängning framför kons.-grupp" utan som uppkommen genom ersättningsförlängning framför bortfallet *ð* (jfr ned. 46, 88).

klara som de exempel, hvilka för H. tyckas ha varit bestämmande, jag menar sådana som *nagäl näglar, väga vægd.* Och ej nog härmed: i former likställda med *vægd* står lång vokal också framför dubbelkonsonant: *dd.*

Exempel äro:

Fby *bækḷo* f. slamsa, *bækḷor* f. pl. 'långa styfva ben': 41
jfr Fby *bäkkḷa*[1] (nyl. *bäkkla*) 'uppföra sig ovärdigt, springa styft men med långa steg' o. s. v. och häraf afledda *bäkkḷo* adj. slamsig, *bäkkḷus* slamsig mansperson; nyl. *bätjil* pl. *bäkklar* otymplig person; Vörå *bäkäḷ*[1] 'falla, snafva' o. s. v.

nyl. *dräpa* pt. *dræft* (Pojo) sup. *dräpi* 'dräpa', nyl. (Freud. s. 71) *drepa dräft (ä=æ),* Fby *dräp(a) dræft.*

nyl., Fby *fäsliger,* Pgm. *fäslin* s. 159 'faslig': jfr Fby *fasa* m. fasa, *fasakus* l. *fasakūs* m. buse, nyl. *fasin* best. m. busen (Pärnå).

Fby *fræk'n* ut. pl. m. 'fräken': PPm. *fräken* def. vanl. *fräkni* m. 'växten Equisetum'.

Fby *fræsmo* f. hudutslag (*fræsmo* adj.): nyl. *fräsmo*[1] id. (Pojo), *frasmo*[1] f. utslag, Pgm. *frässmo*[1] fräkne s. 32.

nyl. *fæsla* pl. *-ar* m. 'hängsel, hvarmed såningsvannan bäres' (Strömfors): nyl. *fässlo*[1] f. bärrem (isl. *fetill*).

nyl. *glädi* pt. sup. *glædd* glädja, Fby *gḷæd(a) gḷædd* (och *gḷadd*).

nyl. *hämn* hamn: se Freudenthal sid. 14.

Fby *jäs(a) jæst jäsi* jäsa.

nyl. *knäple* pl. *-er* n. 'grussten på rirös' (Kyrkslätt).

Fby *knäkuḷ* pl. *knækḷar* m. knäfvel (heter äfven *knävuḷ* l. *knævuḷ*).

nyl. *låggnæster* långnäsig, snopen (Pojo, Tenala): jfr nyl. *näsa* m. *låggnäsa* m.

nyl. *låggsämt* (och *-samt*) ledsamt (Pojo, Tenala).

nyl. *rämt* adv. hemskt (västra Nyl.), *rämtn* best. m. 'benämning på ett skogs- och bergtroll' (Tenala): PPm. *ramas* spöka o. s. v.

[1] Om den korta vokalen se nedan 92 ff.

Fby *sāms* adv. sams.

nyl. *skāpli*, Pgm. *skāpḷigär* skaplig.

nyl. *snārt*, Fby *snāṭ* snart.

nyl. *späd(a)* l. *spädia* pt. sup. *spædd* (o. andra former), Fby *späd(a) spædd*: 'späda'.

Pgm. *vākna* 'vakna' s. 102 (men s. 118 *vakna* 'vaknat')

nyl. *vānli* etc. vanlig: nyl. *vana* m. vana.

nyl. *vārs* (o. *vars*) 'varse', Pgm. *vārṣe* s. 35.

nyl. *vārt* (Pojo) jämte *vart* adv. 'hvart, hän'.

Fby *bräk(a) bræχt* vräka.

nyl. *vrækligg* 'odugling': jfr nyl. *vräka*.

42 Jämte exemplen med lång vokal finnas i de sydfinl. målen talrika fall med bevarad korthet framför alla de nämnda förbindelserna. Men det är att märka, att också vid de af H. såsom särskildt vokalförlängande antagna konsonantgrupperna en mängd exempel uppvisa kort vokal och således bilda undantag från hans regel. I anm. till mom. 28 förklarar han dessa såsom beroende på analogisk ombildning. Som vi skola se, är detta förklaringssätt i en mängd fall ej tillfyllestgörande. Men i samma mån det håller streck, i samma mån låter det också tillämpa sig till förklaring af kortvokaliska fall vid alla sådana ofvan uppräknade förbindelser, hvilkas senare komponent utgöres af *l, m, n, r*. — Dessa tyckas sålunda utgöra en grupp för sig. — Framför de öfriga konsonantförb. förekommer däremot kort vokal, som ej låter förstå sig på detta sätt.

Frågan om undantagens rätta tolkning kommer jag nedan att närmare gå in på. Tills vidare antar jag, att de kunna förklaras, på den väg Hultman föreslagit eller annorledes.

43 I så fall skulle vi i de sydfinl. dial. ha "ljudlagsenlig" vokalförlängning framför *ft, kl, kn, kt* o. s. v. samt i de af H. antagna fallen. Men en dylik begränsning af företeelsen vore tydligen i hög grad osannolik. Då förlängning inträdt framför *kl, kn, pl, sn, gr, vr* etc. vore synnerligen egendom-

ligt, om den inte också skulle ha skett framför t. ex. *kr* eller *pr*. Exempel saknas — åtminstone mer tillförlitliga — men den möjliga anledningen till detta förhållande bör ej vara svår att förstå. För det första är det ju mycket väl tänkbart, att fall med lång vokal verkligen existera, men af de resp. upptecknarne förbisetts. Detta är en möjlighet, som man gifvetvis alltid har att räkna med, framför allt då man håller sig inom ett begränsadt dialektområde och de möjliga fallen ej äro så många. Men vidare kan ju det omtalade analogiska införandet af kort vokal ha råkat att eliminera bort alla en gång befintliga fall af förlängning vid någon viss konsonantförbindelse (t. ex. *pr*), under det de möjligen något flera orden med en annan förbindelse (*gr, gl*) undgått fullständig nivellering. Det kan sålunda bero på en ren tillfällighet, att de mig föreliggande uppteckningarne af sydfinländska dialekter uppvisa exempel på förlängning framför *kl, ft* o. s. v. men inte framför t. ex. *kr, pr, tn, tr* m. fl. På grund häraf anser jag mig fullt berättigad att till närmare belysande af företeelsen fullständiga exempelsamlingen ur andra dialekter, där samma förlängning ägt rum som i de sydfinländska:

Förlängning af kort vokal uppvisa framför *kr*: Vörå 44
komp. *väkran*, sup. *väkrast*: Vö. *vaker*, n. *vakäst* vacker.

kt: Houtskär pt. *lēkt* läkte (jämte *lak*): jfr inf. *läko* pr. *läker* sup. *litji*: Fagerlund s. 139.

pn: Pedersöre-Purmo *skāpna* skapnad, men *skapa* vb, *skapar* m. *skapels* f.; hsv. *skepnad*.

pr: uppl. (t. ex. Vätö, norra Uppl.) *knaprä*, hsv. *knapra* (Sthlm).

sm: Kökar *pāsma* 'pasma'; (så äfven Uppl., Gästrikl., Östergötl.); Vätö *bēsman* besman (som äfven i "riksspr." kan ha långt *e* enl. Tegnér Natur och onatur etc. s. 67).

sn: Kökar *fāsna* fastna, Gkl. *fasnä* id. (Årsunda); uppl. *tāsnä* slockna ut: jfr estsv. *tasn* pt. sup. *tasna* (Rågö), Pargas *tasna* s. 17 etc.

tn: Dalmål *vät'n* (Bärgkarlås i Mora).

tr: uppl. *smäträ* smattra, *skvätran* (Vätö) 'Ledum palustre'.

ml: uppl. *sämliga* adj. pl. 'öfverens'.

En fortsatt undersökning skulle nog kunna uppvisa likartade förlängningar framför ännu andra konsonantförb. än de ofvan nämnda. Jag tror emellertid, att samlingen är tillräcklig för frågans bedömande.

15 Genomse vi exemplen, finna vi, att de möjligen kunna fördelas i två grupper:

1) Sådana där förlängning inträdt framför en konsonantförbindelse, hvars senare komponent är endera *l, m, n* eller *r*.

2) Öfriga fall (för hvilka det enda gemensamma tyckes vara, att de samtliga äro böjnings- eller afledningsformer af ord, som i andra former äro kortstafviga).

Till gruppen 1) höra orden med *dl, dn, dr, gl, gn, gr, kl, kn, kr, ln, ml, mn, nl, pl, pn, pr, sl, sm, sn, tn, tr, vl* och *vr*. Hit kan också höra *rn* och *rl*, som af H. behandlas i mom. a.

Andra gruppen omfattar förbindelserna *ft* (< *pt*), *gd, kt, χt* (< *kt*), *l̥d, l̥t, md, mt, ms, nd, nt, rt, rs, st, vd* samt *dd*. Hit höra en del former med *rd, l̥* (< *rð*) ex. pt. *åd̥* 'plöjde', se H. mom. a!

16 Jag skall nu undersöka, hur det framlagda materialet ställer sig till Hultmans regler.

Om vi då först hålla oss till grupp 1), skulle enligt framställningen i § 1, 28 mom. c och d "ljudlagsenlig" förlängning ha inträdt endast framför *dl, dn, dr, gl, gn, gr, ln, vl, vr* (samt *rn, rl* enl. mom. a). Beträffande de öfriga kons.-förb., framför hvilka förlängd vokal faktiskt förekommer, finnes hos Hultman intet uttryckligt nämndt, hvaraf väl får slutas, att han vid dem ej antar förlängning.

Det är sant, att förbind. *dl, dn* etc. ha att uppvisa de jämförelsevis flesta exemplen på lång vokal. Men till detta

förhållande kunna flera tillfälliga orsaker ha medverkat. Så t. ex. är det möjligt och troligt, att den framför dessa förbindelser uppkomna långa vokalen oftare har skyddats från analogisk utjämning genom likheten med högsvensk kvantitet, en likhet som inte i så många fall förefanns vid t. ex. *kl* (hsv. *kakkla), kr (vacker), mn, pl (stappla), tl (sprattla), tn, sl, sm, sn.* Vidare reduceras de hithörande exemplens beviskraft af den omständigheten, att man i fråga om lång vokal framför *dl, dn, gr* samt — ehuru i mindre grad — framför *gl, gn, gr, vl* och *vr* har en andra förklaringsmöjlighet att räkna med, utom den här antagna ljudlagen. I t. ex. *stān* 'stanna' kan vokallängden naturligtvis bero på förlängning framför urspr. *ðn.* Men den kan också tolkas som ersättningsförlängning beroende på bortfall af *ð*, såsom Vendell föreslagit, se t. ex. Runömålet § 74, 4; 84; 34, Pedersöre-Purmo Gr. § 17. (Sådant bortfall af *ð* erkänner Hultman för ställning framför annan konsonant i alla östsv. dial. se § 1, 54. Om liknande bortfall af *g (γ), v (w)* se § 1, 55; §§ 59, 64; jfr nedan 59 ff.). Hultman har för sin del antagit 'förlängning framför kons.-förb.' (d. v. s. före *ð*-bortfallet), hvilket tyckes sammanhänga med hans uppfattning af en del enskilda exempel, till hvilka jag nedan återkommer. I ex. *stān* eller i *ār(a)* eller *āder* 'andra' kan det synas omöjligt att direkt bestrida möjligheten af hans antagande. Men han mäste i alla händelser medgifva, att exempel af denna art ej äro bevisande. För min del anser jag Vendells mening vara sannolikare, och så till vida ger jag honom obetingadt rätt, att vi också i östsv. ha att anta "ersättningsförlängning" framför bortfallet *ð, γ, v,* en företeelse, som ju i andra språk är vanlig (t. ex. isl., anglosax.). Se vidare nedan 59 ff.

Om således exemplen vid de af H. nämnda kons. äro 47
något talrikare, äro de till gengäld mindre bevisande än vid de öfriga. Den relativa exempelmängden ger oss därför ej anledning att anta förlängning framför *dl, dr* snarare än framför *kr.* Det är ju också möjligt, att det varit motiv af

annan art, som kommit Hultman att särskildt utvälja de nämnda konsonanterna. — Men också från hans ståndpunkt kräfva de af mig påpekade fallen en förklaring, och vi skola tillse, om en sådan kan finnas. Den så vidt jag ser enda möjligheten är att följa en anvisning han gifvit i anm. till § 1, 28 och tänka sig, att de skulle ha uppkommit genom någon sorts analogibildning efter fallen med *ll* etc. Enligt mönster af t. ex. *nagäl nāglar*, *stavur stāvrar* skulle kvantitetsväxling ha uppkommit också i t. ex. *knäkul knækḷar*. Det tydliga fallet *vaker vākran* i Vörå skulle vara bildadt efter en ingenstädes belagd växling i något adj. med t. ex. *dr*, *gl* eller *gr* (t. ex. **mager māgran* eller dyl.). Utan att absolut vilja förneka den abstrakta möjligheten till en sådan analogibildning, anser jag mig dock böra framhålla det metodiskt betänkliga i förklaringen. Tillvägagångssättet är ju ungefär följande: Vi ha en mängd olika konsonantförbindelser, framför hvilka vokalförlängning faktiskt förekommer. Af dessa utvälja vi — på måfå eller ledda af en viss oklar föreställning om fonetisk sannolikhet — en mindre del, eventuellt den som erbjuder de flesta exemplen, och konstatera, att endast framför dessa förlängningen värkligen inträdt och att den vid de öfriga beror på analogi efter de "ljudlagsenliga" fallen![1] Fritt tillämpad, medger metoden fullkomligt obegränsade förklaringsmöjligheter. Man skulle exempelvis kunna använda den på förlängningen af kort *a* i enstafviga ord i Finnbymålet. Vi ha här lång vokal i t. ex. *āḷ*, *bāk*, *drāv*, *fār*, *fḷāter*, *fnās*, *gān*, *mār*, *vād*, *brāk* jämte kort i *bad*, *bak*, *fat*, *kar*, *krak*, *svar*, *rad*, *stad* o. s. v. samt i alla tvåstafviga former.

Ljudlag alltså: *a* har förlängts framför *ḷ*, *v*, *r*, *n*, *d*, *g* (obs. tonande ljud!), förblir kort framför *k*, *t*, *s* m. fl. Den långa vokalen i *bāk*, *brāk* m. fl. (bst. f. **brake)* beror

[1] Ett godt exempel på en liknande metod erbjuder den gängse regeln om "öfvergång af kort *i* till *e* i öppen stafvelse" i fsv. och "rikssprāket".

på analogi efter *lāg* **lage* o. dyl. Omvändt har etc. — Exemplet är kanske valdt med en smula öfverdrift, men torde visa hvad jag menar.

Härtill kommer i det föreliggande fallet, att förklarin- 48
gen i flera enskilda exempel stöter på stora svårigheter. Så i det sydfinländska (nyl.) exemplet *vrækligg*, men *vräka*. Att den ej är mycket sannolik för t. ex. *bækḷor, fræsmo, fæsla, hämn* eller för Vörå *väkran*, Pedersöre *skäpna* (men *skapa*), bör vara klart. Särskildt åländskan (Kökar) erbjuder många exempel af denna art. I ex. *käkḷa* l. *käkäḷ* 'kackla', *fäsna* 'fastna' är ju enl. H. lång vokal ej ljudlagsenlig i någon form. Den långa kvantiteten skulle vara inkommen genom analogi från verb med andra kons.-förbindelser t. ex. *ävḷa, fägra* — men huru? Ännu mer invecklad blefve tillkomsten af *ä* i subst. *päsma* 'pasma' eller i *skäkäḷ* 'skackel', *stäpäḷ* 'stapel'. Slutligen — och detta synes mig afgörande — är förklaringen alldeles oantaglig i uppländskan (och rikssspråket): i ex. *skväträ* 'skvattram' (Skuttunge), *päsmä, sprækḷuger*, 'spräcklig', *krækḷä* (N. Uppl., Vätö m. m.) 'grötkräckla' eller hsv. *knapra, räkna, sakna, vidskeplig* o. a. Duger den ej i uppl., är den ej heller antaglig för östsv., eller bör åtminstone få vika för en teori, som passar för båda.

Att begränsa företeelsen på ytterligare något annat 49
sätt än det H. föreslagit synes mig lika osannolikt. Slutsatsen blir, att vi i de sydfinl. dial. ha exempel på "ljudlagsenlig förlängning af kort vokal framför *dl, dn, dr, gl, gn, gr, kl, kn, ln, mn, nl, pl, sm, sl, vl* och *vr* och att samma förlängning där sannolikt också inträdt framför *kr, pn, pr, sn, tn, tr*. Hur ljudregeln rättast bör formuleras, lämnar jag tillsvidare därhän.

Jag öfvergår till de återstående fallen af förlängning, 50
hvilka jag ofvan sammanförde under grupp 2). Exemplen äro här sinsemellan mycket skiljaktiga, uppvisande förlängning framför en hel del olika konsonantförb. *kt, ft, ms, rt* o. s. v. samt framför *dd*. Typiska äro *jäsa jæst, glädi glædd*

och *snart* adv. Det enda gemensamma för de olika fallen var den egenheten, att de samtliga utgjorde böjningsformer af kortstafviga stammar, d. v. s. den senare komponenten i den förbindelse, framför hvilken förlängningen skett, tillhör alltid ändelsen, såsom *t* i *snārt*.

51 Om vi antoge, att en exempelsamling sådan som denna förelegat för en något äldre tids språkforskning, föreställer jag mig, att den möjligen kunnat ge upphof till en regel af ungefär följande lydelse: kort stamvokal förlänges, om en ändelse som börjar på konsonant tillkommer. Med en så enkel lag skulle man tilläfventyrs ha trott sig få förklaringen på alla de särskilda fallen. En mera modern forskare skulle förmodligen känna sig mindre tillfreds med en så beskaffad lösning. "Ljudlagar", som inte värka öfverallt där likartade fonetiska förutsättningar föreligga, utan endast i vissa formlärekategorier, höra ju ej till de begrepp, han har tillåtelse att räkna med, och han kan ju inte undgå att iakttaga, att det finnes talrika fall med bevarad korthet framför de hithörande kons.-förbindelserna vid sidan af exemplen med förlängning. Så är *a* kort framför *st* i *kast* 'kasta' o. dyl., framför *dd* i *gadd* m. udde, *nt* i *vant* vante, *rt* i *vario* vårta, *ft* i *skaft* o. s. v. Nästa steg blir att konstatera, att just dessa exempel måste vara de "ljudlagsenliga", då de ej synas vara influerade af former, som med dem stå i formell association, åtminstone inte i fråga om kvantiteten. Följdriktigt förnekar han den ljudlagliga naturen af den långa vokalen i t. ex. *dræft* 'dräpte'. Densamma måste ha tillkommit på analogisk väg och då sannolikt efter mönster af likartade former, i hvilka en värklig ljudlagsförlängning kan antas. Med ledning af ett dylikt resonnemang kan han så möjligen komma fram till regler, liknande dem, som Hultman uppstallt: kort starktonig vokal har förlängts framför [illegible] d. v. s. *γð*), *lð*, *nð*, *mð*, *vð* samt *rð*. Jag antar, att resultatet anses tillfredsställande, så vida det kan konstateras, att framför dessa förb. vokalen under alla omständigheter

blifvit förlängd, ty målet, som den exakta grammatiken till hvarje pris vill uppnå, är ju detta: undantagslösa ljudlagar.

Det kan då först frågas, om de antydda reglerna 52
verkligen uppfylla denna fordran. Detta synes ej vara så alldeles säkert. Framför urspr. *yð* är *a* kort i nyl. *fiskisbragd* f. 'fiskeriredskap' (isl. *bragð*). Det är antagligen på grund af dylika exempel, som Hultman måst göra en mycket karakteristisk restriktion till sin regel: förlängningen har skett efter öfvergången af *ɣ* > *g* explosivt *g* i förbindelsen *gð* och kan således endast visa sig i sådana former, där *ɣ* senare än denna öfvergång — men före den allmänna öfvergången af *γ* > *g*, se H. § 2, 3 — analogiskt återinförts ur andra former, där det ej stod framför *ð* jfr 37, 1. Men hela denna konstruktion är ju strängt taget ingenting annat än en öfversättning i modernt ljudlagsteoretiskt språk af den äldre grammatikens enklare formulering: 'förlängning framför *gð* (*ǥð*), om *d* hör till ändelsen'! — Vid förbind. *nð, mð, vð* finnas inga säkra fall med kort vokal. Men det är ju att märka, att dessa förbind. förekomma endast l. nästan endast inom de svaga verbens böjningssystem. Det är ju därför tänkbart, att förlängningen framför dem kunde bero på analogibildning från t. ex. *väli vāld, snäri snærd* (nyl.) o. dyl. (förutsatt att förlängningen framför *ld rð* är ljudlagsenlig, d. v. s. samma analogibildning, som man från Hultmans ståndpunkt nödgas anlita till förklarande af *glædd, dræft, lækt, bræxt, rænt, jæst*. Exemplen med *nð, mð, rð* äro därför ej bevisande. Säkrare skulle väl regeln vara angående *ld* och *rð*. Dock står ej sällan kort vokal framför *ld* ex. nyl. pt. *dold* 'dolde', *skold* 'sköljde' se Freudenthal Nyl. s. 78, vidare nyl. *dälda, mälda, bölda, bolda*. Hultman antar här hsv. inverkan. T. o. m. före urspr. *rð* står kort vokal åtminstone i nyl. *stirna* 'styfna, stelna', isl. *stirðna* (jfr *stērna*, Tenala).

[1] En dylik nybildning får väl H. anta för Pargas *brägd* s. 71. (Betydelse?)

53 Som synes, är undantagslösheten af de Hultmanska reglerna ej höjd öfver allt tvifvel. Och å andra sidan, äfven om vi i öfrigt antaga deras riktighet, synas de knappast tillräckliga för att förklara alla de ofvan anförda exemplen. För *dräpa dræft, glädi glædd* går det ju lätt nog med antagande af analogibildning. Men hur skola vi förstå *vārs* l. *varse, rūmt, sāms, snārt, vārt, laggnæster* eller uppl. *sāms, ōsāms* m. fl. Det tycks vara svårt att för alla dylika finna specialförklaringar. När allt kommer omkring, måste kanske till sist medgifvas, att den ofvan supponerade mindre "exakta" regeln på sitt sätt bättre tillgodoser det karaktäristiska i exemplen. Ty alla dessa — både de ofvan anförda och de, som Hultman stödt sig på — visa ju just den typ, som i denna regel var angifven: korta stamstafvelser, följda af en ändelse, som börjar på konsonant. Men hur skall en så egendomligt begränsad vokalförlängning kunna språkhistoriskt förklaras?

54 Innan jag försöker besvara denna fråga, måste jag först framställa mina återstående anmärkningar mot reglerna i § 1, 28. På samma gång kommer jag att närmare sysselsätta mig med de ofvan (38) omtalade talrika undantagen med bevarad kort vokal framför de behandlade konsonantförbindelserna. — Det hittillsvarande resultatet af min granskning har varit, att Hultman alltför snäft begränsat omfånget af förlängningsföreteelsen, i det densamma uppträder också framför andra konsonantgrupper, än de han antagit. Jag skall nu visa, att hans regler å andra sidan äro för vida. Den närmast följande anmärkningen gäller egentligen endast de sydfinl. dial., men är också af en viss allmän betydelse.

55 Hultman har visat i § 1, 28 a och b samt i § 1, 60, att förlängning i alla östsv. dial. inträdt framför *rl, ld, gg, nd, mb*. Men dessa förlängningar gälla i de sydfinl. målen endast vokalerna *a* och *ä*. Likaså har jag ofvan (29—35) sökt göra troligt, att förlängningen framför kort slutljudande

konsonant (H. § 1, 28 mom. e) i samma dialekter endast träffat *a* och *ä*, däremot ej de öfriga vokalerna. En uppmärksam läsare har kanske ej undgått att iakttaga, att också i alla ofvan anförda exempel, försåvidt de varit hämtade ur sydfinl. mål, den förlängda vokalen varit antingen *a* eller *ä*. I själfva verket tror jag, att vokalförlängningen framför alla de ofvan uppräknade konsonantförbindelserna (se 45) är säkert uppvisbar endast för *a* och *ä*[1], under det den för de öfriga vokalerna *(i, y, u, o)* är tvifvelaktig och osannolik.

Redan en flyktig öfverblick af materialsamlingarne ger 56
ett otvetydigt intryck, att någon förlängning af dessa vokaler ej ägt rum, ej ens framför de af Hultman nämnda konsonanterna. Vi ha sålunda genomgående korta *i, y, u, o* framför *kl, kn, tr, sm, st* etc.: t. ex. nyl. *blikkn(a)* 'blekna', nyl. *kykkliŋg*, Pargas *kykliŋg* s. 89 'kyckling', nyl. *bissmand*, Pargas *bysmand, trotna* 'tröttna', Fby *bitn* l. *bittna* 'bottna' etc., men också regelbundet framför *dl, dn, dr, gl, gn, gr, vl, vn, vr, vd, gd* och åtminstone i större delen af Nyland och i Finnby framför *l̥n, l̥d*. (För *nð, mð* saknas exempel.)

Ex. ffr *d, g, v* + *l, n, r:*

nyl. *driggla*, Pgm. *driɡl̥a*, (Fby *dräggla*) 'dregla'. (Om den långa kons. i nyl., Fby se 20 ff.)

nyl., Fby *dyg'n* dygn.

nyl. *fogel* pl. *fogglar*, Fby pl. *foggl̥ar*, Pgm. *fogl̥ar*.

nyl. *glyddro* f. 'öppning i isen' (Pärnå): jfr uppl. (Vätö) *glåder*, n. Uppl. *gl̥odder* (öppet *å* o. *o*) 'issörja'.

nyl. sg. m. *iddran* f. *iddron*, pl. *ider*, Pgm. *idron idra* s. 163 poss. pron. 'eder'.

nyl., Fby *klovvna* vb. 'remna'.

nyl. *skrivvlo* f. 'bärgskrefva', (Pojo), se Ö. Monogr. s. 106.

nyl. *luggn* 'lugn', *lyggn* l. *liggn* 'lögn' o. dyl.

nyl., Fby *skrovvlo -l̥o* adj. 'skroflig'.

[1] Om denna förlängning liksom den framför kort slutljudande konsonant inträdda också träffat urspr. kort *ö*, kan af brist på exempel ej afgöras.

nyl., Fby *toggna* 'tågna, töja sig'.

Pgm. *ygḷo* s. 58, nyl., Fby *ygglo -ḷo* 'ögla' m. fl.

Vidare nyl. *livvra, livna, myggla (mygel), nyvvlo* f., *siggra, syder, nider niddra, tygglo* f. etc., Finnby *niddra, möggḷa* etc., Pargas *sigḷa, sydär, igäḷ, soväḷ* etc.

Ex. ffr *gd, vd:* nyl. pt. *lovd* 'lofvade'; nyl., Fby, Pgm. *livd* 'lefde'; nyl., Fby *sovd* 'sof'; nyl., Pgm. *dogd* 'dugde'.

Ex. ffr *ḷn:* nyl. *bolna* 'bulna', *kolln åv* vb. 'dö', *moln, mölnas* 'mulna', *mölnar* o. dyl. 'mjölnare', *täln* l. *tälna* 'täln': Finnby *bolḷna, moḷn, mulḷna* (mulna), *täḷḷna* etc. (Om Vendells beteckningssätt se ofvan 23!)

Ex. ffr *ḷd:* nyl. *bolda, böld* etc. (se 52), Finnby *boḷḷḍa* 'böld'. Pargas synes däremot regelbundet ha lång vokal framför *ḷn, ḷd: gåḷna* 'gulna', *båḷna* 'bulna' (öppet *a*) se sid. 49, 101; *bøḷḍ* 'böld', *dåḷḍ* 'dolde' (öppet *å*), *føḷḍ* 'följde' s. 29 o. 101. (Enligt noten s. 29 heter 'följde' äfven *föḷḷgd*, s. 125 uppgifves *föḷḷd(!)* jte *föḷḷgd*, däremot saknas här formen *føḷḍ*. Om ljudbeteckningen se ofvan 24.)

57 Den meddelade exempelsamlingen synes mig redan i och för sig vara afgörande för frågan. Det är sant, att också af ord med *a* och *ä* talrika undantag från förlängningsregeln finnas, som enligt H. äro att förklara genom analogiska ombildningar, hvarom se mera nedan. Men den stora öfvervikten af kort-former vid de trängre vokalerna synes dock omöjligt kunna förstås genom antagande af ens de kraftigaste analogivärkningar. Det är väl ändå alldeles oantagligt, att den analogiska spridningen af kort kvantitet skulle ha varit så särskildt effektiv i fråga om dessa vokaler, då vid *a* och *ä* i så många fullkomligt likartade fall analogibildningens riktning varit den motsatta. Jfr t. ex. *sigel, tigel, drigel, skrivvlo, livvra* o. d. med *hagel, tägel* (äfven med *a*), *hävra, nävla* 'nafle' o. d. eller *id(d)ron idra* med *ädron, äder* etc. Ännu svårfattligare blir denna kontrast, om vi jämföra materialet i de sydfinl. målen med motsvarande i andra östsv. dialekter, i hvilka verkligen förlängning inträdt också af de

trängre vokalerna. I dem ha, alldeles som vid *a, ä* i de sydfinl., i talrika fall den långa vokalen blifvit förhärskande.

Nu finnas visserligen också i de sydfinl. målen ett fåtal ord med förlängda *i, y, u, o,* och det är väl på sådana 58
exempel, som Hultman stödt sig, då han utsträckt sina regler också till dessa vokaler. Jag tror mig emellertid kunna visa, att för alla sådana fall specialförklaringar äro sannolika och delvis nödvändiga.

Jag behandlar först en grupp exempel med lång vokal 59
framför urspr. *γ (gh)* + kons. 'Lugn' (fsv. *lughn*) heter i nyl. *lūn* (mell. o. v. Nyland) [1], Pgm. *lūn* s. 80 och 125, jfr Fby *lūner* adj., *lūno* f. 'uppehåll mellan vindstötar'. Likaså nyl., Fby, Pgm. (s. 80, 125) *ūn* 'ugn'. Dylika former äro vanliga i östsv. dialekter. Därjämte uppträda former med *ō: lōn* i Gamlakarleby o. Nedervetil, *ōn* i Närpes, Brändö, Rågö-Wichterpal och Dagö (se Hultman § 1, 55 s. 148). Den vanliga, så att säga "populära" uppfattningen af dessa exempel, är den, att vokallängden har uppkommit genom ersättningsförlängning vid konsonantens bortfall. Se t. ex. Vendell Runö s. 20 o. 32, Hagfors GK s. 19, Thurman Pgm. s. 80. Hultman har en annan teori. Man observere hans kronologiska bestämning i § 1, 28 d (se ofvan 37): "I östsv. är den" (förlängningen framför spirant. *g, d* eller *v* + kons.) "af äldre datum än öfvergången *ŏ* > *å*; jf. mom. 55". Regeln i mom. 55 (s. 148) lyder: "*v* — vare sig ursprungligt eller uppkommet af *g* (*γ*?) enl. mom. 50 — har bortfallit i ställning mellan en efterföljande konsonant (incl. stafvelsebildande sådan) och ett föregående *u* eller ett föregående *o*, då detta ej öfvergått till *å* (d. v. s. då det af gammalt är långt eller förlängts enl. mom. 28 d)" [2].

[1] Därjämte *luggn* n. (Pyttis, Kyrkslätt), *luggn(a)* vb. etc. Om dessa former bero på anslutning till hsv., såsom H. antar § 1, 55 anm. (s. 149), kan vara osäkert. Se nedan 103–105.

[2] Kursivering af mig. Om H:s ljudbeteckning se 18!

Ex. bl. a. *ūn ōn* 'ugn', *lūn lōn* 'lugn', *fūḷ* o. d., *fōḷar* 'fågel', *skōḷar* o. d. 'skotlar'. Häraf framgår, att H. betraktar dessa och liknande former såsom exempel på förlängningen framför *g, d, r* + kons., d. v. s. samma förlängning, som gett *ēgn* (l. *fūglar*), exempel, som tillika bevisa, att denna förlängning skett före öfvergången "*ŏ* > *å*". Den kronologiska följden af de ljudförändringar, som resulterat i t. ex. Gamlakarleby *lōn*, skulle enligt Hultmans framställning te sig på följande sätt: 1) I ett urspr. **loγn* (*loγn*) har först *o* förlängts framför *γ* + *n* enl. § 1, 28, d. Denna förlängning sker, medan kort *ŏ* ännu har ett slutet uttal, hvarför den till resultat ger ett **lōγn* med långt slutet *o*. 2) Först därefter inträder ljudlagen i § 1, 7: "Kort *o* öfvergår till *å*, **för så vidt det ej dessförinnan förlängts**[1] (mom. 28, a, d) eller blifvit *ø* (mom. 8; §§ 9, 7, 34)". Nu blir ett urspr. *hŏg* (l. *hŏγ*) till *håg* l. *håγ* med kort *å*-ljud. I **lōγn* var *o* redan förlängdt och undgick därför öfvergången till *å* i likhet med gammalt långt *ō*. 3) Nästa steg framställes i § 1, 50: "Efter *u, o* — där det icke enligt mom. 7 blifvit *å* — samt diftongen *öu* har *g* utvecklat sig till *v* eller kanske snarare *γ* till *w*, hvaraf sedan *v* enl. mom. 23)". Ex. bl. a. "*tjūvå* o. d. 'tjuga', *tjuvu* o. d. 'tjugu', *gnōv* 'gnagade' (fsv. *gnōgh*)." På grund af denna ljudlag blir också **lōγn* eller **lōgn*) > **lōvn*. Däremot kvarstår *g* (*γ*) i *håg* 'håg'. 4) Slutligen inträder *v*-bortfallet enligt mom. 55. Produkten blir GK *lōn* 'lugn'. — Liknande är utvecklingen af *skōḷar* 'skotlar'. Först har *ŏ* förlängts framför *tl*, så inträder öfvergången '*o* > *å*'; först därefter faller *v* bort mellan konsonant och ett föregående *ō*, som ej blifvit '*å*', **skōvḷar* blir då *skōḷar*.

60 Denna hypotes är emellertid ej tillfredsställande. Den utgår enligt min mening från otillräckliga premisser — något som föröfrigt ej så sällan torde vara fallet med kronologiska konstruktioner af detta slag. På sitt sätt är det populära förklaringssättet riktigare.

[1] Kursivering af mig.

Jag tror ej jag gör Hultman orätt, om jag förutsätter ungefär följande resonnemang: *g (γ)* har blifvit *v (w)* efter både kort och långt *ó*: samma öfvergång har inträdt efter långt *o*-ljud, ex. *bova* 'bog', *gnov* 'gnagade' — men efter urspr. kort *ŏ* kvarstår *g (γ)* faktiskt i t. ex. nyl. *tog, hog, rog, boga, fogel* o. dyl. Denna motsättning måste bero på, att kort *o* vid tiden för öfvergången ej var kvalitativt lika med långt *o*, utan redan antagit ett öppnare uttal. Alltså är ljudlagen *'o > á'* (mom. 7) tidigare än *g (γ) > v (w)*. Men *ŏ* borde ha blifvit *'a'* också i *"loγn* 'lugn'. Nu heter det faktiskt *lon* med långt slutet *o*-ljud. Här kommer till hjälp den förlängning framför *g (γ)* + kons., som faktiskt föreligger i t. ex. *vagn, näglar*. I *"loγn* har det korta *o* förlängts enligt denna ljudlag och så tidigt, att det genom sin längd skyddats från öfvergången till *'a'* i likhet med urspr. långt *o*. Tidsföljden af ljudlagarne i *lon* måste alltså bli den ofvan framställda: 1) förlängningen framför *γn* etc., 2) *'ŏ > á'*, 3) *g (γ) > v (w)*, 4) *e*-bortfall. Som ett korollarium af slutsatserna angående *lon* följer, att också i *skolar* förlängningen är tidigare än öfvergången *'o > á'* och än *e*-bortfallet. Denna konklusion kan ej vinnas enbart med ledning af exemplet *skolar*.

Den invändning, som här kan göras, gäller tolkningen 61
af motsatsen mellan *gnov, lon* och *rog, boga*. Hultman har antagit, att den beror på kvalitativ olikhet mellan vokalerna, och därpå byggt sitt resonnemang. Detta antagande är ej nödvändigt. Motsättningen kan bättre förstås på annat sätt, och med möjligheten af en annan förklaring faller bevisningen.

Det låter nämligen tänka sig, att *g (γ)* i en viss dialekt blir *v (w)* efter långt *ŏ*, men icke efter kort, äfven om ljuden äro kvalitativt lika. Det är vidare tänkbart, att öfvergången i samma dialekt sker också efter kort *ŏ*, nämligen i antekonsonantisk ställning (*i lŏγn*), men inte i slutljud och mellan vokaler (*rŏg, lŏga*).

Paralleller till en dylik ljudutveckling finnas flere- 62
städes. Inom östsvenska dialekter erinrar jag om den förändring af

spirantiskt *v* efter vissa vokaler, som Hultman själf beskrifvit för några österbottniska mål. Densamma inträder i t. ex. Gamlakarlebymålet i slutljud och i inljud mellan vokaler. endast ifall den föregående vok. är långt *ū* eller *ō* (eller dift. *au*) ex. *dūvo* 'dufva', *spōv* 'spof', men *sova* o. d. (se Hultman § 15, Hagfors GK s. 76 f.), framför kons. däremot. också i fall kort *o* går före (eller *y, u, ä*): ex. *soule*: se Hultman §§ 11 o. 16, Hagfors s. 51, 53, 55. Att Hultman och Hagfors i förra fallet skrifva *u* (halfvokal), i det senare *u̯* l. *u̯ (u̯)*, behöfver ej förvilla.

63 Vidare kan ifrågasättas, om inte i själfva verket den här ifrågav. ljudutvecklingen *g* > *v* också efter *ŭ* ställer sig på samma sätt som utvecklingen efter *ŏ* och som den österbottniska förändringen af *v*: d. v. s. att den ägt rum efter långt *ū* och i antekonsonanitsk ställning, men ej efter kort *ŭ* i slutljud och mellan vokaler. Så tyckes Hagfors anse för Gamlakarleby (o. a.). Hultman antar, att öfvergången efter *u*-ljud inträdt i alla ställningar. Det förefaller mig, som om han här alltför strängt pressat materialet. För de sydfinl. målen finnas flera exempel, som tala emot en dylik regel: nyl. *bugu* f. 'vidja m. m.', *smugu* f. 'smygvrå', *flugu* f. 'fluga', *tugu* f. 'vidjelänk'. (Visserligen finnes *tjuru* antecknadt från Pyttis (ö. Nyl.), men i detta exempel kan man möjligen tänka sig, att *v* uppkommit under mindre stark betoning (ex. *tjuguén. -trä*), i hvilken ställning af helt naturliga skäl öfvergången lättare kunde inträda. Jfr Kock Arkiv XI s. 150 ff.). Härtill komma särskildt i östnyl. fall sådana som *buga* 'båge', *ruga* 'råge', *luga* 'låga', i hvilka *u* enl. H. § 9, 7 skulle vara uppkommet ur äldre *o*, något som väl ej är alldeles säkert (se 149). Men i hvarje fall böra vi här få *v* för *g* enligt H:s teori. Ty enl. § 1, 7 är öfvergången '*o* > *u*' äldre än '*o* > *å*' (se 59, 60). Slutligen har Hultman själf iakttagit (se anm. till 1, 50), att *g* icke påverkats af ett föregående *u* i pret. part. och sup. af starka verb. ex. Borgå (o. flerst.) *jūv, jöuv* men *jugi* 'ljuga etc.'. Som förklaring

har han föreslagit, att vid ljudlagens genomförande det korta *u*-ljudet framför kons. + *i* varit ett annat (mera slutet) än det vanliga, en differentiering hvaraf han trott sig finna flera spår i östsv. dialekter. Men detta antagande är som vi skola se alldeles obehöfligt och det förklarar i alla händelser ej *g*-ljudet i *buga* o. d.[1].

Ett liknande antagande har H. trott sig böra göra för 64
undantagen vid en annan östsvensk ljudlag. Enligt § 9, 14 skulle i de baltiska dial. *v* — urspr. eller < *γ* enl. § 1, 50 — "äfven i andra ställningar än framför konsonant ha bortfallit efter *u*" ex. *dūar* 'dufvor' etc. "Likväl kvarstår *v* stundom i kort rotstafvelse; nästan regelbundet, om denna efterföljes af *i*", men också eljes ex. *kluvi, ruvu, luva.* Också här skulle *u* haft "ett uttal, mera slutet än det vanliga" (?).

Den baltiska ljudlagen är belysande för frågan, om den 65 Exkurs 65—77
ställes i samband med andra liknande bortfall af konsonant i ny-nordiska dialekter. Det ligger nära till hands att antaga, att den bör betraktas som ett led i den räcka af förändringar, hvilka i de nordiska språken karaktärisera de urspr. tonande spiranterna *ð, γ, v* och som i allmänhet resulterat i dessa ljuds bortfallande eller åtminstone i försvagning af deras artikulation ("svækkelse": Amund Larsen). Är denna uppfattning riktig, blir det ej på minsta sätt förvånande, att det baltiska *v*-bortfallet, såsom framgår af Hultmans ljudregel, inträdt oftare i lång- än i kortstafviga ord, utan detta är just hvad man kan vänta. Till belysning häraf bifogar jag en kortfattad exkurs öfver likartade företeelser i svenska och norska dialekter.

Tydligast är kanske utvecklingen af urspr. *ð*. 'För- 66
svagningen' leder här oftare till fullständigt bortfall än i fråga om *γ* och *v*. (Dock saknas ej exempel på sådana 'för-

[1] Hvarför skulle föröfrigt *g* ha mindre benägenhet att bli *v* efter ett 'mera slutet' *u*-ljud. Vid *o* skulle ju förhållandet vara det motsatta.

svagningssymptom' som vokalisering (t. ex. da. *veir* 'väder') eller sammanblandning med annan spirant (*γ*): se t. ex. Noreen Sv. Etymologier s. 40, Hultman ÖD. § 34; se vidare nedan om *γ*). Om bortfallets förekomstsätt kunna följande iakttagelser vara af vikt. 1) Det inträder i större utsträckning (lokal och temporal) i svagtoniga stafvelser än i starktoniga. I östsvenskan är *ð*-bortfallet efter obetonad eller svagt bitonig vokal fullständigt genomfördt: se Hultman § 1, 57. Detsamma torde vara fallet i flertalet skandinaviska dialekter. I fornsvenskan uppträder det mycket tidigt (redan på runstenar): se Kock Sv. Lm. XV. 5 s. 25 ff. (Annorlunda Noreen Aschw. Gr. § 308, 2 anm. 4 o. 6). I betonade stafvelser visar det sig 2) oftare efter långa vokaler än efter korta, 3) likaså är det vanligare framför kons. (isynnerhet *l, n, r*) än framför vokal, 4) slutligen också vanligare i slutljud efter vok. än i inljud mellan vokaler. Amund Larsen har framställt det mycket rimliga antagandet, att också dessa olikheter i de betonade stafvelserna skulle sammanhänga med skillnader i accentstyrka (se Solörske dialekt s. 59). Så t. ex. skulle trycket på konsonanten vara svagare efter en lång vokal än efter en kort. Han jämför, att 'i det Trondhjemske' också *p, t, k* undergått 'svækkelse', när den föregående vokalen är lång. Också för förbindelse med följande kons. torde man kunna anta, att accenttrycket på spiranten varit svagare, än då den stod ensamt för sig i slutljud eller mellan vokaler. En liknande skillnad existerar rimligtvis mellan slutljud och ställning framför annan vokal (då konsonanten åtminstone delvis föres öfver till nästa stafvelse och får del af dess utandningsstyrka: jfr sådant som uppl. *lann, lamm* men *lande, lambe* 'land(et), lamm(et)').

67 Vid sidan af försvagningen förekommer också den motsatta företeelsen, att det spirantiska *ð*-ljudet blir skärpt eller 'härdat' (Storm) till explosivt *d*. Denna öfvergång är vanligast i inljud mellan korta vokaler, således i just den ställning, som för försvagningen är den minst gynnsamma.

I öfverensstämmelse med de gifna reglerna är *ð*-bort- 68
fallet i alla östsv. dialekter genomfördt i ställning framför annan konsonant (utom *j*): se Hultman § 1, 54 (jfr äfven § 1, 51). En föregående kort vokal blir härvid förlängd, såsom öfverallt, där dylikt bortfall äger rum (jfr 46, 88). I öfriga starktoniga ställningar har *ð* 'härdats' till expl. *d* i större delen af språkområdet: se § 4, 4. Men i de baltiska dial. är det försvunnet i större utsträckning, nämligen 1) i slutljud efter vokal, i alla målen: se § 9, 15, ex. *blọ̄* blod, *lē* led (mask.); 2) intervokaliskt, men endast i Dagö-Gammalsvenskby-, Ormsö-Nukkö- och Runö-målen, ex. *fēa* föda, *knua* knåda: se § 58 (s. 280 f.). I Runömålet ersättes det dock ofta af ett — enligt Hultmans terminologi — "hiatusfyllande" *γ*: se H. s. 281 och § 67.

På samma sätt är i uppländskan *ð* troligen genomgående 69
elimineradt framför kons. *l, n, r* (ex. *stāna* stanna, *ara* andra, *sālar* sadlar. Likaså ofta i slutljud efter lång vokal. I v. Uppland (Fjärdhundra) är försvagningen vanligare. Vi ha här *ð*-bortfall 1) efter lång vokal t. ex. *sīa* sida, *bāa* båda, *tī* tid, *hē* hed; 2) framför kons.: *nīr* ner, *āra, vær* väder. Men efter kort vokal kvarstår *ð* som *d*: *spāda* spade, *lŭdi* ludet, *vödd* (l. *vø*) ved. Typiska exempel äro *vrīa vrē vridi* 'vrida etc.', *rīa rē ridi* 'rida etc'.

Liknande förhållanden finnas i norska dialekter. Enligt 70
Storm Norvegia s. 87 f. är *ð* i norra Gudbrandsdalen och i "Indtrøndsk" bevaradt som *d* "mellem to opr. korte Vokale, idet den korte Udtale virker paa samme Maade som Konsonantfordobling". (S. jämför isl. *leiddi* 'ledde' af *leiða* o. dyl.). Se vidare om de Trondhjemska målen: Larsen Oversigt over trondhj. dial:s slægtskabsforhold s. 72 f.

I analogi med dessa företeelser har man också att 71
tänka sig utvecklingen af *v (w)*[1]. Jämte fullständigt bortfall förekommer här oftare försvagning af den spirantiska

[1] Uppkommet af *f, b, w, γ*: Jfr Noreen Aschw. Gram. §§ 259, 269, 271, 279 (jfr 336).

artikulationen (till *w* eller *u*). Såväl 'försvagning' som bortfall höra först och främst hemma i obetonad stafvelse. I denna ställning har *v* genomgående fallit i östsv., uppl. o. s. v. och delvis redan i fsv., åtminstone i slutljud och framför kons.: se Noreen Aschw. Gr. § 306, 2. Vidare inträda de oftare framför (l. efter) kons. än mellan vokaler: se ofvan om östsv. o. Gamlakarleby (62) och jfr Åsbomålets *nan* 'namn', *kāl* 'kalf', men *drāv*, *strœva* etc. (se Billing Sv. Lm. X. 2 s. 138, s. 152 ff.), oftare efter lång än efter kort vokal o. s. v. Men utom dessa redan vid *ð* iakttagna betingelser, kommer ytterligare i fråga om *v (w)*, att såväl bortfall som försvagning i alla de nämnda ställningarne underlättas, om en med *v (w)* besläktad vokal står i närheten. Men dylikt kan ej konstateras i alla dialekter. Så kan t. ex. i en dialekt *v* framför kons. vara försvagadt (l. bortfallet) endast om den föreg. vok. är *ŭ*, *ŏ*. Men i en annan (närgränsande) kan försvagningen ha inträdt efter alla vokaler. Detta visar sannolikt, att den föregående vokalens besläktade artikulation endast är ett underordnadt villkor för företeelsens inträdande, ej dess egentliga orsak. Enligt Noreen Aschw. Gr. § 324, 2 har i fornsv. *w (v)* fallit mellan 'bitonig och obetonad' vokal[1], om denna vokal är *u*: ex. *gilstūo* 'gildestube', *hūdhklædhe* 'kopftuch' (jfr uppl. *hūlag* 'hufvudlag, betsel'), *bruttumō* 'brautführerin' (jfr. *brūptugha*), enl. anm. 3 möjligen också mellan (tonande) kons. och *u* ex. *ōruster* < *-fǫstr*). Men i starktonig ställning håller sig *v* kvar, äfven om *u* står både före och efter ex. *huvuþ*. Det är klart, att vi inte behöfva anta någon särskild (t. ex. mera sluten) kvalitet på *u*-ljudet i det betonade *huvuþ*, för att förklara *v*-s kvarstående. Men lika litet är detta behöfligt för de baltiska dialekternas *huvi*, *ruvu* (jämte *hū* o. d.) gentemot *dūar* o. d. Ty denna motsats är fullkomligt likartad med den i samma dialekter uppträdande *blō* ~ *knu(ð)a* (64, 68).

[1] Jfr Kock Alt- und Neuschwed. Accentuierung s. 199.

Egendomlig är öfvergången af *v (w)* till *g (γ)*. Den in- 72
träder, i likhet med skärpningen af *ð* till *d* (jfr 67), hufvudsakligen i intersonantisk ställning, framför allt mellan två (korta) vokaler: jfr om denna förändring Noreen Aschw. Gr. § 273 och där anf. lit., Storm Norvegia s. 79, A. B. Larsen Trondhj. dial. s. 71 f. (o. noten).

Försvagning af *γ (g)* uppträder i flera former, dels 73
såsom fullständigt bortfall, dels såsom öfvergång af *γ (g)* > *u, w (v)* l. *i, j*. I likhet med hvad fallet var vid *v* äro också försvagningarne af *γ* till en del betingade af närheten till vissa vok. (gutturaler, resp. palataler). Framför allt gäller detta förändringarne af *γ* till *u, w* och till *i, j*. Så uppträder *i, j* för *γ* vanligast efter palatal-vokaler. Dock finnas dialekter där *j* inträdt också efter t. ex. *a* l. *ō:* se bl. a. Lundell Sv. Lm. I s. 66. Också bortfallet är till någon del beroende af de närstående vokalerna. Men föröfrigt gäller för förekomsten af *γ*-försvagning precis samma regler som för bortfallet af *ð*. Såväl bortfallen som förändringarne till *w, i* etc. visa sig oftare i konsonantförbindelser än intervokaliskt, oftare efter långa än efter korta vokaler o. s. v. Vidare uppträda de i dialekterna — vare sig de äro betingade af närstående vokaler eller ej — i tydligt lokalt samband med *ð*-bortfallet. Det är därför högst sannolikt, att de samtliga, också öfvergången till *u, w* eller den till *i, j*, äro med detta analoga ljudförändringar och bero på likartade orsaker (accentlöshet?). Fonetiskt sedt, innebär ju en öfvergång af *γ* > *w, i* en minskning i artikulationsstyrka, som på visst sätt är jämförlig med den i det fullständiga bortfallet. I enskilda fall kan det visas, att *u, w, i* endast varit genomgångsstadier i en utveckling *γ* > 0 (t. ex. i östsv. framför kons., eller i fsv., se Noreen Aschw. Gr. § 324, 2).

Försvagningen är sålunda vanligast i obetonad ställning 74
och har där oftast ledt till konsonantens fullständiga afnötande: så i östsv. (Hultman § 1, 57), uppl. o. s. v. Också för fsv. antas bortfall af Noreen Aschw. Gr. § 311, 2, men egent-

ligen endast för ställning framför konsonant och mellan två palatala vokaler (eller två *u*, se § 324, 2) ex. *œlli(gh)is* 'eljes'. Dock har det förmodligen förekommit äfven i andra ställningar: se anm. 2 (*rættohet, gĕn:* isl. *gegn*) och anm. 3 (*þe(g)ar*) samt Ottelin Studier öfver Codex Bureanus I, s. 145 f., Östergren Sammanfallet af och och att, Språk och Stil I, s. 82 ff. I starktoniga stafvelser är försvagning vanlig i konsonantförbindelser, vare sig *γ* står före eller efter annan konsonant. Angående fsv. se Noreen o. a. och § 279, 2. Obs. *hēlbry(gh)þa* Sdm. ff. ('dialektiskt' enl. Noreen), *Si(k)riþ* (jfr nysv. *sīri*), *Si(gh)munder* (jfr uppl. ortn. *Simundö*) o. d., *Mar(gh)it* (jfr Larsen Solör s. 58). För slutljudet skall bortfall i fsv. ej vara säkert belagdt enl. Noreen § 311 anm. 4. Det där anförda exemplet *krī* 'krig' kan dock mycket väl vara inhemskt, då formen är vanlig i uppländskan och i Södermanland[1] (äfven uppgifven för östsv.) och stämmer med där rådande ljudförhållanden.

75 Instruktiva för utvecklingen i starktonig stafvelse äro förhållandena i Trondhjemska dialekter, hvarom se Larsen Oversigt over trondhj. etc. s. 70 f. Här gäller som allmän regel, att "oldn. *g* bliver til *gh* efter lang vokal". Så i Holtålens och Ålens socknar, som ha t. ex. "*seegh*", men *g* efter kort vokal: "*haga*". Efter *r* och *l* (*l*²) har *j* inträdt: ex. "*hœl*²*gh*". "Tydalen har grundformen herfor *hœl*²*gh*": se sid. 51 o. 71[2]. I andra socknar är *g* mera 'svækket': "Efter gutturalvokaler til *gh, w* eller *v*, efter palatalvokaler og diftonger til forsvinden eller ny diftongdannelse".

76 Af särskildt intresse äro uppgifterna om *rgh, lgh*. Larsen har med rätta sammanställt utvecklingen af dessa förbindelser (och af *lv*) med den af *mb, nd, ld, gg* (se Solör s. 57 f.).

[1] Se Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria I s. 85, Upmark Folkspråket i Södertörn s. 15.

[2] Obs. i noten: "Hermed må sammenlignes, at det østlige af Dalene samt Indherred har *mårå* (morgen), men Namdalen, Rennebu etc. *mårgå, mårgån, mårgon*."

Han menar, att öfvergången *ry, ly* till *rj, lj* är i viss mån likartad med assimilationen af *nd* till *nn* etc. Också här förmodar han att accentförhållanden spelat in (jfr ofvan 66). Att *d* fallit (eller assimilerats) i *hän'n* (Selbu) skulle bero på svag accentuering i slutljudet, hvaremot i best. f. *hän'da* den nya utandningsstöten skulle ha bidragit till att bevara konsonanten. På liknande sätt skulle Solörs och några andra dialekters *lj, rj* vara att förstå. "Da disse dialekter med sit *lj, rj* er desamme, som mindst palataliserar *g* til *j* i bøiningen, synes det besynderligt, at den palataliserede form er bleven den herskende i disse to forbindelser. Det er dog formentlig ogsaa følge af svag aksentuation, men i en temmelig gammel tid: den svækkelse af udåndingen, som *r* og *l* forårsagede, hindrede *g* i at gå over fra udtalen *γ* til *g* der, da denne indtrådte i andre stillinger; derfor indtrådte også *j* for palataliseret *g* efter *r* og *l*, så at *berg*, dat. **berji* måske har været samtidigt med *lag* dat. **laʤi*. Da senere både *γ* og *ʤ* bortfaldt af Solörs lydsystem var der næsten ikke anledning til at indsætte *g* i former for *berg*."

Jag vet knappast, om den utvecklingsgång, Larsen här 77
föreslagit, är den enda tänkbara — den passar kanske ej för sydsv. dial. — men i alla händelser är hans sammanställning synnerligen lärorik för bedömandet af den ifrågavarande ljudförändringen. Ifall den är riktig, får det tydligen ej betraktas som en tillfällighet, att t. ex. uppländskan, som i allmänhet har förbindelserna *nd, mb*, delvis äfven *ld* och *gg* oassimilerade (åtminstone i inljud), också genomgående eller nästan genomgående har *rg, lg* för fsv. *rgh, lgh*: ex. *kory. vargar* (men naturligtvis *bärji* best. f. 'berget': jfr uppl. *sättjin, sänjin* o. dyl.[1]). Söder om Uppland (ända upp mot Mälardalen), i Södermanland, Nerike, Östergötland o. s. v.,

[1] Förmjukningen af *g* > *j* i ex. *bärji* är identisk med utvecklingen af *g, k* > *j, tj* i uddljud och har intet att skaffa med den här behandlade 'försvagningen' af *gh* (*γ*) > *i, j*. Jfr Lundell Sv. Lm. I s. 66.

ha vi däremot *rj, lj* och assimilerade *mb, nd, ng, ld* ex. Sdm. *binna* binda, *synna* synda, *bonn* band (Årdala), *kamm* kamm (jfr uppl. *kamb*), *vomm* vånma (Stora Malm), Ög. *binne, komm* kamm (Stjernarp) etc. Då man betänker, att det i uppl. och äfven i uppsvenskt samtalsspråk (= "rikssprak"?) vanligen heter *hann, lann, strann* (i slutljud), men *lande, binda, vända* (i inljud: utan assimilation[1], jfr no. dial.), kunde man möjligen förmoda, att det också, i Mälardialekterna (och "rikssprakет"), ljudlagsenligt skulle heta *varj* med *j*, men *vargar* med *g*. I så fall vore *morgon* med *g* regelbundet. Men på Selaön är antecknadt *morjon* och i städernas talspråk heter det *morron*[2], icke *morgon*. Det är därför möjligt, att *morgon* liksom *Helge, helgon* är en skriftspråksform (jfr äfven *sarja, galje*). Att verkligen *rj, lj* för *ry, ly* bör betraktas som en 'försvagningsföreteelse', synes mig framgå också däraf, att vi äfven ha exempel på bortfall af *γ* i samma ställning ex. Asbomålet *bæl* bälg, *tāl* talg, *mar* märg (Billing s. 138 f.), jfr *kāl* kalv (o. a.), *bōr* bord ó. d. (s. 166). Liksom Sdm. *varj* förhåller sig till uppl. *varg* kan också möjligen Sdm. (o. sydsv.) samt hsv. *mäjj, däjj, säjj* (jte mindre betonade *mäj, däj, säj* etc. l. *mä, dä, sä*) förhålla sig till uppl. (nordsv. och östsv.) *mæg, dæg, sæg* l. *mæγ* etc. (obet. *mäg* l. *mä* etc.), likaså Sdm. etc. *nöjd, höjd, helbräjda* till uppl. *nögd, högd* etc.[3] Den sannolika regeln blir för t. ex. Sdm. (o. möjligen Östergötl.), att *g (γ)* efter palatal vokal i relativt oaccentuerad ställning (d. v. s. i kons.-förbindelse (*varj, höjd*) och i

[1] Annorlunda O. v. Friesen (Språk och Stil I s. 234): *-nd-* har "i talspråket för länge sedan assimilerats". Gäller åtminstone inte för uppsvenskt talspråk, (i Stockholm, Uppsala).

[2] Hvilket närmast utgår från ett kortstafvigt *moron*, som finnes i östsv.: jfr *borra, sporre* < *bora, spori*. Se 75 noten o. nedan 149 not.

[3] Ett annat ex. är Östergötl. etc. *föjs* fähus = Åland, Hels. *fägs* (Rietz 133 a), uppl. *fäg(g)us. fögus.* (*g* har här sannolikt uppkommit ur hiatusfyllande *w*; en annan förklaring af Noreen Ark. III s. 10 ff., jfr Brate Bezz. Beitr. XIII s. 31 not.)

relativt obetonadt slutljud *(mäj)* öfvergått till *j*[1]. Jfr Kock Arkiv XI 331 f. (Mera osannolikt förefaller, att *mäj* etc. skulle representera den regelbundna utvecklingen i starktonigt slutljud). Det låter tänka sig, att 'försvagningen' föregåtts af stadium med *g*[2] i slutljud efter vok. och i inljud mellan vokaler, *γ* i förbind. *lγ, rγ* och *γd* samt i enklitiskt *mäγ*, ungefär som i Trondhjemska dialekter. Men nödvändigt synes mig detta antagande ej vara.

Jag återgår till de östsvenska målen. Den meddelade 78
öfversikten torde vara tillräcklig för ett säkrare bedömande af Hultmans ljudregler om *γ, v*. Jag tror mig kunna ersätta hans § 1, 50 med ungefär följande regel: *g* (l. sannolikare *γ*, se H.) har öfvergått ('försvagats') till *v* (eller sannolikt först till *w*, hvaraf sedan *v* enl. mom. 23: se H.) efter långt *ū* och *ō* samt diftongen *öu* i alla ställningar[3], men efter kort *ŭ, ŏ*, endast om konsonant följer. Mom. 55 skulle lyda: *v* l. *w* (sannolikt det senare) har fallit i ställning mellan *ŭ, ŏ* och en efterföljande konsonant. Att anta ett särskildt, mera öppet *o*-ljud i ex. *rog, loga* på grund af motsättningen till *gnōv, lōn*, är fullkomligt lika obehöfligt, som att förutsätta ett öppnare fornsvenskt *i*-ljud i ex. *stigha*, därför att *gh* i detta exempel kvarstår, medan det faller i t. ex. *ælli(gh)is*. Inte heller är nödvändigt att med Hultman anta spetsigt *u* i *flugi, fugil*. Paradigmet *jūv jöuv jugi* i Borgåmålet är fullkomligt likartadt med Fjärdhundra *rīa rē ridi*.

Är denna uppfattning riktig, förfalla i och därmed 79
Hultmans antaganden, att öfvergången "*o* > *å*" bör vara äldre

[1] Jfr bortfallet af *γ* efter obetonad vokal, som ju inträdt i både sdml. o. uppl., oberoende af vokalkvaliteten: *monda(g)* 'måndag', *mä* 'mig' etc.

[2] Genom "härdning" uppkommet af *γ*, jfr ofvan 67, 72.

[3] Om öfvergången i alla målen skett i intervokalisk ställning, är dock i någon mån osäkert. Jfr H. § 1, 49.

än $\gamma > w$ (och $w > 0$) och att förlängningen framför *g, d, v* + kons. är äldre än "*ŏ* > *å*". Intet hinder föreligger att förlägga såväl $\gamma > w$ *(v)* som *v*-bortfallet till en tid, då det ej förefanns någon (större) kvalitativ skillnad mellan det korta och det långa *o*-, resp. *u*-ljudet.

80 En form *lōn* (eller *lūn*) kan öfverhufvud ej tjänstgöra som exempel på förlängningen framför *g* + kons. (d. v. s. den, som vi ha i *naglar* eller i *vākran*). Ty den långa vokalen är lätt begriplig äfven utan antagande af denna förlängning. Likartade fall med lång vokal förekomma faktiskt också i sådana språk, där någon förlängning framför sådana konsonantgrupper som *gn, gr* etc. ej existerar, t. ex. i fornengelskan (se Bülbring Altengl. Elementarbuch § 530: ex. Ws. *frīnan* < *friȝnan*). Utvecklingen kan vara denna: i *loyn* öfvergår *γ (g)* till *v (w)* mellan kort (slutet) *o* och konsonant. Så inträder bortfall af *v* i samma ställning. I och med konsonantljudets försvinnande inträder ersättningsförlängning på vokalen. Att denna till resultat ger långt slutet *o*-ljud, är ju helt naturligt, om vi anta att den skett före öfvergången '*ŏ* > *å*'. Föröfrigt är inte ens nödvändigt att tänka sig förlängningen som "ersättningsförlängning". Det är ju nämligen lika möjligt, att det ej varit *v,* som fallit, utan *w* eller *u*. Hultman har ju själf förmodat att *γ* först öfvergått till *w*. Man kan invända, att *w* genomgående öfvergår till *v* enl. § 1, 23. Men det kan ju hända, att bortfallet skett före denna öfvergång, eller att öfvergången uteblifvit mellan *ă, ŏ* och följande konsonant, eller slutligen att ett *r*, som en gång uppkommit i den nämnda ställningen enl. § 1, 23, åter blifvit *w (u),* alldeles som i Pedersöre härad *v* också mellan *a, ä* l. öppet *o* och följ. kons. blifvit *u̯* (se 62 o. H. § 16 s. 224) eller liksom *g* i Österbotten blifvit *u̯* mellan kort *y* och konsonant (exempel därpå finnas också i Egentliga Finland: se H. § 11 s. 213). Ansätta vi öfvergångsformer med *w* l. *u*, kommer ju "ersättningsförlängningen" strängt taget ej att bestå i annat än en sammansmältning

(kontraktion) af dessa ljud med föregående *ŏ* till *ō*, med *ŭ* till *ū*. Utvecklingen är således: *lŏγn* > *lŏwn* l. *lŏu̯n* > *lōn*. På liknande sätt ha uppkommit *lūn*, *ūn*, *skōl̥ar*. Onekligen har här "förlängning framför urspr. *γn*, *vl*" faktiskt inträdt, men en dylik förlängning är naturligtvis något helt annat än den, vi ha i *māgran*, *nāglar*, *(vākran)* o. s. v.. Exemplen behöfva således ej alls bevisa, att denna förlängning också träffat *ŭ (ŏ)*.

Man kunde mot mitt resonnemang invända, att den 81
utveckling Hultman föreslagit väl också är tänkbar, att således verkligen före *γ* > *w* och bortfallet en vokalförlängning framför *γ*, *v* + kons. ägt rum. För min del tror jag ej ens på möjligheten af denna förklaring och det af följande skäl. Enligt Hultman skulle ju förlängningen af *o* framför t. ex. *gn*, *dr* ge långt slutet *ō*. Under denna förutsättning blir det omöjligt att förstå, hur i dialekter, andra än de sydfinl. (nämligen i sådana, där enligt min uppfattning den här afhandlade förlängningen också träffat andra vokaler än *a*, *ä*), vi ha långt *å*-ljud, vanligen öppet i sådana exempel, som Pedersöre, Gamlakarleby (s. 18) *bag'n* 'bågna', *tåg'n* 'tågna', Vörå *såderätt* adv. söderut (jfr fsv. *suþre* Sdw.), Vörå *dog* sup. *dågd* duga, Korpo *doga dagd*, *sova sævd*, Vätö *lådriger* 'löddrig', *skrävl̥uger* 'skroflig' m. fl. Förlängning framför *gn* etc. föreligger här otvifvelaktigt och resultatet är öppet *a* eller dess ekvivalenter. Men enligt H:s mening skulle vi ju inte ha någon annan förlängning framför *gn*, *dr* etc. än en, som inträdt före "*o* > *å*" och således till resultat gifvit slutet *ō*. Nu heter i samma dialekt, där jag funnit *båg'n*, nämligen i GK, ordet 'lugn' *lōn*. Jfr PPm. *lūn*, *ūn* Vörå *fūl̥* fågel, *ūn* etc. Af dessa fakta kan jag ej dra annan slutsats än den, att förlängningen i *lōn* och den i *bag'n* äro två helt skilda saker, i det den förra förmodligen är att förstå som ersättningsförlängning på grund af den bortfallna konsonanten, den senare däremot att likställa med förlängningen i *nāglar*, *vākran* etc. Och denna senare förlängning ger alltid (öppet)

å-ljud för äldre *u, o*[1], liksom den alltid ger *e*-ljud för äldre *i* och *ö*-ljud för äldre *ÿ* (eller deras ekvivalenter). Ty på alldeles samma sätt som GK *lōn* förhåller sig till *båg'n*, förhåller sig t. ex. Vörå *sēgna* 'sjunka ned', *snēgla* 'blåsa kallt' till Vö. *välssīn* 'välsigna', Kökar *ilkoht* 'igelkott' (s. 16) eller Vörå *lōgd* (= GK *löud*), *lōg'n* 'lögn' till estsv. *dīn* dygn (Nukkö: jfr GK, Vö. *dūn*, GK *dūd* 'dygd' s. 19).

82 Vi ha nämligen — något som Hultman ej synes ha anmärkt — bortfall af *γ* (förmodligen genom mellanstadiet *i* l. *j*) också mellan *ĭ, ŭ* och följande konsonant. Sydfinl. ex. med *i* äro: nyl. *välsīna*, Fby *välls̈sīna* (jfr 23) 'välsigna', nyl. *sīl* n. 'tregrenigt tjockt järn, hvarpå öfre kvarnstenen hvilar och genom hvilket den kringföres' (Tusby sn.: i Esbo och Helsinge *sēgel*): jfr nyno. *sigle, segle* n. 'møllejern ~ som ~ tjener til at omdreie møllestenen' Aas.; Östergötl., S. Möre, Öland *segel* 'id'. (Rietz 560 a, Bodorff Folkspråket på Öland s. 56); nyl. *vīlit* 'passligt' (Pojo), *ōvīlit* 'opassligt, orätt' (Po. Tenala), Fby *ōvīlit* adv. 'alltigenom, särdeles': jfr Pargas (enl. Ö. Monogr. s. 61) *ouvīglin* 'dum, förvirrad' (*g* kan bero på association med enkla ordet *vīg, ōvīg*), Var. rer. s. 41 "Tesqua: owigelig eller olustog mark", Sahlstedt ordb.: *wigligen* adv. 'Modo, quo expedite & commode quid agitur', m. fl.[2].

83 Också efter *y* synes bortfall ha ägt rum: *lȳna* vb. lugna (Pojo), hvartill nybildats *lȳn* n. och *lȳner lȳnt* adj. 'lugn' (här kan dock bortfallet möjligen härstamma från *lūn*); *lȳnēld* ljungeld (Pojo, Tenala): jfr fsv. *lyghna* f. o. *lyghno elder* 'ljungeld' Sdw. Hit hör förmodligen också nyl. *tȳl* (jte *tygil*) tygel[3] o. *tyømtȳl* pl. *-tȳlar* m. 'lädret på en töm' (Pyttis) med

[1] Huruvida häraf något kan slutas angående det inbördes kronologiska förhållandet mellan de båda vokalförlängningarne, är en fråga, som jag här ej vill inlåta mig på.

[2] nyl. *vīla* spana (om jakthund): jfr PPm. *vägäl* (< *vigla*, se nedan 167, 168) 'glo, skefva'?

[3] En annan mindre sannolik förklaring framställd af Hultman, § 1, 15 anm.

g fallet i den ofta använda pluralformen *tyglar*, Pargas *dūn* dygn, där dock vokalkvaliteten är svårförklarlig (jfr Pgm. *föuḷ* 'fogel' af fsv. *fyghli* s. 84 och å andra sidan GK *dūd* dygd, *dūn*, men *möulas* 'mögla' o. d.), samt möjligen också nyl. *lŋ̄na* sjunga: jfr *lyggno* ton, melodi (Lappträsk); nyl. *strŋ̄na* strypa (allmänt): jfr Linds ordb. (1749) *strågna*, *strogna* l. *strugna* 'storkna, qwäfjas, ersticken, erstickt werden', Degerfors *strûgn* 'få mat i vrångstrupen, hosta upp sådan' (Aström Sv. Lm. VI. 6 s. 73), Uppl. (Skuttunge) *strūna* hosta (Grip Sv. Lm. XVIII. 6 s. 81), Helsingl. *strångna* storkna, *strógna* 'förlora andedräkten, vara nära att kväfvas' (Ordb. 1873), isl. (E. Jonsson) *strúga (aða)* 'gjöre ru, især ved at stryge på forkeert Maade' *(strúguð fjöðr)*? (En annan uppfattning hos Vendell Nyl. Etymol. s. 40, jfr äfven Åström Sv. Lm. o. a., och Grip o. a.).

I enstaka fall kan *g* l. *v* analogiskt återinföras ur 84
former där det ej skulle falla bort, hvarigenom vi få exempel, som skenbart ha *ĭ, ў, (ŭ, ŏ)* förlängda framför *gn* etc.: estsv. (Gammalsvenskby) *dīgn dīgnir* 'dygn': jfr *dīn* (Nukkö) och *digen* (Rågö); nyl. (Pyttis), Fby *dīgn(a)* digna: jfr estsv. *dīn* pt. sup. *dīna* (Gammalsvenskby, Nukkö, Ormsö) o. *digen digna* (Wichterpal); nyl. *dūgd* 'dugde, dugt' (Pyttis), hvartill inf. *dūg* (ljudlagsenligt vore inf. *doga* l. *duga* — ö. Nyl., H. § 9, 7 — pt. sup. *dūdd*: jfr Runö *duya dūdd*), nyl. *dūvliger* duglig (Borgå), nyl. *dŋ̄gd* dygd o. *dŋ̄gdi* adj. (Pyttis) med *g* från verbet (ljudlagsenligt är **dŋ̄d*, en form som jag ej funnit i östsv.: jfr GK *dūd* dygd, estsv. *līður* pl. obr. n. 'lögn' i Nukkö. I Västmanlands-Dala landsmålsförenings samlingar till ordbok III s. 20 finnes antecknadt *dydi* 'dygdig' från Hellefors).

Det synes ej omöjligt, att *γ* efter *ī, ȳ* liksom efter *ū, ō* 85
försvagats äfven i slutljud. Härför talar nyl. *fartŋ̄j* (Pojo, Tenala) *fartŋ̄s-skröit* 'fartygsskrof', Pargas *fartŋ̄*. Jfr Kökar (s. 112) *fārṭī* 'fartyg', *tī* l. *tīg* 'tyg', PPm. *fārṭŋ̄ -ji, krī* pl. *krījer* 'krig' (jfr 74). De möjliga exemplen äro mycket få.

86 Ännu osäkrare är försvagning (till *i*) eller bortfall af *γ* mellan *ä* och *n*. Sådan öfvergång antas af H. för Österbotten på grund af *räin* 'regn': 'det enda exemplet', se § 12 (s. 215). I sydfinl. mål ha vi *rägn* o. d. (om hvars möjliga förklaring jfr ned. 103—105). Men obs. nyl. *brœna* vrikka (Esbo): *brägna* (*säj*) 'vricka sig' (Helsinge), Pargas *speil* 'spegel', *teinbi* ortnamn, 1540 skrifvet *Tegneby* (s. 83), Fby *säggḷa* l. *seil(a)* segla.

87 Beträffande *γ* i ställning mellan *ö* och konsonant äro exemplen tvifvelaktiga, då de kunna bero på hsv. inflytande. Hultman anser, att den högsv. öfvergången till *j* saknar motsvarighet i Finland samt Nargö- och Rågö-Wichterpalmålen (§ 2, 12). Kanske ligger häri någon öfverdrift. Man kan observera t. ex. motsättningen mellan östsv. *möjlin* o. d. och uppl. *møgḷi* eller Kökar *läida* lördag = uppl. *lögdā(r)*.

88 Också framför *d* (*ð*) + kons. torde finnas förlängdt *i*, *y*, *u*, *o* i ett eller annat ord. Denna förlängning är likaledes att förstå som ersättningsförlängning (jfr ofvan 46). Dess regelbundna resultat är förmodligen långa slutna *ī*, *ȳ*, *ū* och *ō*. Ex. nyl. *tīn* tina: jfr GK (s. 18) *tīdin* upptinad (med *ī* från *tīn* vb.), Degerfors (Sv. Lm. VI. 6 s. 33) *tēn*, no. dial. *tidna* (*i*) Ross: isl. *þiðna*, *þiðinn* (Fritzner *i*). Jfr Runö *vūr* < **vīr* < **viðr* prep. 'vid.' etc. (se 148). Äfven vid *ð*-bortfall kan man tänka sig, att vokallängden egentligen uppstått genom sammansmältning af den urspr. korta vok. och ett vokaliskt glidljud, som uppkommit ur den 'försvagade' spir. (jfr da. *veir* o. dyl.).

89 Jag har härmed (59—88) behandlat större delen af 'undantagen' från min ofvan (55) uppställda regel, att urspr. korta *ĭ*, *ў*, *ŭ*, *ŏ* bevarats såsom sådana framför de i 45 uppräknade konsonantkombinationerna. Slutsatsen blir, att de samtliga äro att tolka på annat sätt än såsom uppkomma genom "förlängning framför konsonantgrupp".

90 De få ännu återstående exempel, som synas tala emot regeln, böra förmodligen förklaras genom antagande af dialektiska olikheter inom de sydfinl. målen. Jag har redan omnämnt Pargasmålets genomförda förlängning framför *ld ḷa* (56).

I ett exempel: *køld,* tyckes lång vokal vara genomgående i alla dialekterna. Det vore ju därför möjligt, att vi här hade att göra med en ljudlag. Men vi ha också exempel på kort vokal framför *ld* (jfr 52, 56). Möjligen böra vi för någon mindre del af nyländskan antaga en begränsad ljudregel, att äfven andra vokaler än *a, ä* (åtm. *o*) förlängts framför kons.-grupp (åtm. *ld*). Exemplens gruppering synes tyda därpå. Vi ha således med förlängning framför *ld: bølda* m. (Pyttis i ö. Nyl.) jte *bölda, galdist galdast* pt. sup. af *jöljas* 'vämjas' (Lappträsk, ö. Nyl.), *mølnar* (Pyttis), *måln* (Pyttis, jte *mölnar möln;* föröfrigt *möln, molna, mölna, mölnare* etc.), *sköli* pt. *skold* l. (ö. Nyl.) *skåld.* Vidare *döli, dold* l. *dåld* (utan närmare lokaluppgift). Enligt Freudenthal (Nyl. s. 78) böjas dessa verb *dölja dold dold, skölja skold skold* (biformer finnas ej angifna): däremot *velja väld väld, vena vänd vänd!* Man kan observera, att vi just från ö. Nyl. (Pyttis) ha åtskilliga fall af förlängda *i, y, u, o* äfven i kortstafviga ord i slutljud: ex. *bål* m., *knēp* l. *kniēp, liēd* m. (Pyttis: föröfrigt *lid*), som väl dock ej äro så mycket att bygga på. Jämförliga härmed skulle då vara de anförda *bølda* etc och kanske några till, såsom *dagd* pt.: inf. *doga* (så Pyttis, föröfrigt *doga dogd*) *dågli* duglig (Pyttis: föröfrigt *doggli*); pt. sup. *såvd:* inf. *suv* (!) sofva (Pyttis: föröfrigt *sova sovd* etc., jfr Freudenthal s. 73). Såvidt jag förstår, kan man af dylika enstaka fall ej sluta till någon för alla de sydfinl. dial. gemensam judlregel. I alla händelser är förlängningen ej fullständigt genomförd.

Den utredning, jag här lämnat, torde tydligt visa, att 91
de sydfinl. exemplen med förlängda *i, y, u, o* dels kunna förklaras genom antagande af "ersättningsförlängning" (59 – 89), dels också genom ljudlagar af trängre lokal utsträckning (90). Jag tror mig alltså ha gifvit goda skäl för den ofvan (55) förmodade regeln, att de här ifrågavarande vokalförlängningarne framför konsonantförbindelser —

såväl de af Hultman antagna, som de ofvan (40—53) uppvisade — i de sydfinl. dial. endast gälla vok. *a* och *ä*, däremot icke *i*, *y*, *u*, *o*.

Härmed öfvergår jag till min sista anmärkning mot Hultmans regler i § 1, 28. Den angår förlängningens förhållande till en annan viktig ljudlag och är af betydelse för alla östsv. och en stor del andra svenska dialekter.

92 Enligt ÖD § 1, 28 mom. d har förlängning af starktonig vokal inträdt "framför spirantiskt *g*, *d* eller *v* + konsonant (excl. halfvok. *i* samt ***urspr.*** stafvelsebildande *l*, *r*[1])". Förlängningen har således ej inträdt framför konsonantiskt *i* i t. ex. *vänja*, ej heller framför *l*, *r* i sådana fall som *nagäl* (fsv. *naghl*). I dessa båda modifikationer är jag fullt ense med H.[2] De gälla såväl hans regler, som mina egna ofvan uppställda och äro af betydelse vid förklaringen af "undantagen". Men enligt min mening böra vi gå än längre. Förlängningen synes också ha uteblifvit

1) framför kons. + urspr. stafvelsebildande *n* (om den inträdt eller icke framför urspr. *m* i liknande ställning, kan af brist på exempel ej afgöras),

2) framför kons. + sådant *l*, *m*, *n*, *r*, som genom apokopering af en efterföljande vokal blifvit stafvelsebildande.

Att H. verkligen antager förlängning också i dessa fall framgår af regelns ordalydelse och af exemplen: *"mägär -ur* '(den) magre': isl. (*enn*) *magri"*; *"ädär* o. d. 'andra': isl. ack. plur. m. *aðra"* samt *"rægn* o. d.: isl. *regn"* (jfr ofvan 37).

93 Jag behandlar först den senare delen af min regel: förlängningens frånvaro framför kons. + *l*, *m*, *n*, *r* + apokoperad vokal. Mot de af H. anförda exemplen kan anmärkas: *mägär* kan ha fått sin långa vokal från sådana former.

[1] Kursivering af mig.

[2] Ett motsträfvigt exempel är dock nyl. *sævju* f. säfstrå (Bromarf: se Ö. Monogr. s. 106).

där apokope ej borde inträda, d. v. s. sådana, där den följande vokalen ej stod i slutljudet (jfr H. § 1, 49). Sådana äro ju vanliga inom adj:s starka böjning: t. ex. sing. *maghrum, maghran* pl. *maghrir* etc. Något hinder för detta antagande synes mig ej behöfva ligga i den omständigheten, att i östsv. dial. det starka böjningssystemet till stor del undanträngts af det 'attributiva': jfr Hultman § 1, 37 anm. s. 136. Förövrigt kan exemplet vara influeradt af högsvenskan. *ādär* 'andra' (isl. *aðra*[1]) kan bero på f. *ādron*, pl. estsv. *ārur, ārar* (Nukkö, Ormsö) o. dyl., eller på former med bevaradt ändelse-*a* ex. nyl. *ādra* 'andra' (enl. H. beroende på hsv. inflytande, se s. 143); *ā* kan här också antas bero på "ersättningsförlängning": jfr f. *āron* o. dyl. (46, 88).

Exemplen äro således ej bevisande för Hultmans me- 94
ning. Däremot finnas talrika former, som synas bevisa motsatsen. I östsvenska dialekter förekomma i stor mängd svaga verb af typen *ragla, vakna*, i hvilka en kort stamvokal följes af enkel konsonant + likvida eller nasal. I dylika verb ha vi i de sydfinl. och andra östsv. dial. nästan genomgående den korta kvantiteten bevarad, äfven om vokalen är *a* eller *ä* och den närmast följande konsonanten är en urspr. tonande spirant. 'Ragla' heter sålunda i nyl.: inf. *ragel* (l. *raggla*) pt. sup. *raggla*. Ungefär på samma sätt förhåller sig med svaga mask. och fem. substantiv, som äro af samma fonetiska typ: de ha i allmänhet kort stamvokal bevarad: ex. nyl. *vagglo* f. 'hönsvagel' (fsv. *vaghli*) med kort *ă* framför *gl*. Sådana former synas ju direkt strida mot den i samma dialekter gällande förlängningsregel, som vi ofvan funno vara tydligt uttryckt i motsättningen *nagäl nāglar!*

Den enda utvägen till förklaring synes vara att följa 95
den fingervisning, som ligger i den anförda nyl. infinitivformen *ragel* 'ragla'. I denna form är slutvokalen bortfallen enligt den "allmänt östsvenska apokoperingslagen", som fram-

[1] Den enligt min tanke regelbundna utvecklingen häraf är **ăder*: jfr Runö *mayR* pron. 1) många, 2) andra: se nedan 134.

ställes af Hultman i § 1, 49 och som lyder: "urspr. slutljudande ändelsevokal har bortfallit efter urspr. lång eller med svag tonvikt försedd stafvelse." Enligt denna lag skall således i alla östsv. dial. en inf. *kalla* förkortas till *kall*, och på liknande sätt böra *ragla* och *vagli* l. *ragla* förlora den slutljudande vokalen. Däremot skola exempelvis *taḷa* (inf.) och *hara* (mask.) behålla sin ursprungl. ändelsevokal. "Detta "ljudlagsenliga" tillstånd är emellertid endast i ett mindretal östsv. mål bevaradt. I de sydfinl. dial. (åtm. större delen) uppträder sålunda verbens infinitiv såväl med som utan ändelse-*a*. Den med -*a* försedda formen användes i starktonig ställning, den ändelselösa i svagtonig, och denna växling gäller både lång- och kort-stafviga verb. Enligt H:s mening skulle vi här ha att göra med senare analogiska förskjutningar: se 1, 49 anm. och särskildt § 43 (s. 262 f.): "Fr. o. m. Pargas t. o. m. Pärnå, Liljendal och Mörskom har växlingen mellan den med ändelse försedda och den ändelselösa infinitiven, i st. f. att stå i öfverensstämmelse med den östsv. vokalapokoperingslagen — § 1, 49 — kommit att regleras af en annan princip: den förra användes i relativt starktonig ställning i satsen, den senare i relativt svagtonig. Sannolikt förhåller det sig härmed så, att denna senare växling, ljudlagsenlig hos de kortstafviga verben (enl. § 1, 49) från dem på analogisk väg öfverförts till de långstafviga (som genomgående hade förlorat infinitivändelsen). En inskränkning lider nämnda princip så till vida, att infinitiven ej blott under svag satsaccent utan ock framför enklitiska ord är ändelselös [1]. Detta kunde bero på en ytterligare analogisk förskjutning, betingad af att verbet i det ena fallet som i det andra stod i intimt sammanhang med ett följande bestämningsord. Afvikelser från de angifna normerna äro emellertid icke sällsynta. Särskildt vinner den längre infinitivformen i mellersta Nyland allt mera terräng på den kortares bekostnad

[1] Kursivering af mig.

— något hvartill det hsv. inflytandet helt säkert utgör den förnämsta orsaken.“ [1]

Det är möjligt, att Hultmans förklaring är den rätta. 96
Men frågan ställes i ett delvis annat ljus, då man besinnar, att också åländskan (se H. s. 254) och uppländskan ha en liknande växling mellan infinitiver med och utan *-a*. (Om uppländskan och mälardialekterna jfr t. ex. v. Friesen Språk och Stil I s. 235 f.). Af det nära sammanhanget mellan dialekterna öster och väster om Alandshaf göres sannolikt, att vi här ha för oss *en* enhetlig företeelse, för hvilken en gemensam förklaring bör sökas [2]. Månne Hultmans betrak-

[1] Jfr vidare Thurman Pgm. s. 92, och Korsström Sv. Lm. VI pag. L.

[2] Förhållandet är naturligtvis inte så att förstå, som skulle de östsvenska dialekterna från sitt urhem på andra sidan Bottniska viken — hvilket enligt Hultman (s. 167) är att söka “inom ett jämförelsevis trångt begränsadt område“ (!) — ha medfört apokoperingen eller ens “predispositionen till en sådan“, utan företeelserna ha förmodligen uppstått ungefär samtidigt (t. ex. vid slutet af medeltiden) på båda sidorna om Bottenhafvet i inre samband med hvarandra. Ett förhållande, som inte alls är ägnadt att förvåna, då man känner den nära kulturella förbindelsen mellan svenska och finska kusttrakter — ännu i dag idka ju finska skärgårdsbor handel på Stockholm och mälarhamnar. Bottniska viken får i språkligt hänseende betraktas som en insjö: dialekterna på ömse sidor äro delvis närmare besläktade med hvarandra än med andra dialekter, med hvilka de sammanhänga landledes. — På liknande sätt är östgötskan vid Vetter-stranden i vissa hänseenden närmare släkt med vestgötamålen väster om sjön än med östgötskan t. ex. i Linköpingstrakten. — Det är alldeles i sin ordning, att uppländskan i fråga om apokoperingen står närmast dial. på Åland och i Syd-Finland. Norrut sammanhänga de uppländska apokoperingsföreteelserna med de motsvarande norrländska. För dem äro motsättningen mellan kort- och lång-stafvighet af större betydelse (så t. ex. i Vesterbotten). Samma egenhet träffas naturligt nog på motsatta sidan Kvarken, i norra Österbotten (se Hultman s. 145). — Också i andra afseenden äro de österbottniska målen närmare släkt med de norrländska än med andra östsvenska dialekter. — Förhållandet saknar ej intresse för den på senare tiden

telsesätt är tillämpligt äfven för uppländskan? En omständighet af vikt är möjligen, att i en stor del af Uppland den ändelselösa infinitiven ofta (l. oftast) uppträder starktonig: *stȉg-framm* 'stiga fram' — något som likvisst kan vara en senare förskjutning.

97 För den här behandlade frågan är det emellertid jämförelsevis likgiltigt, om H. har rätt eller ej i sin mening, att alla långstafviga infinitiver också i de sydfinl. dial. en gång förlorat ändelsevokalen. Faktum är, att apokoperade former talrikt förekomma i det nuvarande språket. — Mindre vanliga äro de bland svaga långstafviga substantiv. Också sådana skulle ju en gång haft genomgående apokope. Men enligt § 4, 9 (jfr 1, 19 anm.) har i nästan alla finländska mål den ljudlagsenligt apokoperade ändelsevokalen "i dem blifvit återställd" genom en från plur. och best. sing. utgående analogibildning efter de kortstafviga svaga substantiven: ex. *tīma* 'timme' *(: tīman, -ar, -an = boga* 'båge': *bogan, -ar, -an).* Men i en del enskilda fall har den ljudlagsenliga formen räddats bl. a. "genom ordets ögg. till stark deklination" (se s. 143). Vi ha således också i de sydfinl. målen tydliga ex. på apokope: nyl. *tūm* 'tumme', Pargas *lokk* m. spindel (se H. o. a.). I enstaka fall ha vi möjligen dubbelformer: hos Thurman Pgm. s. 141 anföres *pasma,* men å sid. 12 står *pas'm* 'pasma'. Jfr äfven Pgm. s. 92! Att märka är vidare, att den apokoperade formen är den regelbundna som första led i sammansättningar, ex. *bakka* m. backe, men *bakk-sȳdo* 'backsluttning',

aktuella frågan om tiden för svenskarnes inflyttning i Finland. De slutsatser, som Saxén och Setälä (jfr äfven Hultman s. 167) på grund af östsvenska språkegenheter trott sig kunna draga angående detta spörsmål, äro fullständigt på villovägar och bli begripliga endast genom de resp. upphofsmännens bristande kännedom om andra svenska dialekter och svensk språkutveckling öfver hufvud. På samma ståndpunkt som förf. står K. B. Wiklund När kommo svenskarne till Finland? Upsala 1901, hvartill hänvisas (se t. ex. s. 9 ff.). Möjligen får jag framdeles tillfälle att återkomma till denna fråga.

häkklo f. häckla, men *häkel-tinna* m. Också af substantiven finnas alltså ej sällan apokoperade former och ha kanske i äldre tid varit än vanligare.

Ord af den här ifrågavarande typen afvika från andra 98
långstafviga ord i fråga om apokopen, så till vida som ingen stafvelseförlust vid dem inträder. Den bortfallna slutvokalens sonantiska funktion öfvertas nämligen af likvidan eller nasalen *(l, m, n, r),* och ordet är fortfarande tvåstafvigt: *vatna* ger *vat'n.* Framför den stafvelsebildande slutkonsonanten har ofta en svarabhaktivokal utvecklats (äfven framför *m:* se ned. 115). Liknande är utvecklingen i kompositionsfogen: ex. nyl. *äpel-kart* m. äppelkart.

Enligt Hultmans åsikt skall nu förlängning inträda fram- 99
för t. ex. *gl,* också ifall en vokal bortfallit efter förbindelsen och *l* därigenom blifvit sonantiskt. Ty det är ju endast "framför urspr. stafvelsebildande *l, r*" som kortheten skulle bevaras. Verbet "ragla" bör ju därför ljudlagsenligt heta: inf. **rägel* (l. **rägla*) pt. sup. **rägla;* med förlängning i alla former. På samma sätt kan fsv. *vaghli* endast ge **vagel.* Faktiskt heter det nu *răgel, vagglo.* Dessa och talrika andra fall af samma art har H. sökt förklara genom antagande af vidtomfattande analogiprocesser (se anm. till 1, 28 s. 131 f.): Från närbesläktade former, där vokalen ljudlagsenligt skulle kvarstå som kort, har kort kvantitet återinförts: så t. ex. i "Finl., Rågö-Wicht., Nukkö *sigäḷ sigḷa* o. d. 'segla': subst. *sigäḷ* o. d., Nyl. *målln, -na*[1] 'mulna': adj. *mulin* (= *råtn råttna:* adj. *rutin* o. likn.)". "Vid omgestaltningen af dessa verb har törhända dessutom en annan faktor varit verksam, en fonetisk analogibildning, hvartill de efter förlängningen enl. d) talrika fallen af samma art som *nagäl nāgḷar, navar nāvrar* afgifvit mönstret." (Not: "På detta sätt har urspr. lång vokal blifvit förkortad i ö. Eg. Finl., v. Nyl., Ormsö *nävär -ur*: jf. isl. *néfr.*") "Genom densamma infördes kort

[1] "Häraf äfven subst. *målln* moln."

rotvokal i (den enl. mom. 49 ändelselösa) infinitiven, och från infinitiven spriddes den genom utjämning till verbets öfriga former."

100 Hultman tyckes själf ha känt det vågsamma i denna förklaring, och jag tror ej, den är mycket sannolik. Afgörande för min uppfattning har varit bl. a., att jag funnit så få säkra fall med dylik analogisk förkortning af ursprunglig lång vokal särskildt i substantiv (*lider* n. 'lider' o. dyl.), där den dock borde ha varit mest verksam (Hultmans ex. *nävär* kan möjligen förstås på annat sätt). Analogibildningen synes ha haft en egendomlig förkärlek för ursprungligen korta, sedermera förlängda vokaler. Det heter i nyl. *svāl* adj. 'sval', n. *svalt*, men det hithörande verbet är *svalna* (jte *svālna*), likaså i Fby: *svaler* adj., men *svalḷna* vb. Enligt H:s uppfattning skulle ju i samtliga dessa former *a* vara ljudlagsenligt förlängdt. Den korta vokalen i *svalna* kan således endast förstås genom den ofvannämnda "fonetiska analogibildningen" efter mönstret *nagāl nāglar!* Men samma egendomliga analogi borde väl också ge fall som *sjūk*, *sjūkna* l. dyl. Men sådana tyckas vara mycket sällsynta. Hsv. kan här ej ha influerat, då den ju visar lång vokal i båda fallen. Svårigheten med förklaringen synes vara lika stor i fråga om subst. som *vagglo* o. d.

101 Jag tror sålunda, att exemplen *raggla* (l. *ragel*) och *ruggla* äro bevisande för min ofvan uppställda regel, att ingen förlängning inträdde framför kons. + *l*, då *l* blifvit semantiskt genom slutvokalens bortfallande. Andra exempel visa, att den inte heller inträdde framför kons. + *r*, *n*, *m*, som på liknande sätt blifvit stafvelsebildande. Apokoperingen skulle således vara äldre eller kanske snarare ungefär samtidig med förlängningen. Hultman har för sin del antagit, att den är äldre än *d*-bortfallet framför konsonant (jfr § 1, 54). Det torefaller möjligt, att också de konsonantbortfall (af *v* och *tc*) jag ofvan (59—87) behandlat, stå i samma förhållande till apokoperingen. — Med denna uppfattning bli

förhållandena naturliga. Den korta vokalen har ofta förallmänligats, i verben såsom hemmahörande i inf., vissa pres.-former, imper., i svaga substantiv såsom den regelbundna i obestämd singularis. I subst. kan också den regelbundet apokoperande sammansättningsformen ha bidragit. Den korta vokalen i t. ex. Pargas *pasma* (hvilken form enligt Hultman är analogiskt uppkommen) kan bero på biformen *pas'm* (som skulle vara den ljudlagsenliga obest. formen i sing.), men också på sammansättningar: jfr nyl. *pasm-tråd, pasm-bānd.*

Exempelsamling: 102

nyl.: *battna* 'vara nog, förslå', *bläder bläddra* vb., *fladdra* vb. (jfr adj. *fladdroger* 'ostadig, lättsinnig'), *fladdro* f. 'fläck i veden på träd', *flaggna* vb. utvidgas, *flasmo* f. 'utslag' m. m., *kakkla* vb., *knaggla* vb. 'småningom arbeta sig fram' (jfr adj. *knaggliger* 'knagglig'), *knaper knappra* 'knappra', *knapel-stäin* (jfr *knāple* n., ofvan 41), *laggna* vb. 'utbreda *laggn*' (= på logen till tröskning utbredt lager sädeshalm), *pasma, rägn rägna* vb., *skrävvla* m. 'bakfot på säl', *spragglo* f. 'språte, spö', *skravvla* skramla (jämte *skrāvla* id.), *äpel* n. äpple.

Fby: *bl̥addra* skräfla, *kakäl̥ kakkl̥a, passmo, kravvl̥a, sakkna* 'sakna', *äpäl̥* n.; *svall̥na* o. dyl.

Pgm: *bl̥adro* f. 'sladdrerska' s. 144, *näslo* s. 34, *pasma* s. 141 (jfr *pas'm* s. 12), *tasna* s. 17 'slockna, förkolna', *vasla* vassle s. 34, m. fl.

Hultman har antagit, att förlängningen enl. § 1, 28 d 103 ej inträder "framför urspr. stafvelsebildande" *l, r* (jfr ofvan 92). Däremot synes han mena, att den ägt rum framför ett *n* af samma art (obs. exemplet *rægn*), ett antagande, som synes sammanhänga med hans ofvan kritiserade uppfattning af exempel sådana som *lōn* lugn. Om nu en del ofvan meddelade former, t. ex. *flaggna*, bevisa, att förlängning uteblir framför kons. + sådant *n*, som genom apokope kommit i slutljud, är det ju i sig själf högst troligt, att den också skulle ha uteblifvit framför ett *n*, som urspr. stått i denna

ställning, åtminstone när det varit "stafvelsebildande", sålunda i ett fall som *räg'n*.

104 I hvilka fall ett *n* i den antydda ställningen varit sonantiskt och i hvilka fall konsonantiskt, kan vara svårt att afgöra. Det är tänkbart, att i någon viss dialekt på en viss tid ett dylikt *n* varit stafvelsebildande endast efter en del kons., t. ex. efter *k, t, s*, men inte exempelvis efter *r, l, g*. Det är vidare tänkbart, att sonantiskt och konsonantiskt *n* åtminstone efter vissa kons. kunnat förekomma omväxlande i en och samma dialekt (beroende på satsfonetiska förhållanden?). Storm omtalar (Norvegia s. 35) att man i en form som *steidn* 'sten' (isl. *steinn*) (Stavanger amt) ofta kan vara i ovisshet, om man har en eller två stafvelser. Jämför härmed Amund Larsen (Universitets- og Skole-annaler, årg. VI 1891, s. 235): "i Stavanger amt har jeg ofte hørt indskudt vokal (f. eks. *āg'n*), måske endnu oftere *n* assimileret med *g (āgg)*". En liknande erfarenhet har jag själf gjort i norra Uppland (Ö. Löfsta och Hållnäs): ord som 'korn', 'barn' uttalas där — efter hvad jag tyckt mig finna — af en del personer än som *kōr'n̥ bār'n̥* (äfven *kōḍ'n̥ bāḍ'n̥*), än *kōrn̥, bārn̥*. Vidare är möjligt, att efter somliga konsonanter, men ej efter andra, en svarabhaktivokal redan tidigt inskjutits framför *n* (jfr nedan 114).

105 Dylika förhållanden kunna ju ha existerat också i östsvenska dialekter vid tiden för den här omhandlade förlängningens inträdande. Men de behöfva ju inte ha ställt sig på alldeles lika sätt i alla målen. På ett håll har kanske *n* efter t. ex. *g* varit konsonantiskt (men inte efter *t*), på ett annat sonantiskt, i en tredje dialekt åter har kanske växling förekommit. Eller också har svarabhakti utvecklats. Om nu förlängningsregeln lyder så här: *a* och *ä* förlängas framför kons. + konsonantiskt *n*-ljud, bör tydligen resultatet af en sådan regel kunna te sig betydligt olika i olika dialekter. Under dessa förutsättningar få vi en, som mig synes, rimlig förklaring på fallen med bevarade korta *a, ä* framför en för-

bindelse som *tn:* ex. *vat'n* 'vatten': formen har vid förlängningens inträdande varit tvåstafvig och i tvåstafviga ord med kort stamstafvelse bevaras den korta rotvokalen: jfr *fara* fara o. d. På samma sätt kan förhålla sig med kort vokal framför *gn* ex.: nyl. *agn* [1] (mell. Nyl., v. o. ö. Nyl.) jämte *ägn, ägna* (Pyttis) 'agn på säd', *gagn* gagn, *laggn* n. 'på logen till tröskning utbredt lager af sädeshalm', *rägn* l. *rägen* n. regn (obs. sammansättningar som *rägn-dropa, -väder*) jämte *rægn, vagn* m. 'vagn' jämte *vägn* (Pyttis), Fby *aggnar, vag'n* men *rægen,* Pargas *vag'n, räg'n,* jfr Gamlakarleby *ag'n, vag'n* etc.[2].

Om vi vidare erinra oss, att bortfallet af *γ, w* ej inträder i intersonantisk ställning i en stor del östsv. dial. (ex. *buga*), kunna vi också — under samma förutsättningar — förstå sådana fall med bevaradt *g* efter *i, y, u* som nyl. *luggn* (jfr ofvan 59 noten), Rågö-Wichterpal *lign.* Nukkö *leg(u)n*, Hvittisbofjärd *uggn* (Hultman s. 149), Fby. *dyg'n* m. fl., hvarigenom vi undgå att för dylika former behöfva anta högsvenskt inflytande (se H. § 1, 28 anm. o. mom. 55 med anm.)[3]. (Det kan anmärkas, att Hultman själf på ett liknande sätt sökt förklara ett uteblifvet bortfall af *g* mellan vokal och *l* i en del estsvenska mål (§ 59), ehuru där antagande af hsv. påverkan legat väl så nära till hands som för *vagn* etc. i nyl. eller Runö *vaγn, räγn:* estsv. *hāl* hagel, *sīl* 'segel' ur former, där *l* följdes af vokal, men *hāgul sīgul*, då *l* stod i slutljud.) Med mitt betraktelsesätt

[1] Om ljudbeteckningen jfr Korsström Sv. Lm. VI pag. L.

[2] Framför slutljudande *rn, ln* är förlängning nästan genomgående, hvilket kan antyda, att *n* i denna ställning jämförelsevis sällan varit sonantiskt.

[3] Man kunde naturligtvis också förklara de hvarandra motsatta formerna genom att anta, att förlängning och *g*-bortfall endast hörde hemma i böjda former t. ex. *vagnar* — där väl *n* alltid var konsonantiskt — och därifrån analogiskt spridt sig till oböjda (t. ex. *vagn*). Denna tolkning är möjligen den rätta i fråga om förlängningen (jfr 119), knappast för *g*-bortfallet.

bli också begripliga Runö, Nukkö *lumn* vb. lugna, *lummär -ur* 'lugn'[1], om hvilka H. nödgas medgifva: "hvarför utvecklingen här tagit en afvikande riktning, återstår att utreda" (se H. § 1, 55, s. 149).

106 Jag har nu slutfört min granskning af Hultmans kvantitetsregler för de sydfinl. målen. Resultatet har blifvit, att de af H. i § 1, 28 mom. c—e framställda förlängningarne i sydfinl. dial. endast gälla vok. *a* och *ä*[2], men att å andra sidan dessa vokaler blifvit förlängda också i en mängd andra, af H. ej anmärkta fall, detta så väl i sydfinl. som andra östsv. dial. (samt i uppl. och högsvenskan). Men någon sammanfattande formulering af förlängningsregeln ha vi ännu ej funnit. Ty någon tillfredsställande lösning vinna vi naturligtvis icke, om vi fortsätta på den af H. inslagna vägen och konstatera förlängning framför ytterligare *kl, kn, sm, tr, pn*[3] o. s. v.!

107 Ofvan har jag trott mig kunna sammanföra en del af de hithörande fallen i en gemensam grupp: sådana, som ha förlängning framför kons. — *l, m, n, r*. Det vore ju möjligt, att dessa fall representerade en gemensam ljudregel, som i så fall för de sydfinl. dial. vore att formulera: korta starktoniga *a* och *ä* ha blifvit förlängda framför kons. + likvida l. nasal (*l, r, m, n*).

108 Att dessa förbindelser i kvantitativt hänseende intaga en särställning i förhållande till exempelvis kombinationer af två tonlösa konsonanter *sk, kt* o. d. eller *rk, lt* o. d. eller dubbelkonsonanter, är i och för sig ej något förvånande. Det är nog ej alldeles ur vägen att erinra om de klassiska språkens

[1] "Visa tillbaka på samma **luvn-*, som förutsättes af det regelrätta *lūn*."

[2] Möjligen med undantag för förlängningen framför kak. *l + d*: jfr 56. 90.

[3] De ifrågavarande förbindelserna äro uppräknade å s. 28.

(egentligen grekiskans) s. k. 'svaga position' framför "muta cum liquida" d. v. s. den företeelsen, att en stafvelse, i hvilken en kort vokal följes af kons. + likvida (stundom äfven nasal), i metriskt hänseende räknas som kort, medan eljes konsonantgrupp efter kort vokal åstadkommer "positionslängd" (Alexandersson, Grek. metrik s. 16 ff.) Jag tror också man här har rätt till en jämförelse med den stora kvantitetsförskjutningen i de romanska språken, som äfven i andra hänseenden erbjuder likheter med motsvarande företeelser i nordiska språk. I romanska språk gäller som allmän lag, att kort vokal framför enkel konsonant blifvit lång[1]: lat. *fĕrus* 'vild': ital. *fiero*, frz. *fier* o. s. v., *fĭdes* > **fēde* > *foi* o. s. v. Denna förlängning har också inträdt framför konsonant i slutljud[2]: ex. *mel, fel, cor* (med *e, o* utvecklade på samma sätt som *e, o* i *fĕrus, mŏrit*). Framför kons.-förbindelser och dubbelkonsonant sker ej förlängning, utan i stället förkortas en af gammalt lång vokal. Men framför de grupper, hvilkas andra kons. är *r* eller *l*, behandlas en latinsk kort vokal alldeles som framför enkel konsonant: ex. *pètra* > *pētra* (frz. *pierre*), *tenĕbræ* > *tenēbræ*.

En förlängning af den art, som den uppställda regeln 109
innebär, saknar sålunda ej paralleller — äfven om de här anförda ej skulle vara fullt uttömmande. Men för de östsv. dial. liksom för uppl. (o. hsv.) är förhållandet ej så alldeles enkelt. Den föreslagna formuleringen måste i ett par punkter modifieras.

Mindre väsentligt är härvidlag, att förlängningen i all- 110
mänhet synes ha uteblifvit framför *m* + *l, n, r*. Uppl., som har *tāsnä, kākḷä, skvāträ* etc. med förlängning, visar genomgående kort vokal i t. ex. *skramḷä, hamrär, namn, somna* o. dyl. Annars uppträder i uppl. förlängning framför *m* i samma fall som framför andra konsonanter, således först

[1] Se t. ex. W. Meyer-Lübke: Einführung in d. Stud. d. Rom. Sprachwissenschaft s. 103.

[2] Jfr nord. språk: se "Skiss" etc. S. o. S. I s. 18.

och främst framför *m* i slutljud [1], ex *ām* vålnad (Vätö), *šæm* n. skimmer (Vätö, men n. Uppl. *šämm* o. d., jfr Språk o. Stil I s. 17), *lāmer* adj. 'lam' o. dyl., *kvāmt* adj. n. 'kvaft' o. s. v.; *a* och *ä* äro långa äfven framför *m* + *j*: ex. *ræmjä* 'jama': jfr *vænjä* vänja, *næšä* djärfvas (< **näsja*), *ævjä* 'ävja', och likaså framför antevokaliskt *m* att dömma af Vätö *gḷāma* glamma, Skuttunge *hāmä se* (Grip s. 121) 'göra sig till' m. fl.: n. Uppl. *krämmil* 'stäng, hvarmed höet fasthålles på ett hölass' (Rietz s. 353 b uppger äfven *krämil*) beror sannolikt på analogi från plur. *kräm(m)lär*, vb. *kräm(m)lä*; på samma sätt kan förhålla sig med *hammär* (pl. *ham(m)rar*), *gammäḷ* m. fl.

111 Förklaringen till förlängningens frånvaro framför *m* + *l*, *n*, *r* ligger nära till hands. Egenheten står tydligen i samband med det kända inskottet af *b*, *p* mellan *m* och följande *l*, *n*, *r*. Uppländskans *skramḷä* utgår närmast från en form *skrambḷa*, som vi ännu ha bevarad t. ex. i Österbotten (jfr Hultman § 1, 24). Framför *mb*, *mp* har uppl. den dag som är kort vokal och har möjligen alltid haft det: jfr *lamb* n., *dimbä* dimma, *krympä* etc. Kortheten framför de nuvarande förbindelserna *ml*, *mr*, *mn* är således fullt regelbunden. Andra dial. uppvisa lång vokal framför *mb* och ha i enlighet härmed förlängning också framför *mbl:* ex. Pargas *hamar* pl. *hāmbrar* s. 146 (förlängningen i detta ord skulle således vara af annat slag än i samma dialekts *stavur stāvrar*). I enskilda fall har *b*, *p* i förbindelserna *mbl*, *mpn* analogiskt aflägsnats: i så fall inträder långa *a ä* framför *ml* lika väl som framför *vl*, *pl* etc.: exempel äro uppl. *sämḷigä* 'sams, öfverens'; möjligen också nyl. *hāmn* hamn [2] (?).

112 Af större betydelse är ett annat undantag från den föreslagna regeln. Den ifrågavarande förlängningen in-

[1] I rak motsats mot den regel för utvecklingen af förbindelsen *a* + *m*, som Kock framställt i Sv. Lm. XI. 8 s. 41 ff. Enligt denna skulle konsonanten, ej vokalen, regelbundet förlängas i "sluten stafvelse" t. ex. i ack. m. *gam!*

[2] Se ofvan 41, 44.

träder aldrig framför förbindelserna *rm* och *lm* ex. östsv., uppl. o. s. v. *arm, barm, halm, skalm, holm, skärm* etc.[1]

Det måste tydligen förefinnas någon viktig skillnad mellan dessa förbindelser och de öfriga ofvan uppräknade, framför hvilka förlängning inträdt. Men hvari denna skillnad består och hur den har kunnat vara bestämmande för kvantitetsändringarne, synes ej vara så lätt att afgöra. I själfva verket tror jag, att det ännu är för tidigt att närmare inlåta sig på frågan om den ifrv. förlängningens egentliga natur. Den förklaring, jag nedan försöker framställa, gör ej anspråk på att vara annat än en förberedande arbetshypotes, som kan vara till hjälp under undersökningens fortgång.

Man kan observera, att förbindelserna *rm, lm* också i 113
andra afseenden inta en egen ståndpunkt. Det är kanske ej alldeles oviktigt, att *rm, lm* (åtminstone i nordiska språk) aldrig kunna stå i början på ett ord och sannolikt inte heller kunna inleda en ny stafvelse. Om nu förlängningen i t. ex. *väkran* antoges bero på en stafvelsedelning *vă-kran*, där *ă* skulle stå i "öppen stafvelse", finge vi en rimlig förklaring på förlängningens uteblifvande i *ăr-mar*. En liknande hypotes om kvantitetsförskjutningens samband med stafvelsedelningen har gjorts för de romanska språkens *tenēbræ* < *teněbræ* o. d.: jfr ten Brink Dauer und Klang s. 11: "Muta cum liquida bewirkt im Ganzen keine Position, d. h. steht gewöhnlich im Silbenanlaut, nicht im Auslaut." Men åtminstone för nordiska språk (svenska och norska) är en sådan hypotes högst tvifvelaktig. Man kan nämligen för det första invända, att östsv. och andra svenska och norska dial. ju regelbundet få förlängning framför kort slutljudande konsonant t. ex. i *tăk* > *tāk*, däremot inte framför intervokalisk i *tăla, năgäl*. Med ledning af detta tydliga förhållande synes förlängningen

[1] Framför *rn* och *rl* få vi däremot lång vokal (åtminstone *a* och *ä*), men då *a* framför dessa förbind. ger östsv. *å*, är möjligen denna förlängning af annat slag än de ofvan behandlade.

i *vakran* snarare böra tillskrifvas en stafvelsedelning *văk-ran* — där *k* liksom i *tak* hör till samma stafvelse som vokalen — än en sådan som den föreslagna *vă-kran*, försåvidt förlängningen öfverhufvud får anses sammanhänga med en i hvarje fall hypotetisk stafvelsedelning. Detta resonnemang är i viss mån tillämpligt också för de romanska språken, som ju i likhet med de nordiska ha förlängning också framför kort konsonant i slutljudet. — Den andra invändningen är, att ju inte heller *dl, dn, ln, ml, mn, nl, tn, vl* kunna uppträda i (nordiskt) uddljud. Hvilket ej synes hindra, att förlängning framför dem inträder.

114 Viktigare är kanske en annan observation om de ifrv. förbindelserna. Som bekant kunna konsonanterna *l, n, r* ofta uppbära stafvelsefunktion, då de stå i slutljud efter annan konsonant. I östsv. är detta fallet äfven med sådant *l, n, r,* som genom senare apokope kommit i slutljudet (jfr ofvan o. Hultman § 1, 49). Framför en dylik stafvelsebildande konsonant har i många fall en svarabhaktivokal inskjutits. Dylik utveckling är möjlig eller föreligger faktiskt i alla de ofvan (46) uppräknade kons.-förbindelser, framför hvilka förlängning kan äga rum. I en del förbindelser förekommer den oftare, i andra mer sällan. Vanliga fall äro *vapen, vacker, nagel* o. dyl., men vi ha också exempel på sonantering i förbindelser som t. ex. *rn:* Gamlakarleby *sūr'n* surna, n. Uppl. *kōr'n̩* o. dyl. (104), hvarmed kan jämföras Aurivillii uppgift om ett särskildt *e*-ljud i sådana fall som *teken, waten, baren* ('barn', se Cogitationes s. 33 ff.)[1]; eller *ln:* GK *stsœl'n* stelna, *āl'n* aln, *boll'n* bulna, Pedersöre-Purmo *āl̩'n̩* (jte *ān̩*), *bål̩'n̩* (jte *bån̩*), *mn:* GK *räm'n* remna o. s. v., uppl. *nammen* o. d. (se Schagerström Vätömålet s. 26), *gn:* GK *räg'n* regn, *ŋn:* uppl. *gaŋen* 'gagn' (o. a.), *rl:* nyl. *var'l* 'hvirfla' etc.

[1] Obs. äfven Gästrikl., Helsingl. *bar* barn, *björ* björn o. d., former, som möjligen stå i samband med den uppländska företeelsen. (Någon ljudlag *rn* > *r* tror jag ej på).

Att också *m* i liknande ställningar varit underkastadt 115
samma utveckling, är i sig själf ytterst sannolikt, men är svårare att faktiskt uppvisa, därför att de möjliga fallen äro så få. Otvifvelaktiga exempel äro dock Pargas, Pedersöre-Purmo, Gamlakarleby (s. 70) *pas'm* 'pasma', PPm. *ris'm* vb. rispa upp, PPm. *tas'm* slockna ut, *tas'm* n. falaska. Också svarabhaktivokal kan inskjutas framför *m* likaväl som framför *l, n, r.* Det enda, men såvidt jag förstår afgörande exemplet är estsv., Runö *pasum* pasma = Pargas *pas'm.* Att den inskjutna vokalen i detta ord är *u* (framför *m*) i alla de baltiska målen, synes mig ej vara ägnadt att förvåna[1]. Man kan jämföra, att den s. k. reducerade vok., som i fornsvenskan utvecklar sig i obetonade stafvelser, framför *m* ofta blifvit *u*-ljud[2]: ex. *Alfvum* < *Alveim, sum* 'som' < *sem,* nysv. *dom* < *pēm* (isl. *þeim*): se Noreen Aschw. Gr. § 150 anm. och där anf. lit., Kock Alt- und neuschw. Accentuierung s. 193, Kristensen Arkiv XVII s. 84. Dylika exempel förekomma äfven i uppländskan. Det är tänkbart, att vi i själfva verket haft en utveckling *sem* > *sm̥* > *sum* (~ *som*). Jfr äfven Beckman Sv. Lm. XIII. 3 s. 40 ff.

Det synes sålunda otvifvelaktigt att *m* i allmänhet är 116
likställdt med *l, n, r.* Så mycket egendomligare är att, såvidt jag vet, aldrig (l. ytterst sällan) sonantering och svarabhakti föreligger i förbindelserna *rm, lm.* Ett *holm,* där *m* står i urspr. slutljud, är alltid enstafvigt, likaså ett genom yngre apokope uppkommet *värm* 'värma'.

Detta är ej någon egenhet för nordiska språk. Precis 117
samma förhållanden möta vi i fornengelskan. Enligt Bülbring Altengl. Elementarbuch § 440 ff. har utvecklingen här varit den, att om en likvida eller nasal med föregående konsonant, kommit att stå i slutljud genom förlust af en obetonad ändelsevokal, bli likvidan eller nasalen själfva stafvelsebärande: ex. *māðm* 'Geschenk' (< **maiþmoz*), *bōsm* 'Busen'

[1] Annorlunda Saxén Sv. Lm. XI. 3 s. 26.

[2] "dialektiskt" enl. Noreen och Kock.

(< **bōsma*), *reȝn* 'Regen' (urg. **reȝnoz*), *nædl* 'Nadel' (urg. **næplō*), *ātr* 'Gift' (urg. **aitron*). Ur dessa stafvelsebildande konsonanter utvecklar sig ofta en ny vokal, ex. *māðum* < *māðm*. Oftast är detta fallet vid *r*, mindre vanligt vid *l* och *n* och minst vid *m*. Också den föregående stafvelsens kvantitet och beskaffenheten af dess slutljud spelar här delvis en roll. Men alldeles undantagna från dessa utvecklingar äro förbindelserna *lm* och *r* + liquida eller nasal: ex. *helm* 'Helm', *čéorl* 'Mann', *earm* 'arm, *éarn* 'Aar, Adler'; ord af detta slag ha blifvit fullständigt enstafviga.

118 Ofvanstående torde vara nog för att visa, att *rm, lm* (möjligen äfven *rn, rl*) i ljudhistoriskt hänseende intaga en annan ställning än de öfriga förbindelserna med likvida och nasal. Skillnaden skulle väl snarast bero därpå, att *r* och *l* skulle vara mera sonora ljud än *m* (jfr Sievers Phonetik[3] s. 182, Jespersen Fonetik 394 ff., 399). Men i så fall förstår man ej, hvarför inte också *ln* behandlas på samma sätt, då väl *l* är mera sonort än *n*, åtminstone efter vanlig uppfattning. Vidare är svårt att inse, hur denna sonoritetsskillnad kan ha haft inflytande på vokalförlängningen.

119 Emellertid synes lösningen vara nog så enkel — om vi få hålla oss till det populära betraktelsesättet. Af den naturliga språkkänslan uttryckes skillnaden mellan *rm, lm* och de öfriga grupperna sålunda: vok. + *rm, lm* är "lättare" att uttala som "*en* stafvelse" än vok. + *kr, tn, ml, mn* o. s. v. och likaså "lättare" än vok. + *ln*. Om vi vidare tillåta oss att operera med det kanske teoretiskt anfäktbara begreppet "stafvelsegräns", är det ju tänkbart, att också i en form som plur. *armar* *m*-et (eller åtminstone en del däraf) hör till "första stafvelsen", och att gränsen sålunda faller i själfva *m*-et: *arm-mar* (l. *arm-ar*?). Ty *r* och *m* kunna uttalas i "samma stafvelse". En form som *vakran, naglar* bör däremot snarast ha varit afdelad *vak-ran, nag-lar* (l. *vak-kran* l. möjl. *va-kran*): jfr *vaker, nag'l, nagäl* med *l, r* i särskild

stafvelse. Nu veta vi, att i sydfinl. dial. ett kort *a* förlänges i ett fall som *tăk* > *tak*. Den ena förutsättningen för denna förlängning är tydligen, att kort konsonant följer: ty förlängning sker ej i t. ex. *takk*. Den andra ha vi ofvan uttryckt så, att denna korta konsonant bör stå i slutljud. Men kanske är det riktigare att uttrycka villkoret negativt på följande sätt: den korta kons. får 1) ej närmast följas af vokal — ty vi ha ingen förlängning i t. ex. *tăla*: den följande vokalen "underlättar" uttalet af förbind. kort vok. + kort kons., se Storm Norvegia s. 62 — 2) ej heller af ny konsonant i samma stafvelse: ty förlängning sker ej i *halm, arm, mark*[1] o. s. v. Är denna formulering riktig, förstå vi omedelbart, att så snart *ă* i *tăk* blir förlängdt, samma förlängning också måste träffa *ă* i *văk-ran* och i *năg-lar*, däremot inte *ă* i *ărm-mar*.

Enligt detta resonnemang är förlängningen i 120
tak identisk med den i *vakran, nāglar*.

Härmed stå i god öfverensstämmelse följande fakta, hvilkas riktighet jag ofvan tror mig ha uppvisat:

1) förlängningen i *tăk* liksom den i *nāglar* har i de sydfinl. dial. träffat vokalerna *a* och *ä*, däremot ej öfriga vok.: det heter *hol, skot, skip* såväl som *sigla, rotna* etc.

2) det är i båda fallen fullkomligt likgiltigt, hvilken den korta konsonant är, som följer närmast efter vokalen,

3) båda förlängningarne ha till resultat gifvit långt *ā*-ljud (ej *å*) för urspr. kort *ă*.

Återstå förlängningarne af andra gruppen, som jag ofvan 121
vidrört i §§ 50—53. Jag tror mig där ha visat, att den

[1] Häremot kan inte invändas, att vi ju få lång vokal också framför *rð, rn, rl, ld, gg, nd, mb* ex. *bånd* band, där ju faktiskt kort vokal följes af kort kons. + ytterligare en kons. i "samma stafvelse". Ty dessa förlängningar ha i östsv. dial., åtminstone delvis, gifvit *å* för *a* och äro följaktligen af en något annan art än de här omhandlade förlängningarne, som alltid ge långt *a*.

[2] Möjligen kan på liknande sätt förklaras östsv. (t. ex. sydfinl.), uppl. o. s. v. *brūks'n* 'braksen' (Abramis).

begränsning af företeelsen, som Hultmans regler i § 1, 2s c och d innebära, är godtycklig. Det enda fall, där vi möjligen synas ha skäl att anta en ljudlagsenlig förlängning, betingad af den efterföljande kons.-gruppens fonetiska natur, var i ställningen framför kakuminalt *l* + *d*. Däremot ha vi ingen säkerhet för att förlängning inträdt framför *yð. vð. nð. mð.* ty verkligt bevisande exempel saknas. Man skulle ju visserligen kunna tänka sig, att det i dessa fall i själfva verket rörde sig om samma förlängning, som vi ha i *kēldo* 'källa', *stagg* 'stång', *bān* 'barn' (i hvilket fall regeln kanske kunde formuleras så: förlängning inträder framför två tonande kons., af hvilka den förra är mera sonor än den senare). Häremot strider dock, såvidt jag förstår, att denna senare förlängning i en mängd dialekter (äfven östsv.) till resultat ger *å* för *ă*, liksom den ger *ī, ū, ȳ* för *ĭ, ŭ, ў*, hvaraf synes framgå, att den bör anses vara af en något annan natur än den här behandlade. Till samma slutsats synes äfven Hultman ha kommit. Men alldeles omöjligt är det tydligen icke, att vi ha öfvergång till lång vokal också framför *yð. vð. mð. nð.* en öfvergång, som gifvit *a* för äldre *ă*. I så fall skulle vi ha att anta analogibildning för alla de öfriga iakttagna fallen med förlängning framför andra förbindelser än dessa. Som jag ofvan antydt, synes emellertid denna förklaring dock stöta på svårigheter och den förefaller i själfva verket ej mycket sannolik, något som tydligare kommer att framgå af det följande. I detta sammanhang vill jag endast framhålla det egendomliga, som ligger däri, att denna supponerade analogibildning i de sydfinländska dialekterna ej skulle ha verkat på vokalerna *i, y, u, o*, medan den däremot för *a, ä* synes vara skäligen konsekvent genomförd!

122 För min del har jag fäst mig vid den ofvan gjorda iakttagelsen, att förlängningen egentligen synes höra hemma i böjningsformer af ord, som eljes äro kortstafviga. Häri kan, enligt min mening, ligga en fingervisning, att vi, när allt kommer omkring, ha att anta en viss släktskap mellan

dessa förlängningar (t. ex. den i *vægd*) och de klarare företeelserna *tăk* > *tāk* och *văk-ran* > *vāk-ran*, vid hvilka det tydligen är fråga om korta stafvelser. I själfva verket finnas flera omständigheter i fråga om dessa förlängningars förekomstsätt i dialekterna, liksom i fråga om tiden för deras uppträdande i medeltida handskrifter, hvilka i sin mån synas tala för en dylik släktskap. Man kan också fästa sig vid sådana exempelsammanställningar som *vräka* men *vrāk*, *vrækligg*, **vrækt; vana* m. men *vānlig*, *vān*, *vānt* eller å ena sidan *skapna(d)*, *lēvna(d)*, *vælfēgna* (välfägnad: Vörå), å andra sidan *dræft*, *lēvd(e)* (där det långa *ē* ej kan bero på analogi efter pres. l. infinitiv), *vægd*, *vēgd* o. s. v.

För att förklara det möjliga sambandet mellan öfver- 123
gången *vägd* > *vægd* (*vaḷḍ* > *vāḷḍ?*) och den af *tăk* > *tāk* (= *văk-ran* > *vāk-ran*) har jag uppgjort följande hypotes, som dock endast får betraktas som preliminär — i ännu högre grad än den, jag ofvan framställt angående *vākran*.

Det är kanske tänkbart, att förutsättningen för förlängningen i *tăk*, *văk-ran* egentligen inte ligger i just den omständigheten, att det är en kort konsonant, som följer på vokalen, utan att villkoret snarare får anses vara någon viss egenhet i stafvelsebyggnaden, t. ex. i fråga om det sätt, hvarpå konsonanten följer på vokalen. Enligt Jespersen Fonetik § 410 ha vi här att urskilja två olika typer, för hvilka han föreslagit termerna fast och lös tillslutning. Vid fast tillslutning af konsonant till en föregående vokal "kommer den rask og afbryder vokalen i det öjeblik, da denne udsiges kraftigst", lös tillslutning ha vi däremot, "hvis den kommer först nogen tid efter vokalens kraftigste udsigen". I da. skulle vi enligt J. i allmänhet ha fast tillslutning efter kort vok., lös tillslutning efter lång, men stundom äfven efter kort (§ 411). I andra språk t. ex. italienskan är lös tillslutning äfven efter kort vok. vanligare.

Jag förmodar nu, att vi haft "lös tillslutning" i ett 124
exempel som *tăk* och att just denna egenhet varit villkoret

för förlängningens inträdande i ord af denna typ. Däremot skulle vi i typen *takk, arm, bark* (långstafviga ord) ha haft en annan art af stafvelsebyggnad, som ej gaf anledning till förlängning. Den 'lösa tillslutningen' kan vid en viss tid i språkutvecklingen ha hört hemma i "korta stafvelser"; således i *tăk, văk-ran, tăla* [1]. Från dylika i egentlig mening korta stafvelser kan densamma ha blifvit analogiskt införd också till efter vanlig uppfattning långstafviga böjningsformer af dylika ord, således från inf. *väga* pres. *väger* eller från *väli* pres. *väl* också till pt. *vägde, valde.* Det låter också tänka sig, att denna sorts stafvelsebyggnad i vissa fall varit ett arf från en äldre tid, då rotstafvelsen i en stor del af de här ifrågavarande exemplen varit i vanlig mening kort, d. v. s. från urnordisk tid, före synkoperingen af obetonad mellanvokal efter kort stamstafvelse. På den tiden var ju pret. *valði* ett obestridligt "kortstafvigt" ord: **valiðō*. För detta alternativ tala möjligen nyl. *hævd* pt. sup. *hævda* vb. 'häfda', Vörå *løgd* lögn (fsv. *lyghþ*) (jfr möjligen i analogi härmed Vörå *støld* stöld, Pargas *brægd*, se 52 not), Pedersöre-Purmo *lømsk* adj. lömsk (= nyl. *lymsker*), och kanske också en del af exemplen med förlängning framför kak. *l* + *d* [2].

125 Under dessa förutsättningar är det utan vidare klart, att om förlängning inträder i *tăk,* densamma också måste visa sig i *valde, vande, vägde.*

126 Är denna uppfattning riktig, skulle således också öfvergången *vald(e)* > *vāld(e)* eller *vägde* > *vægd(e)* vara identisk med öfvergången *tăk* > *tāk.* På så sätt finge vi för de sydfinländska målen en enda sammanfattande ljudregel, som skulle kunna ersätta såväl Hultmans regler i § 1, 28 c, d och e, som äfven de mera speciella regler, jag själf ofvan framställt. Densamma kunde förslagsvis formuleras på följande sätt: ursprungligen korta, starktoniga *a* och *ä* ha

[1] Att förlängningen ej inträdde i *tala* på samma gång som i *tak*, berodde på att ytterligare en vokal följde: jfr ofvan.

[2] Jfr Tamm, Fonetiska kännetecken s. 78 f.

förlängts till *ā*, resp. *æ* i ställning framför konsonant vid 'lös tillslutning' (= i kort rotstafvelse). Undantag: förlängning inträder icke, om konsonanten närmast efterföljes af en sonant (vokal eller *l̥, m̥, n̥. r̥*), vare sig denna sonant är en ursprunglig sådan eller uppkommit genom senare apokope. Typiska exempel äro *tāk, vākran, vægd* och *tăla*. Hufvudregeln gäller — som vi skola se i det följande — för alla östsvenska dialekter, för uppl. och möjligen flera andra svenska dialekter och har med säkerhet äfven haft betydelse för hsv. skriftspråket. I en stor del dialekter har förlängning också inträdt i det fall, som i undantaget är angifvet.

För enkelhetens skull kommer jag i det följande att 127
för denna förlängning begagna termen förlängning af kort stafvelse. — I själfva verket synas åtskilliga fakta tyda därpå, att öfvergången *tăk* > *tāk* ej bör betraktas som en förlängning af kort vokal framför konsonant utan som en stafvelseförlängning eller kanske snarare som ett symptom på sammanfallet af den urspr. stafvelsetypen *tăk* med typen *bōk* (isl. *bók*): jfr min uppsats i Språk och Stil I s. 10 ff. — I fråga om denna stafvelseförlängning urskiljer jag tre fall: 1) förlängningen i *tāk*, som jag nedan kallar "förlängning af kort (rot)stafvelse i slutljud", 2) den i *vākran* = "förlängning etc. framför konsonant", 3) *tăla* > *tāla* = "förlängning framför vokal" l. "i antesonantisk ställning".

Om vi med begagnande af denna terminologi samman- 128
fatta resultaten af den föregående granskningen af sydfinl. dialekters kvantitetsförhållanden, skulle vi få följande regler:

1. Korta, starktoniga stafvelser, som innehålla *a, ä,* a) ha blifvit långa genom den korta stamstafvelsens förlängning till *ā*, resp. *æ*

α) i slutljud,

β) framför konsonant,

b) kvarstå som korta framför sonant.

2. Korta, starktoniga stafvelser, som innehålla *i, y, u, o,* ha i alla ställningar bevarat sin korta kvantitet.

129 Som resultat af undersökningen har vidare framgått, att alla korta vokaler — af hvad art de vara må — blifvit (ersättnings-)förlängda vid bortfall af en efterföljande spirant: *ð, γ* eller *r*. Denna företeelse kan ej betraktas som ett undantag från regeln 2., då ju "ersättningsförlängningen" af vokalen ej behöfver innebära någon tillökning i stafvelsens kvantitet.

2.

130 Kapitlet om de sydfinländska dialekterna kan anses vara grundläggande för hela den följande undersökningen. Om nämligen de där vunna resultaten äro riktiga, synas mig också de öfriga dialekternas kvantitetsförhållanden genom dem komma i en ny belysning. På grund häraf tror jag mig kunna göra den följande framställningen af de återstående östsv. målen mera öfversiktlig och ej behöfva med samma utförlighet kritisera förut uttalade meningar.

131 Jag behandlar närmast de sydfinländska målens granndialekter i söder — målen i Estland (och Gammalsvenskby) samt på Runö, hvilka Hultman sammanfattat under benämningen: den baltiska dialektgruppen.

I dessa mål skulle då först och främst de kvantitetsändringar ha inträdt, som jag ofvan behandlat med afseende på de sydfinländska. Ty reglerna i § 1, 28 voro ju gemensamma för alla östsv. dial. och för högsvenskan. Den kritik af dessa regler, jag gifvit i kap. I, är alldeles lika tillämplig i fråga om motsvarande förhållanden i den baltiska gruppen. Man kan observera, att sådana exempel som *stān* stanna, *ār(a)* 'andra' i de baltiska målen äro jämförelsevis ännu talrikare än i de sydfinländska, af den grund, att bortfall af tonande spiranter ägt rum i ännu större utsträck-

ning — obs. t. ex. sådana fall som Ormsö *hāḷ* 'hagel', Ormsö-Nukkö *ān* agn, *ræn* regn (se Hultman §§ 59, 64). Men här lika litet som där kunna dylika exempel anföras som bevis för en förlängning framför konsonantgrupp (jfr ofvan 46, 59—88). Å andra sidan synas också exemplen af samma art som *knaper* vb. — som enligt min mening visa, att ingen förlängning inträdde framför kons. + sonantiserad konsonant — vara allmännare än i södra Finland, hvilket står i god öfverensstämmelse därmed, att apokopen här är mera konsekvent genomförd: se Hultman § 1, 49 anm. (s. 143).

Jag anser det vara nog att endast anföra några få 132
typiska exempel på de nyss för sydfinl. dial. konstaterade kvantitetsreglerna:

1) Förlängning i slutljud:

Runö *gāp* n. 'gap' best. f. *gapi*, plur. *gapu* [1], *næt* n. 'nät', men *nätinuaḷ* 'nätnål', pres. *væn* 'vänjer': inf. *väni*, Dagö etc. pt. *lāk* 'läkte': inf. *läka* o. s. v., Runö *i-kāp* adv. ikapp.

2) Förlängning framför konsonant: 133

Nukkö *dräpa* pt. sup. *dræft* (Runö *dræp dræft*), Rågö *gḷädies* pres. *gḷæds* pt. *gḷæddist* 'glädjas' o. dyl., Runö *kwæft* n. adj. kvaft, estsv. *māgran* o. dyl. 'mager', Runö *skāpna* 'skapnad' (se Vll. glossar s. 117), *stāvur* pl. *stāvra* m. staf, *tākäḷ* n., best. f. *tākḷi* 'tackel', Nukkö *hæpun hæpna* 'häpna' (jfr Wichterpal *häpen butt* 'id.') m. fl.

3) Kort stafvelse bevarad framför sonant (urspr. eller 134
senare uppkommen):

Runö *baya* 'bada', *gapa* 'gapa' (jfr *gāp*). En del kortstafviga verb och subst. ha mot regeln i ÖD § 1, 49 — jfr dock anm. och § 43 — apokoperat slutljudande obetonad vokal. Då de härigenom blifvit enstafviga, har naturligtvis vokalen förlängts: ex. Runö *dvāḷ* 'prata', *mān* mana (?), *vā vaya vayat* vada, *skrap skrapa skrapat* skrapa, *skā* m. skada: Dagö etc. *väðer* n. väder, Rågö-Wichterpal *nagäḷ* nagel,

[1] Dylik kvantitetsväxling är särskildt vanlig i Rågö-Wichterpal-målet: se Hultman § 2, 17 (s. 179 noten).

Runö *nayl*, Runö, Wichterpal *hagäl* 1) hagel 2) hagla, Runö *vayn* vagn, *räyn* regn; Runö *mayʀ* pron. 1) många 2) andra = isl. *þeim aðra*: jfr Ormsö-Nukkö (Gr. s. 85) *tai mār* 'die übrigen' (se Noreen Sv. Lm. II. Smärre medd., pag. v); Runö *haver havran* hafre, *naväl* nafle; Runö, estsv. *pasum* pasma (best. f. *pasuman*: jfr R. *kavul* kafle pl. *kāvula*, *stapul* stapel pl. *stapula*. Vörå (Gr. s. 56) *stapulin* 'stapeln'), Runö *tavæl* 'tafla', Ormsö *tavul* 'id.', Runö, Ormsö *kräkul* 'kräkla', Runö *skraväl* 'knarra', Runö, Wicht. *häkäl* 'häckla', Runö, estsv. *räk(e)n räkna* 'räkna', Runö, estsv. *väni* 'vänja' o. s. v.

135 Att också *ä*, ej blott *a* förlängts i enstafviga ord, antar äfven Hultman. Men i det fall, att slutkonsonanten var en tenuis menar han, att *ä* förlängts blott i Runömålet. I de estsv. målen skulle däremot *ä* (liksom *i, y, u, o*) i detta fall förblifvit kort, under det i stället den efterföljande konsonanten geminerats: se § 52 (s. 273) jämförd med § 9, 4 o. 67. Denna regel är apriori ägnad att förvåna och strider mot våra erfarenheter från de sydfinl. målen liksom mot förhållandena i uppländskan: se Språk o. Stil I. 19 ff. Frågan synes svår att lösa, då de möjliga exemplen af helt naturliga skäl äro synnerligen få och analogibildningar ha kunnat spela in. Dock torde *ä*-s förlängning framför *p, t, k* också i estsv. göras sannolik af följande exempel: Rågö-Wichterpal[1] (Freud. s. 164) *næt* bet. f. *näti* nät (för de öfriga målen anger ordb. *nät*), estsv. (alla målen) *slæk* n. 'hafstång, släktet Fucus', Ormsö-Nukkö (Vll. s. 65) *slæk* bet. f. *släke* 'id.': jfr smsättn. *släkdī*[2] 'hög af *slæk*' o. s. v. samt Rietz 620 a *släke* f. hafstång Gotl., *slake* f. id. Öl., *släkka* f. Uppl. (Rosl.), (P. A. Säve: *släkker* m. 'slemmigt grönt sjögräs', Vätö): Nukkö, Rågö-Wichterpal *knæp* 'knapp': jfr Ormsö *knäp* 'id.', Helsl. *knäp* (ordb. 1873). Härtill komma, om mina ofvan gjorda antaganden äro riktiga, exemplen *dräpa dræft*, och *hæpun* häpna.

[1] Om detta mål jämför dock Hultman § 52 (s. 273 f.).

[2] Jfr Vendell Ormsö-Nukkö s. 65 f.

Enligt framställningen i ÖD § 9, 4 ha äfven öfriga 136
korta vokaler i de baltiska målen blifvit förlängda framför kort slutljudande konsonant — dock endast i vissa fall. Regeln är nämligen följande: "Ursprunglig kort, hufvudtonig stafvelse med ordslutande slutkonsonant har — äfven om dess vokal är en annan än *a* (jfr § 1, 28 e) — blifvit förlängd. Endast i det fall, att slutkonsonanten icke var en tenuis, skedde dock detta öfverallt på samma sätt som i hsv., d. v. s. medelst vokalens förlängning[1]." — Ex.: *hål hōl* hål: isl. *hol; smēr* o. d. 'smör': isl. *smør; læð* o. d. 'led på en gärdesgård': *hlið*.

Enligt anm. är förlängning af vokalen (framför alla 137
kons.) genomförd endast i Runömålet. Jfr § 67 (s. 293): "Förlängningen af starktoniga korta stafvelser, som utgöra fullständiga ord (§ 9, 4), har äfven om slutkonsonanten är en tenuis skett så, att den föregående vokalen blifvit lång" ex. *skåt* skott, *kēt* kött, *spēk* 'späck' (isl. *spik*) o. s. v. Däremot ha i de estsvenska målen utom Nargö (enligt § 52 s. 273) "starktoniga stafvelser, slutande med kort vokal, annan än *a*, + kort tenuis, ~ ljudlagsenligt förlängts medelst konsonantens geminering" ex. *späkk* 'späck', *vätt* 'vett', *brott* 'brott'. Den sistnämnda regeln har jag nyss vidrört, för såvidt den angår urspr. kort *ä*. För de öfriga vokalerna tror jag den är riktig, och den iakttagelse Hultman här gjort — jämställd med liknande företeelser i andra dialekter — är af stor betydelse för bedömandet af de här behandlade ljudreglernas rätta natur.

Jag tror sålunda i öfverensstämmelse med Hultman, 138
att i estsv. och Runö i olikhet mot de sydfinl. dial. — också sådana korta rotstafvelser, som innehålla en stamvokal *i, y, u, o,* blifvit förlängda. Emellertid inträffar här det märkliga,

[1] I en not hänvisas till Noreen Gesch. d. nord. spr. § 147 (jfr i andra uppl. § 163). Den Noreens mening, som H. här tyckes ansluta sig till, att den ifrv. förlängningen i hsv. alltid skulle ha skett medelst vokalens förlängning, har jag sökt gendrifva i min uppsats i S. o. S. I. s. 10 ff. (obs. s. 22 f.).

att medan vi i fråga om *a* och *ä* hvarken i s. Finland eller i de balt. dial. kunnat konstatera någon kvalitativ skillnad mellan den förlängda och den fortfarande korta vokalen, vid de öfriga vokalerna ett delvis annat förhållande äger rum. Redan de anförda exemplen tyda härpå: *skip* har i Runö gifvit *skēp*, icke **skīp*, och *kyt* har gifvit *kēt* 'kött'.

139 Enligt Hultmans framställning skulle denna egendomliga förändring regleras af följande ljudlag[1] (§ 9, 6): "Kort *i* såväl som kort *y* har i starktonig stafvelse framför urspr. kort slutljudande konsonant utvecklat sig till en öppnare vokal. Denna vokal är — till följd af den mom. 8 här nedan behandlade delabialiseringen också där urspr. *y* föreligger — *e*, ifall den undergått ljudlagsenlig förlängning (enl. mom. 4 o. § 67), men *ä*, om den förblifvit kort. Ex.: *spēk späk(k)* 'späck': isl. *spik: skēp skäp* 'skepp': isl. *skip* ~ *kēt, kät(t)* 'kött': nyl. *kyt; dän* 'dön': isl. ack. *dyn;* jf. äfven *däsi* 'dös': isl. *dys, länitræ* 'lönn': isl. ack. *hlyn.*"

140 Enligt min mening äro dessa regler ej alldeles uttömmande för utvecklingen af korta stafvelser med *i, y, u, o* i de baltiska målen.

I kap. 1 har jag uppvisat, att i de sydfinl. dialekterna korta rotstafvelser med *a* och *ä* blifvit förlängda ej blott 'i slutljud' utan äfven 'framför konsonant'. Den i § 132 ff. meddelade exempelsamlingen torde ge vid handen, att samma utveckling också föreligger i de baltiska målen. Om nu min ofvan framställda hypotes är riktig, att förlängningen i *tāk* är identisk med den i *vākran* och i *vægd,* har man anledning att misstänka, att i en dialekt, där en kort rotstafvelse af typen *skip* blifvit förlängd 'i slutljud', samma förlängning också i och därmed bör träffa en liknande stafvelse i ante-

[1] Af uppställningen framgår, att H. räknar denna förändring till den grupp af baltiska "novationer, hvilka hsv. icke undergått": jfr s. 69 noten. I motsats härtill hoppas jag i denna afhandling kunna visa, att just en liknande regel gäller också för högsvenskan (eller som jag hellre benämner den: skriftspråket).

konsonantisk ställning, t. ex. stafvelsen *liv-* i pt. **liv-de* lefde. Men vi ha nyss sett, att förlängningen af typen *skip* i baltiska dial.[1] gifvit till resultat en form *skēp*, icke — hvad man kanske skulle vänta — **skīp*. Det är ju ett antagande, som ej synes möta något hinder i de förhållanden vi hittills lärt känna, att den kvalitativa förändringen af vokalen står i någon sorts genetiskt samband med vokalkvantitetens eller — eventuellt — stafvelsekvantitetens förändring. Med denna förutsättning och under fasthållande af hypotesen om identitet mellan *tāk* och *väkran* — skulle vi då ha rätt att vänta, att en dylik utveckling till en öppnare kvalitet också borde inträda 'framför konsonant' d. v. s. i typen **liv-de* 'levde'.

Jag tror mig kunna visa, att en sådan uppfattning vin- 141
ner bekräftelse vid en granskning af det tillgängliga materialet. Jag meddelar först exempel på ord med kort *ĭ* och *ŭ* i stammen. Dessa vokaler ha i de baltiska målen fullständigt sammanfallit: se Hultman § 9, 8 och jfr § 9, 6.

Exempelsamling:

1) Förlängning i slutljud: 142

Anm.: Den öppnare vokalen uppträder vanligen som *ē*, där den är lång, som *ä*, då den är kort.

a) oböjda ord: Runö, estsv. (alla mål?) *mē, tē, sē* (jte obetonade *me, de, se*) 'mig etc.': jfr nyl. (Freud. s. 102) *mi, ti, si* (jte *me, mej* etc.), Runö etc. *tēl* adv. till (betonadt: "användes blott i satsslut"), Runö *hiænntēl* adv. 'hitintills'; Runö etc. *tē, te, ti* prep. till: den regelbundna obetonade formen synes vara *ti* (jfr *ti-hōp* o. dyl.), liksom i n. Uppland.

b) andra exempel: 1) Runö *skēp* n. skepp, Runö, estsv. *lē* m. led, Runö *ōvēn* ovänn, estsv. *späkk* 'späck'.

Anm.: Ett paradigm *skip skipit* bör ljudlagsenligt ge Runö *skēp* **skipi*, estsv. *skäpp skipi*. I allmänhet har den långa kvantiteten — och därmed äfven den öppna vokalen — genomförts i hela böjningen: *skēp skēpi*, alldeles som i ord med *a, ä*. I somliga fall har kvantitetsväxling bibehållits, men den en-

[1] d. v. s. egentligen i Runömålet.

stafviga formens kvalitet förallmänligats: *skēp. -skepi*, estsv. *späkk späki*. Mera sällsynt är, att de tvåstafviga formernas kvantitet eller kvalitet förallmänligats: Runö *bit* n. bett (jfr Hultman § 9, 4 anm. o. s. 293). Det analogiskt förkortade *ē* kan äfven i Runömålet uppträda som *ä*-ljud, hvilket förmodligen sammanhänger därmed, att Runömålet i vanliga fall (utom i grammatisk association) ej besitter något kort *e*-ljud. Således *skēp* skäpi*. Möjligen ha vi häri att se ursprunget till former med långt *æ* för urspr. *ĭ* (*ŭ*): ex. Runö *læn* f. 'lönn', *kæt* n. jämte *kēt* kött, *træn* steg: jfr nyl. *lyn, kyt*, fsv. *trin*. — Den ursprungliga kvalitets- och kvantitetsväxlingen är bevarad i t. ex. *vē* m. 'ved' men *viyahugg* n. 'vedhukste', *skēp* n. men *skipar* skeppare, *skila skēl̥* vb. 'skilja l. skölja, skiljer etc.': jfr äfven *ēr* (jämte *ær ä*) pl. *ira* 'är, äro', inf. *bira*, pres. *bēr* pl. *bira* 'bära' etc. m. fl.

143 2) Förlängning framför konsonant:

Anm.: Också här ha analogibildningar ägt rum i stor utsträckning, liksom i fråga om liknande ord med stamvokalerna *a* och *ä*. Ordet *'nyckel'*, fsv. *lykil*, bör i Runömålet ljudlagsenligt böjas ungefär så: **likil* pl. **lēkl̥ar* (af **løkl̥ar*)[1]. En sådan växling är i de baltiska målen sällan bevarad, hvarmed kan jämföras, att ej heller växlingar af typen *stavur stāvrar* synas vara belagda därstädes. Vanligtvis är den korta kvantiteten genomförd i alla former liksom vid *a, ä*. I ett och annat fall ha vi en rest af den ursprungliga 'förlängningen framför konsonant' bevarad i den öppna kvaliteten hos den korta vokalen. Ett urspr. kort *i* kan på detta sätt analogiskt uppträda som kort *ä* eller som kort *e*. Ett godt exempel är just ordet *'nyckel'* i Runömålet: det heter vanligen *likul̥* pl. *likul̥a*, men vi ha också en form *läkul̥* i sammansättningen *bissrompläkul̥ -aŋ -ul̥a* (l. *läkl̥a*) m. 'fjäder, hvarmed ett i bössans yttersta bakdel befintligt förvaringsrum (*'bissrompa'*) öppnas' (jfr Vendell Gr. § 40, 6). På liknande

[1] Dylik böjning är bevarad i fornsvenska och äldre nysvenska handskrifter och tryck.

sätt har sannolikt uppkommit Runö, Nukkö *hävuḷ*, Dagö, Gsvby *häväḷ*, R., D., G. *häväḷ* 'hyfvel' m., 'hyfla' vb.: jfr å ena sidan Wichterpal *hēväḷ* vb. o. subst., Rågö *hœvil* s., *hœväḷ* vb., å andra sidan: nyl., Finnby *hyvil -iḷ*, *hyvvla -ḷa*. Dylika former synas ej kunna förklaras enligt Hultmans ljudregler. I verb med omväxlande 'antevokaliska' och 'antekonsonantiska' former har i ett och annat exempel den ljudlagsenliga växlingen bevarats: det tydligaste är Runö *liva lēvd lēvd* 'lefva'. Men i allmänhet har analogisk utjämning skett i den ena eller den andra riktningen: ex. Nukkö *läva lēvd lēvd* (enl. uppgift af fil. kand. G. Danell: i ordb. uppgifves *leva leva*), Gsvby, Ormsö *liva livd*. — Liksom i ord af typen *ragla, vagle*, där ändelsevokalen i baltiska mål genomgående apokoperats, den korta kvantiteten blifvit förallmänligad i de ojämförligt flesta fall — såsom hemmahörande i de mest brukade formerna (?) — likaså är det sällsynt att träffa förlängd vokal i dylika ord med stamvokalerna *ĭ, ŭ, ŭ, ŏ* och äfven den af förlängningen betingade (?), öppnare kvaliteten tycks vara ovanlig. Det heter regelbundet *vit'n* n. vittne, *bit'n* bottna, *dripäḷ -uḷ* 'dröppla m. m.', estsv. *griḷ* pl. *griḷlar* f. brödspade[1], *gḷiter* 'glittra' etc.

Exempel: 144

Runö *drēnd* o. *drēni* pt. sup. *drēnd* 'böla, råma', Gsvby, Ormsö *dräni dränia* 'id.', Gsvby *drini drinia* 'id.': jfr nyn. (Aasen) *drynja dryn drunde drunt*, som ljudlagsenligt skulle ge Runö **drini* **drēn* (pl. **drini*) **drånd* (?). *drēnd* utgår närmast från ett **dryndi*.

? Ormsö *dräni dränia* 'svimma', *drånd drånda* id.

Nukkö *drepi drepia* 'idisla': jfr Runö, estsv. *dripi dripia* id.

Nukkö *drēguḷ* l. *drœguḷ* drägla, *drēgḷutan* adj.: jfr Dagö, Rg.-Wicht. *drigäḷ*, Runö *drūḷ* (se nedan!).

[1] Jfr nyl. *grisslo* f. id., nyn. *grisl* f. (i') Aas., *grisla* vb 'utsprede tyndt' etc. Aas.; Var. rer. s. 28 *greeszla* brödskota (Infurnibulum).

Wichterpal *äðran* f. *äðra* n. *äðrat* pl. *äðer* pron. poss. 'eder'; jfr Runö *iyar* etc.

Runö *lēver lēvra* 'lefver', Dagö, Wicht., Nukkö *lever -ur* pl. *levrar*: nyl. *livvra* etc.

Nukkö *leg(u)n* n. 'lugn, lugn fläkt på vattnet': jfr Rg.-Wicht. *lign*.

Wichterpal *lēnd* 'smälta, töa'; Nukkö etc. *lēns lēnst* 'id'.

Ormsö *läður* pl. *läðrar* f. 'enhvar af de ringar, hvilka fasthålla seglet vid masten': jfr PPm. *lödru* f. 'id.', hsv. *lödra* (Widegren 1788; Sundén 1892; Lyttkens-Wulff Uttalsordbok: *lø·dra*' [1]) l. *löddra* (Weste 1807, A. F. Dalin 1853, Wenström-Jeurling 1891) 'liten (tåg-)ring i kanten på segel' (W.-J.) etc. Samma bildning föreligger förmodligen i Vesterbotten *slagulyr* l. *slögu-lyr* m., äfven *lir* n. 'remmen som förenar klubben med slagvalen' (Rietz 618 b o. 405 b), fht. *lidirra*, ags. *liðere* (Bosw.) 'slunga' (< urg. *liðriōn:* eigtl. 'die lederne': Kluge, Nomin. Stammbildl.[2] s. 41).

Nukkö *mēgḷas* mögla: jfr Nukkö *migḷas*.

Nukkö *nē nēdd* 'nåda': af ett sv. vb. *hnyðja?*: jfr subst. **nydja* f. (se Rietz 473 a), isl. *hnióða* etc.

Nukkö *revuḷ* m. pl. *revḷar* 'refvel', Ormsö, Runö *rävuḷ* 'id.', Dagö *ræväḷ*.

Runö *goḷrävuḷ* golfbjälke: nyn. *rivle* (*i*') m. 'Rundholt eller løst liggende Planke i Bro ~ eller i Gulv i Udhus' Ross; jfr Rietz 531 a o. nedan 156.

Ormsö *rēgi rēgd* rödja, Dagö *rēvi rēva* 'id'.

Runö *skēp'n* f. lynne, sinnelag.

Ormsö *skrewḷatan* skroflig, Gsvby *skräwḷater*, Runö *skrävḷun*, Nukkö, Gsvby *skriwḷatan -er* 'id.': nyl. *skrivvlo* f. 'bergskrefva', n. Uppl. *skrävvla* 'id'.

Runö *skiḷi* 'skölja, 'skilja', pr. *skēḷ* pl. *skiḷi*, pt. sup. *skeḍ*.

Runö *stēi stēdd* 'ljustra', Dg.-Gsvby, O.-Nukkö *stē stēdd* 'id., staka en båt med ljusterstaken', Nukkö *stēð stēdd* 'stödja', Gsvby *stå stådd* id.: jfr nyl. *styði* l. *styddja* 'stödja, ljustra', uppl. *stÿjä* o. dyl. 'id'. Formerna utgå från ett urspr. para-

[1] I Stockholm har jag hört ordet uttalas: *löddra*.

digm *styðja styðer studdi* l. *styddi* (l. *styðjaði*): I Runömålet skulle vi ljudlagsenligt få inf. *stiði* pres. *stiðer* (?) (pl. *stiði*) pt. sup. *stēdd; stēi* etc. är bildadt efter *fēi fēdd* 'föda' o. dyl.

Lill-Rågö *steväḷ* m. stöfvet: jfr Runö etc. *stiväḷ* o. d. nyl. *styvil.*

3) Den korta rotstafvelsen kvarstår 'framför sonant' 145
och stamvokalen bibehåller sin slutna kvalitet: ex. *liva, vita, vit'n* o. s. v.

Likaså behålla *i, y* sin slutna kvalitet: 146

1) I alla långstafviga ord ex. Runö *slipp* slippa, *biggi* bygga, *winter* vinter. Denna regel gäller äfven för det fall, att *i, y* blifvit förlängda framför *ŋg, ld, nd, mb:* ex Runö *tvīŋg,* 'tvinga', *bḷīndär* blind, estsv. *kīmb* kim o. s. v. (jfr H. § 9, 11; § 1, 28 b o. 60).

Undantag: framför *r, ḷ* har en öppnare vokal inträdt 147
(ä, e, ö), åtminstone i estsv.: ex. Nukkö *häʀmustan* adj. faslig *häʀmuta* vb. skrämma (estn. *hirmus, hirmutama:* jfr Saxén Finska lånord s. 31), Ormsö *kärvuḷ* linda (= Runö *kirvuḷ*), Nukkö *väḷki* (Ö. Monogr. s. 90) 'blänga' = Finnby *vilk* id. af fi. *vilkkua* (Saxén s. 240) Dg.-Gsvby, O.-Nukkö *gäṣṣ* 'gers': nyl. *girs*[1]. Om *ў* jfr Hultman § 1, 11, 74.

2) Då de blifvit förlängda genom ersättningsförlängning: 148
ex. Gsvby, O.-Nukkö *dīn dīna* digna, Ormsö *mīḷ* mögel; Runö *drūḷ* dregla, *sūḷ* segla, *dūran* adj. stor (fsv. *digher*), *tūṣṭäin* tegelsten, *vūr* prep. 'vid' (fsv. *viþer*), i hvilka *ū* uppkommit af långt *ī*: jfr Hultman § 67 (s. 290)[2] o. Vendell Gr. § 34.

För utvecklingen af urspr. kort *ŭ* (~ *ŏ*?) gälla alldeles 149
samma kvantitetsregler som för *ĭ, ў.* Också den kvalitativa utvecklingen erbjuder slående paralleller. Urspr. *ŭ (ŏ)* uppträder nämligen som *u* (vanligen slutet, stundom — som det tyckes, regellöst — ersatt af ett öppnare *u*-ljud) i följande fall:

[1] Äfven hos Runeberg: se R. G:son Berg, Ped. tidskr. 1900 s. 70.

[2] Regeln *ī* > *ū* gäller ej blott för "urspr. långt *i, y*", såsom H. antar.

1) I kortstafviga ord, då sonant följer: ex. *tuḷa* tåla, *buγa* båge, *drupa* droppe, *bura* borra o. dyl. *fḷuti* flutit o. dyl. och äfven *but'n* 'botten', *ɬluk'n* slockna, *rut'n* ruttna, *sum'n* somna m. fl.[1]: jfr häremot Hultmans regel § 9, 7 a (*o* har öfvergått till *u* i starktonig stafvelse framför kort konsonant, som omedelbart följes af *a*).

2) I långstafviga ord: Runö *bukk* bock, *kḷukk* klocka, *lukk* spindel, *gull* gull, *stupp* stoppa, *mūld* mull, Nukkö *dūmban* stum: jfr Hultman § 9, 7 b och § 1, 48 (obs. dock not [4]).

Undantag: framför *r, ḷ* står *o* (öppet) för urspr. *u (o)*: ex. *boṣt* 'borste', *foḷk* m. fl.

3) Vid 'ersättningsförlängning': ex. Runö *būn* bågna, *fūḷ* fogel, *ūn* ugn, *dūdd* dugde o. s. v.

150 Man väntar att *u (o)* i korta stafvelser 'i slutljud' och 'framför konsonant' skulle ha blifvit ett öppnare ljud, liksom *i, y* i liknande ställning. Exempel på dylik utveckling äro Runö *skat* skott, *lat* lott (öppet *å*-ljud) Rågö-W. *brått* (pl. *brotir*) 'bränning', W. *bot'n* botten o. s. v. Men vid sidan af dylika stå också — i synnerhet i Runömålet — former med långt (slutet) *ō*: ex. Runö *lōk* 'lock' (estsv. *lok, lǻk*), *gōḷan* gul, Wicht. *hōḷ* hål m. fl. Till en del kunna dessa bero på analogibildningar, likartade med den, som gifvit Ormsö *vikk* 'veck': se Hultman § 9, 6 anm. För Runömålets vidkommande kan man observera, att också urspr. långt *ō* synes regellöst — af Vendells upptäckningar att döma — växla mellan slutet *ō* och öppet *å:* ex. *bōk* o. *båk* 'bok', *hōp* och *håp* 'hop' m. fl.

152 Enligt ofvanstående framställning skulle de baltiska målens förändringar kunna sammanfattas på följande sätt:

[1] Det enda undantag jag funnit i Runöm. är *mori* 'morgon' och *moru* 'i morgon', former, hvilkas öppna *o* bevisar, att vi ha att utgå från ett urspr. *morghon -in*, (där *γ* fallit mellan *r* och *i, u (o)*. Obs. äfven plur. *mornar*. Jfr ofvan s. 44 (*ōruster*), s. 46 (*Mar(gh)it*) med not [2], s. 48).

1. Korta starktoniga stafvelser ha blifvit långa a) i slutljud b) framför konsonant, kvarstå som korta framför vokal.

Anm. Förlängningen har skett medelst vokalförlängning, 1) alltid i Runömålet, 2) alltid, om vokalen är *a* l. *ä*, 3) alltid, om kons. annan än tenuis följer — medelst konsonantgeminering åter, i de estsvenska målen, om vokalen är *i, y, u, o* och den följande konsonanten en tenuis.

2. Urspr. korta *ĭ, ŭ* och sannolikt äfven *ŭ*, (*ŏ*) ha i kort stafvelse, som förlängts enligt regeln 1, öfvergått till öppnare ljud. I öfriga ställningar kvarstå de som slutna ljud, utom framför *r* och *l*.

Med den sista regeln har jag ej velat uttala någon 152
bestämd mening om det möjliga sammanhanget mellan den kvalitativa ändringen af vokalen och stafvelseförlängningen. Men i de förhållanden vi hittills lärt känna, finnes så vidt jag förstår intet, som kan lägga hinder i vägen för en eventuell hypotes i den riktningen. Särskildt jämförelsen med den närbesläktade nyländskan synes, hvad angår vokalerna *i* och *y*, starkt tala för sannolikheten af en dylik mening.

Jag tror, att denna sannolikhet ökas än mera, om vi utsträcka undersökningen också till återstående östsv. dial. af den nordfinländska gruppen, till hvilken grupp i här berörda afseenden också ansluter sig målet i Korpo (jfr ofvan s. 14 not).

3.

Bland de nordfinländska målen äro de åländska 153
af särskildt intresse, då de i vissa afseenden synas intaga en öfvergångsställning mellan öfriga östsv. dial. och målen på andra sidan Bottniska viken. Med hänsyn härtill skulle det otvifvelaktigt löna sig att företaga en utförligare undersökning af dessa mål, än den jag här kan lämna. I det följande kommer jag endast att i största korthet redo-

göra för de allmänna resultat, till hvilka jag kommit, och framhålla vissa fakta, som för vår undersökning kunna vara af vikt.

154 I alla nordfinländska mål — således äfven de åländska — ha först och främst alldeles samma förändringar inträdt, som vi nyss konstaterat i de baltiska, d. v. s. alla korta, starktoniga stafvelser ha förlängts, i slutljud och framför konsonant. Detta påstående kommer i flera hänseenden i konflikt med Hultmans regler.

155 Af största betydelsen är härvidlag, att enligt Hultmans åsikt i ett visst område af norra Österbotten någon förlängning af korta rotstafvelser i slutljud alls ej ägt rum. Han konstaterar nämligen i § 15 (s. 220): "Inom Pedersöre och Lappo härader hafva förbindelser af kort vokal och följande kort konsonant, utom i det i § 1, 28 e) omnämda fallet" — d. v. s. då rotvokalen är *a* — "icke ens i enstafviga ordformer (jf. § 2, 17) undergått någon ljudlagsenlig förlängning" t. ex. *lok* 'lock', *gräs* 'gräs', *stjär* 'skära'. Denna regel skulle tydligen — ifall den vore riktig — utgöra en viktig instans mot den föreslagna hypotesen om sammanhang mellan öfvergången *i, ÿ* > *e, ö* och kvantitetsändringen. — Ty i dessa mål ha obestridligen *i, ÿ* i sådana fall som *bik, skip, kyt* öfvergått till öppnare ljud. Om nu i dessa dial. någon förlängning af korta stafvelser alls ej skulle ha inträdt, kan tydligen den ifrv. öfvergången ej sättas i genetiskt samband med förlängningsföreteelsen.

156 Den Hultmanska regeln är emellertid från flere synpunkter tvifvelaktig. För det första göres den misstänkt af den viktiga omständigheten, att vi i dessa dial. lika väl som i andra östsv. ha talrika exempel på den förlängning af kort stafvelse, jag ofvan kallat "förlängningen framför konsonant", äfven i det fall att rotvokalen är en annan än *a*. Jag nöjer mig med att anföra några valda exempel ur de ifrågavarande målen: Gamlakarleby, Pedersöre-Purmo och Vörå

(jfr äfven Freudenthal Ordstäf etc. från Nykarleby socken i Österbotten, Sv. Lm. VI s. xiij—xix och Hagfors' språkprof från Kronoby och Teerijärvi, GK s. 116 ff.):

PPm., GK *båg'n* [1] bågna, PPm. *dräpa dræft,* Vö. *dog dågd* [1] 'duga' [2], GK superl. *fækst* 'vackrast' s. 96: komp. *fäger* s. 96 o. s. 18 (jte *fæger* s. 18), GK *förfædre* s. 92 'förfäder' l. 'förfäderna' (formellt = best. plur.), Vö. *gräv grēvd* gräva [2], Vö. *hēväl hēvlin* 'hyfvel, hyfveln' [2], Vö. *jäs jæst,* 'jäsa', Vö. *tjēvliŋg* 'Käfling handspak', PPm., GK (s. 18) *læver* 'lefver', PPm. *läpa læft* 'lapa', Vö. *løgd, løgn* 'lögn', PPm. *løms* 'lömsk' (jfr ofvan 124), Vö. *mēsliŋg* mässling, Vö. *nēglu* f. 'finne, blemma', PPm. *ōhåksi* 'håglös' (men *hog* håg), Vö. *rēvla* 'golfvase' (jfr ofv. 144), Vö. *snēgäl* 'snegla, blåsa kallt' (jte *snīgäl* 'ha brännande känsla i ansiktet till följd af köld': *he snigl̥ar me i øgunin;* jfr ofvan 81—84) Vö. *støld* (jfr 124), Vö. *såderätt* [1] PPm. *snäri* l. *snær* pt. sup. *snært* 'snärja', GK *(dyg-)døvil* 'torndyfvel' s. 43, PPm. *tåg'n* [1], Vö. *vaker väkran,* GK *väder-* s. 25 men s. 37 not 2: *roskvædre* 'oväder', Vö. *väg vægd, väv vævd* [2], Vö. *øvran* etc. 'öfre' [2].

Om dessa exempel visa, att förlängning af kort rot- 157
stafvelse inträdt i antekonsonantisk ställning (hvarvid *i, y, u, o* blifvit öppna ljud) vore tydligen förvånande, om samma förlängning inte också inträdt i slutljud. I själfva verket har också Hultman — se sid. 220 — iakttagit, att en i strid mot hans ofvan anförda regel lång stafvelse är någonting "ganska vanligt" i de ifrågavarande målen [3]. Han antar

[1] Jfr ofvan 81.

[2] I dessa exempel ha PPm., GK kort vokal enl. H. § 16 (s. 224).

[3] Omöjligt är inte, att företeelsen i verkligheten är än vanligare, än de tillgängliga uppteckningarne ge vid handen. Jag har i enstaka fall iakttagit, att uppteckn̈arne — tydligen på grund af omedveten konstruktion efter liknande iakttagna fall — i sin grammatiska framställning endast uppgifva kort stafvelse af ord, som i bifogade textprof ofta förekomma långstafviga. Så t. ex. anger Vendell (Gr.) endast kort vokal för pres. af vb. *bära bjära* men s. 349 står i en citerad sats *bær* o. sid. 410 *bjær.* Liknande har jag

emellertid, att sådan kvantitet städse beror på hsv. inverkan. Denna förklaring synes dock osannolik för t. ex. följande fall. PPm. pres. *ær* 'plöjer': inf. *äri* etc. (Gr. s. 394), *väḷi* pres. *væḷ* (Gr. s. 233), PPm. *skuksvæg* men pl. *-vägar, væg* pl. *vägar* (jte *vægar*) *vägalāg* o. d., *væv* men vb. *väva, stæv* 'stäf' men *stäva* vb. 'ställa sin färd någonstädes', *siæḷ* 'själ, Phoca' men *siäḷabyssu* f. o. dyl., *sån* (jte *son*) pl. *söner* l. *syner, læd* l. *lē* pl. *läder* 'lem', *illjær* adj. skadelysten, Vörå *gaḷ* adj. gul. Obs. äfven sådana enstaka former som Vö., PPm., GK *ihæḷ* ihjäl, PPm. *ihåg* 'ihåg' (men *hog*), Vö., PPm., GK *væḷ* adv. 'väl', Vö. *ås* pron. 'oss', PPm. *mån* adj. och *mån,* subst. samt ändelselösa infinitiver sådana som Vö. *bjær* bära, PPm. *græm se* gräma sig, *kossgræm se* beskärma sig o. s. v.

158 Nu finnas visserligen därjämte talrika fall med kort stafvelse bevarad. Särskildt vanliga äro sådana former bland kortstafviga substantiv. Det heter sålunda *bäk, stjäp, bos* o. dyl.[1] Det är möjligt, att vi i fråga om dylika former ha att i någon mån anta dialektblandning. Men i det stora hela tror jag att de snarare kunna och böra förklaras såsom beroende på analogibildning efter tvåstafviga former.

159 Visserligen iakttogo vi i fråga om de baltiska målen, att det var den enstafviga obestämda formens kvantitet, som i de allra flesta fall blef genomförd i alla former, och man väntar apriori, att det samma borde vara fallet

märkt hos Hagfors. Jämför härmed Hultmans iakttagelse om former som *slagi* o. dyl. i Nyl. Freudenthal och nyl. ordb. ange sådana såsom förekommande i m. Nyl. Men i sagouppteckningar från m. Nyl. skrifves konsekvent *slajji, tajji, drajji* etc. (däremot *flugi* o. dyl.): se H. s. 137 not [3]).

[1] Det är att märka, att dylika undantag förekomma också bland orden med rotvokalen *a*. I Vörå skulle således enligt Hultmans egen beräkning (§ 1, 28 s. 131) 13 bland *a*-orden — subst. o. adj. — ha kort vokal, mot 25 med lång. För Pedersöre-Purmomålet synes proportionen ställa sig ungefär så: 50 långvok. — 30 kort. För dessa kortformer nödgas H. själf anta analogiska ombildningar.

också på andra håll. Men just i de nordösterbottniska dialekterna finnas en del säregna förhållanden, som göra en dylik ovanlig riktning af analogiverkningen begriplig och t. o. m. sannolik. I dessa mål är nämligen substantivens bestämda form af betydligt större frekvens, än annars är vanligt. För att visa detta torde vara nog att anföra följande.

Hagfors anmärker i sin afhandling om Gamlakarleby- 160
målet § 264 anm. 3 (s. 94): "Liksom flere andra (särskildt norrländska) landsmål har gkb. stor förkärlek för den bestämda formen. Utom pluralen saknar ett stort antal ord obestämd form[1]. Särskildt är det fallet med ämnesnamn och öfverhufvud med ord, framför hvilka man ej kan sätta obestämda artikeln *än*. Så säger man t. ex. *tsitile ä åv kopare* kitteln är af koppar(en), *mytsi jærne* mycket järn(et), *na liti tsöte* något litet kött(et), *ti här ruko mäte* de ha dålig mat(en) o. s. v."

Ord, som enligt Hagfors' uppgifter (jfr s. 25 anm. 2) sakna obestämd form, äro t. ex. *bäk-* beck (formen förekommer blott i sammansättningar), *späk-* späck, *väder-, løk-* 'lök', *mjølk-* 'mjölk' m. fl.

Liknande äro förhållandena också i öfriga nordöster- 161
bottniska mål, såsom anmärkes af Hultman ÖD § 18 s. 228 och som äfven framgår vid en granskning af de texter, som äro bifogade till Vendell PPm. (Gr.) och Hagfors GK samt de, som Freudenthal meddelat från Nykarleby (se ofvan)[2]: jfr t. ex. NK (s. xiij, xvij, o. a.) *arg hundan får rivi stjinni, stä int o prät rostji* ('stå inte och prata skräp(et)'!) Längst i norr når denna företeelse enligt Hultman sin höjdpunkt. I Gamlakarleby-Nedervetil, Larsmo o. trol. en del af Kronoby har den varit kraftig nog att låta de artikulerade substantivpluralerna med ändelsen *-a(n)* helt och hållet undantränga motsvarande obestämda former på *-ar* t. ex. *arma(n)* 'armar' och 'armarne', *fora(n)* 'fåror' och 'fårorna'. GK o. N.-vetil ha

[1] Kursivering af mig.

[2] För Vörå saknar jag dock uppgifter om denna företeelse.

i ett afseende gått än längre. "Den bestämda pluralen har här i alla böjningsklasser trädt i stället för den obestämda." Här betyder sålunda *gatuna* både 'gator' och 'gatorna', *bätuna* 'bitar' och 'bitarne', *bøkre* 'böcker' och 'böckerna', *hola* 'hål' och 'hålen' (ändelsen *-a* lånad från mask. *a-* och fem. *ō*-stammar enl. Hultman s. 229) *lädija* 'leder, lederna'.

162 Jag menar, att denna egendomliga företeelse utgör en alldeles tillräcklig förklaring till det omtalade förvånande resultatet af den analogiska utjämningen. Om den öfvervägande frekvensen i talet af den bestämda formen varit nog stark att i vissa fall få den obestämda helt och hållet aflägsnad ur språkbruket, är det ju ej att undra på, om den vid utjämningen af en gång befintlig kvantitetsväxling mellan obestämd enstafvig lång och bestämd tvåstafvig kort form afgjort rivaliteten till den senares förmån.

Utvecklingsgången kan ha varit t. ex. följande: Ett ord som 'streck', fsv. *strik*, har en gång ljudlagsenligt böjts: sing. *strēk (stræk)* l. kanske snarare *sträkk* — med förlängning och öfvergång af *i* > *e* — best. f. *striki* l. *strike*. Detta paradigm ombildades snart till *strēk* l. *sträkk* best. f. *sträke*, en böjningstyp som ju föreligger i en mängd exempel i de baltiska målen och i Korpo-Houtskär (jfr t. ex. Runö *skēp skepi* o. d.). Så inträder i språket tendensen att i större utsträckning än dittills begagna sig af bestämd form. *sträke* blef nu den oftast förekommande formen. Obestämd plur. *sträkk* försvann på somliga håll fullständigt och ersattes af *sträka*. Om nu obest. sing. någon gång behöfdes, kom den helt naturligt att heta *sträk* (en form som för öfrigt kanske var ljudlagsenlig i sammansättningar) — på somliga håll försvann den alldeles. Under tiden har kanhända den en gång begynnande benägenheten i dialekten att förlänga enstafviga former åter börjat uppgifvas — möjligen på grund af fonetiskt inflytande från det allt mer inträngande finska grannspråket, hvilket inflytande också i andra fall tycks ha gjort sig gällande i de österbottniska målens kvantitetsför-

hållanden (se Saxén Sv. Lm. XI s. 15 f., s. 111). Häraf kom det sig kanske, att ett kortstafvigt *sträk*, uppkommet på angifvet sätt, nu fick orubbadt kvarstå.

Den bestämda formens öfvervikt förklarar också de 163
talrika kortvokaliska orden med urspr. *a* och *ä* (jfr noten s. 92). Vid *a* (o. *ä*?) synes dock den långa kvantiteten vara den vanligare — något som rimligtvis sammanhänger därmed, att här som annorstädes *a* och *ä* troligen förlängts tidigare än öfriga vokaler.

Med min uppfattning står i god samklang, att i de 164
nordösterbottn. målen exempel med bevaradt *i*, *y* också i enstafviga ord äro relativt ofta förekommande t. ex. PPm. *blis* bläs, *driv* dref, *tsyt* kött, *lim* lem, *silskrid* n. (men GK-*skräd*) 'silfverskred' (se ordb.), *stsil* väfskel, *riv* 'ref i segel', GK *vik* 'veck'. Formerna äro nybildade efter best. f. *rivi* etc., såsom ju också Hultman antar: § 7, 2 anm. (s. 190).

Jag tror mig härmed ha visat, att också för de nord- 165
österbottniska målen regeln om 'kort stafvelses' förlängning kan gälla för alla vokaler. Det är möjligt, att densamma här, liksom i åländskan[1] och äfven i Västerbotten (Degerfors, Burträsk), i vissa fall skett genom konsonantförlängning. Men äfven i fall af sådan utveckling synas *i*, *y* alltid uppträda med öppnare kvalitet[2].

Intet hindrar oss därför att också för nordfinländska 166
dialekter formulera regeln för *ĭ*, *ў* > *e*, *ŏ* på samma sätt, som vi gjort för de baltiska målen: kort stafvelse har förlängts i 'slutljud' och 'framför konsonant' och i sådan förlängd stafvelse motsvaras alltid *ĭ* af *e*, *ў* af *o*. Vidare uppträder alltid urspr. kort *u (o)* i detta fall som (öppet) *å*-ljud. I en del österbottniska mål har framför följ. kons. en enligt denna regel lång konsonant åter blifvit kort i likhet med urspr. lång konsonant. (H. § 13 s. 219).

[1] H. § 36 s. 252 o. nedan.

[2] Så i Uppland, Norrland och i nt. dialekter.

167 Jag anför nedan en del exempel. För ställningen i slutljud hänvisas till 157 ofvan och Hultman §§ 7, 2, 21, 22. 36 [1] samt resp. grammatikor. För antekonsonantisk ställning har jag ofvan anfört en del exempel, som visa lång vokal. Analogice kan denna vokal åter bli kort alldeles som i de baltiska målen. Vörå har — jämte ljudlagsenligt *nēdrast* — äfven *nädrast* efter *näder* o. d., PPm. har *nēr* jämte *näder* o. d. (men ljudlagsenligt *nidafy* 'nedanför': mot Hultmans regel § 15 s. 222!), GK *nädran*. Särskildt vanlig är kort vokalkvantitet framför kons.-förbindelse med begynnande tenuis hvilket sannolikt antyder, att stafvelseförlängningen skett genom konsonantens geminering. Så nästan alltid i äländskan (och ofta i Uppland). Alldeles nödvändigt är väl ej antagandet, att i dylika fall verklig konsonantlängd någonsin har förelegat. Men också i detta fall ha vi fått öppen vokal. En del exempel äro anförda af Hultman (§ 7, 2 s. 189), hvaraf några mycket karaktäristiska: Petalaks *spekknan* komp. af *spitjin*, Vörå *bäknan* komp. till *biti* bittida, n. Öbott. *mädda* middag.

168 Andra mer eller mindre bevisande fall äro:

GK *bösmal* besman s. 32.

PPm. *drägäḷ* dregla: jfr Pgm. *drigḷa*,

Vö. *knökäḷ* 'göra bukter l. krokar': jfr i samma betydelse Vö. *knykäḷ* vb.

PPm. *knöpäḷ* 'arbeta smått': jfr estsv. *knipuḷ* 'knyppla', hsv. *knåpa*.

PPm. *läm'n* (GK *löm'n* s. 32), 1) 'lämna' 2) 'bli kvar

[1] H. antar i § 36, att konsonantförlängning i Kökar inträdt endast i det fall, att — vokalen var *i (y)* — och konsonanten en tenuis. Ex. som *drevv* dref, *ledd* led, *tell* till m. fl. synas dock tala för en något vidare formulering. *mēg*, *dēg*, *sēg* utgå från äldre former med öppen *(ä-)*vokal, som uppkommit i obetonad ställning (af fsv. *mik* etc.). Jämför Kkm:s obetonade biformer *mæ* l. *me* samt redan i Pgm. *mæg* etc. (jfr ofvan 34). Urspr. *ą̄* kan i Kkm ge såväl *ä* som *e:* se Karsten § 46 o. jfr § 48 anm., § 2 anm.; jfr Lindgren, Finsk tidskr. XXXIII s. 65 (om *hæd*, fsv. *hit*), Btrm. § 39, 3.

l. bli öfver', Vö. *lämmn* 'lämna, blifva kvar': jfr nyl. *livn livna* 'kvickna till', fsv. *lifna* 'bli vid lif, lämnas kvar'.

PPm. *lödru* f.: jfr ofvan 143.

GK *räm'n* 'rämna': nyl. *rimna* l. *rivna*.

PPm. *räpäl̥ n̥ē s̥e* 'smutsa ner sig': jfr fi. *ripuli*: se Saxén s. 31 f. o. not [1].

Vö. *rässḿ* och *rissm* 'upprispa': PPm. *ris'm*.

GK *sägel* s. 25: jfr PPm., Vö. *sigäl̥* 'segel'.

Vö. *sprösl* 'fin ved': jfr Vö. *sprytju* f. 'spö', no. *sprotel (o')* l. *sprytil*, se Ross!

PPm. *stydi* pt. sup. *stödd* (jte *stydd*), jfr GK *stödi* 'stödja', PPm. *rödi rödd* 'rödja', GK *rödi*, GK *bädi* bedja, jfr Kronoby pt. *bædd* 'bad' (Hagfors s. 118). — Ljudlagsenligt vore här liksom i balt. målen *stydi* pt. *stødd* etc.

Vö. *svädi* svedja: PPm. *svidi*.

Petalaks *täkäl̥* (Ö. Monogr. s. 112) 'istapp': jfr Vö., PPm. *īsstitjil* o. d. 'id'. Exemplet är analogt med ofvan anförda Runö *-läkul̥* nyckel (se 143).

Närpes *ypi* adj., men *öpen* vb. öppna.

Hithörande infinitivformer med bevarade *ĭ, ŭ* — liksom 169
sådana med bevarade korta *a, ä* (ex. PPm. *kraväl̥* krafla, *skraväl̥* skramla, *bäkäl̥* 'fumla' o. dyl.) — förklaras liksom motsvarande former i sydfinl. och baltiska mål: d. v. s. förlängningen inträder icke, om slutvokalen apokoperas: ex. PPm. *vis'n* vissna, GK *vit'n*, PPm. *gl̥iter* glittra, Närpes *drimn* smälta, Vö. *knypäl̥* m. fl. (jfr ofvan 92 ff., 134, 143).

Likartade exempel med öppen vokal äro i Kökar 170
(Åland) ännu vanligare än i Österbotten. Men de äro här ej lika bevisande, då de också kunna bero på andra ljudlagar. Likväl torde sådana fall som Kkm. *tjökkl̥ŋg* s. 95 (Pgm. *kykl̥ŋg* s. 89), *vettne* n. vittne, *dremmna* = Närpes *drimn*, *kressna* kristna, *lemmna* l. *lömmna* 'lämna' m. fl., få anses som exempel på den ifrv. ljudlagen.

I Ålandsmålen har öfvergången till *e, ö* också inträdt 171
i ställning framför kons. + j. (se Hultman § 36 s. 253 f.

o. jfr § 1, 74 anm.): ex. *beddja* 'bedja', *šellja* 'skilja', *störrja* 'stör'. (Samma öfvergång uppvisar sörmländskan, då däremot uppl. ljudlagsenligt har *i, y*: ex. Sdm. *vēdjä*: uppl. *vīja* o. d., uppl. *styrjä, fyljä* 'stoföl'. Denna motsättning förklarar skriftspråkets växling *smedja, medja* ~ *midja, vidja* o. d.). Det är möjligt, att denna öfvergång får betraktas som analog med den i *behk, vettna*. I så fall fordrar det sin särskilda förklaring, att den inte inträdt i alla de mål, som ha öfvergången *vitna* > *vettna* (t. ex. Österbotten). Kanske är lösningen den, att öfvergången uteblef vid ett uttal af förbindelserna *dj* o. s. v., liknande det, som Hagfors i GK sökt återgifva med ***smidjo*** smedja o. dyl.

172 Jag tror mig sålunda ha visat, att också i de åländska målen (Kökar) de redan för de baltiska beskrifna kvalitets- och kvantitetsförändringarne inträdt. Men åländskan har ej kvarstått på denna ståndpunkt. Den har nämligen fullständigt uppgifvit det fornspråkliga kvantitetssystemet — i likhet med flertalet svenska mål — i det den också förlängt korta rotstafvelser i ställning framför sonant[1]. Enligt Hultmans sannolikt riktiga mening har denna förlängning alltid åstadkommits genom kons.-geminering, utom i det fall att konsonanten är *l*: ex. *maggo* mage, *harro* hare, *sinnu* sena, *strokko* stråke[2]. Former som *maggo, lakkon* o. d. jämförda med *tāk, pasma, navla* bevisa, att den långa vokalen i *rækna* (jte *rækən*), *kākla kākäl, fāsna* samt i *tägäl, skäkäl, stäpäl* hör hemma i 'synkoperade' former, där *ä* stod framför två konsonanter — något som beträffande de två sista exemplen också göres sannolikt af ändelsen *-äl* (jfr ofvan 48).

Af jämförelsen med de öfriga östsv. dialekterna blir i hög grad sannolikt, att denna förlängning i åländskans utveckling inträdt senare än förlängningen i slutljud och framför konsonant. Detta synes också bekräftas af inre för-

[1] Dessutom har den förlorat förbindelsen lång vok. + lång kons., se Hultman § 28 (s. 243).

[2] Jfr H. § 36 s. 252 f.

hållanden inom Kökarsmålet själlt. Så har ju förlängningen i slutljud här som annorstädes gifvit vokallängd: det heter *græs, tāk* o. s. v., *pāsma, nāvḷa* o. s. v. Redan detta kan antyda en kronologisk olikhet mellan de båda förlängningarne. Ytterligare synes detta bestyrkas af sådana former som *behk, beht, šehp*. Här har *p, t, k* förlängts i slutljud och detta har skett så tidigt, att de sålunda uppkomna *pp, tt, kk* kunnat deltaga i utvecklingen till *hp* etc. (jfr *gŏht* 'gott', *knahpa* knapp) — hvilket däremot de 'senare förlängda' *pp, tt, kk* i t. ex. *betto* (fsv. *bita*), *peppor* 'peppar' ej synas ha medhunnit (se H. s. 252 f.).

Beträffande vokalernas kvalitativa utveckling har 173
enligt min mening öfvergången *ĭ* > *e*, *ŭ* > *ö* inträdt också i sådana korta rotstafvelser, som förlängts enligt denna senare förlängning, och ett ursprungligt *u (o)* i denna ställning motsvaras alltid af öppet *o* (ej af *u* l. *ŏ*). Från dessa regler märkes i åländskan (liksom i uppl., sdml.) följande viktiga undantag: *i, y, u* kvarstå som (slutna ljud) *i, y, u* framför ett *i, u, (y)* i följande stafvelse. Exempel på hufvudregeln äro: *betto* l. *bötto* s. 86 (fsv. *bita, *byta*), *steggo* stege, *gḷemmo* 'glimma', *böddör* pr. 'ber', *sönnär*[1] l. *sönnö* söner (= Pgm. *synär*), *teggäḷ* tegel, *sekkäḷ* (no. *sikl*), *deggärbī* ortnamn s. 86 (= Pgm. *digärbi* s. 54), *eddär* 'eder' = Pgm. *idär, övver* = Fby *yver*, *nöttotjæno* 'nötkärna' s. 80[2]: *droppo* droppe, *faḷo* fåle (jfr uppl. ex.: *södderby* Söderby, *brevädder* l. *-vödder* 'bredvid', *lövver* lefver, *spønä* 'spene' (fsv. *spyna*), pres. *stödder*, jfr *stŷjä* (143) m. fl.). Öfvergången har däremot uteblifvit i t. ex. Kkm. *vikku* vecka, *sinnu* sena, *jirrin* girig, *bitte* bitit, *mittje* mycket, *nittjel* nyckel *(i* < *y), huvvu* hufvud, *skurru* skåra, *ruttin* rutten m. fl. (jfr uppl. ex. som *vikku* vecka m. fl., *spittjin spīkin* 'spicken', *himmil, bitti* bitit etc., *tjæṇtyrryl*

[1] Här har ändelsens *i* blifvit *ä* enl. Hultman § 3, 1.

[2] Ett annat exempel kan vara *bröllöp* 'bröllop' s. 66, som, enligt hvad *l*-ljudets kvalitet utvisar, närmast återgår på en form med kort *l* mellan vokalerna: jfr estsv. (Dagö) *bruläp* m. fl. (kortstafviga) former.

'kärnstaf', fsv. *þyril: yppyn ȳpin* öppen, *nyttjyl* nyckel, *huvvu* etc. *skurri, Skurusund* m. fl., Sdml. *sīna* 'sena', *līdiger* ledig, *spīken* 'spicken', *tȳgil tȳgel* 'tygel', *mykke* o. s. v., skriftspr. *snigel, mycket, nyckel* etc.)

174 Undantag synes vara Kkm. *tvelliŋg* 'tvilling', hvilket närmast återgår på ett *tviliŋg* (så nyl.), såsom visas af det icke dentipalatala *l*-et. Vi ha här möjligen haft suffixbetoning (?): se Karsten § 46 anm. 3. Stafvelsen *tvi-* har då utvecklat sig enligt de för obetonade förstafvelser gällande lagarne; Kkm. *jisäll* 'gesäll': *menūt* 'minut' – *tjilliŋg* killing: *tvelliŋg*, jfr Karsten § 60 1) A o. § 61, 1.

175 Också i långstafviga ord har emellertid åländskans *i* och *y*-ljud i stor utsträckning ersatts af *e* och *ö*. Likaså uppträder öppet *å* för äldre *u (o)*. Först och främst har här den redan för de baltiska målen iakttagna ljudlagen verkat, att urspr. korta (slutna?) *ĭ, ў, ŭ (ŏ)* framför *r* och *ḷ* ersatts af öppna *e (ä), ö-* och *å*-ljud. Precis samma regel gäller för uppländskan. Här liksom där har dock öfvergången uteblifvit framför *r* i ett kortstafvigt ord, om ett *i* l. *j* följer i nästa stafvelse[1]. Exempel med urspr. *i* äro: *värvel* virvel s. 56, *värtje* virke s. 56, *särtjel* cirkel m. fl., *jäṣṣ* gers s. 28, *säḷtje* silke s. 57, med *y*: *tjörtjo* 'kyrka', *sörpo* (no. *syrpa*), *tjöḷvo* (fsv. *kylfa*), med *ŭ (ŏ)*: *morkna* 'mörkna', *oḷv* ulf.

176 Vidare har i olikhet mot de baltiska målen (och likaså i olikhet mot större delen af upplandsmålen, dock ej Roslagen) öfvergång också inträdt framför *m* + följ. kons.: ex. *jembär* (isl. *gymbr*), *kḷemp* klimp, *dömböḷvikku* dymmelvecka, *rompo* rumpa, *trombo* trumma.

177 Också i en del andra fall har öfvergång skett, men exemplen äro ej i lika grad tydliga och talrika. Däremot synes vara fullkomligt säkert, att *i, y* såväl *u (o)* kvarstå som slutna ljud (*i (y)* och *ŏ*) framför urspr. *gg, nn, nd, nt, ll, ld, lt, ŋg, ŋk*: ex. *rigg* rygg, *dŏgg* dugg, *grin'd, grin'n'a*

[1] Om öfvergången i Kkm., liksom i Uppl., också uteblifvit framför *l* i liknande ställning, kan af brist på exempel ej afgöras.

'grynna', *sŏn'da* söndag, *stin'to* flicka, *bŏl'ta* bulta, *stil't* spilta, *sŏl'l'in* svullen (jfr H. § 28).

Ett endast skenbart undantag från denna regel är ordet 178
kollo 'nätmärke' (s. 33), hvilket af Karsten jämföres med fsv. *kolli*. Sammanställningen är omöjlig redan på grund af *l*:ets kvalitet — *kolli* borde ge en form med *l'l'*. Ordet är identiskt med uppl. (Rosl.), Sdm. (Landsort, Dalarö) *kóllra* (Rietz 344) 'rundt flöte af näfver på nät'. Enligt uppl. ljudlagar är detta utveckladt ur **korrla* (med öppet *å*-ljud) < *kurrla* (slutet *u* l. *o*): jfr Rietz *kórra* i samma betydelse m. fl. former. **korrla* har i Kkm. gifvit *kollo* enligt en — af Hultman som det ser ut ej anmärkt — nordfinländsk (äfven Pargas o. delar af Nyland?) ljudlag om öfvergång af *rl* (åtminstone efter kort vokal) > *ll*, på hvilken en mängd exempel kunna uppvisas[1]: Pgm. *gollo* 'spottkluns' till *gor*, *knoll* 'knöl, knut på garn' = uppl. *knollra* 'knorr, hårlock' m. fl. [1]

De här gifna reglerna om utvecklingen af de trängre 179
vokalerna i Kkm. afvika i flera punkter från de, som Hultman framställt: (se ÖD §§ 1, 8, 11, 48, 72, 74; 5, 3; 7, 2; 15; 21; 28; 36). Af särskildt intresse är den genomförda parallelliteten i ljudutvecklingen, framförallt i fråga om *i* och *ÿ*.

* * *

Med ledning af den nu afslutade undersökningen torde 180
man kunna få en klarare öfverblick af de östsv. målens kvantitets- och vokalkvalitetsförhållanden, än hittills varit möjligt.

De ålderdomligaste förhållanden synas föreligga i de sydfinl. målen. Här har förlängningen af korta rotstafvelser endast inträdt, ifall *a* och *ä* varit stamvokal: dessa vokaler ha blifvit långa både 'i slutljud' och 'framför konsonant' (jfr 127—128). Denna förändring är utmärkande för

[1] En del anförda af Vendell PPm. Gr. s. 275; om skriftspr. exempel med *lr* för *rl* se Noreen Språkv. Sällsk. förh. 1897—1900 s. 83 ff.

alla östsvenska dialekter. Korta stafvelser med *i, y, u (o)* ha däremot ej alls förändrats, vare sig i den ena eller andra ställningen, och i öfverensstämmelse härmed (?) kvarstå också *i* och *y* alltid som slutna ljud, något som också delvis äger rum med urspr. *u (o)*.

De baltiska och de nordfinländska målen ha gått ett steg längre i utveckling. Här ha också stafvelser med rotvokalerna *ĭ, ў, ŭ, ŏ* blifvit långa — i samma ställningar som stafvelser med *a, ä*. I en på detta sätt förlängd stafvelse ha de urspr. slutna vokalerna (äfven *u (o)* ?) antagit ett öppnare uttal, möjligen i samband med förlängningen. Däremot kvarstå de som slutna ljud i fortfarande korta stafvelser — såvida ej särskilda förhållanden spelat in [1]. Denna iakttagelse gäller i de baltiska målen för alla de berörda vokalerna, hvaremot den i norra Finland ej synes vara tillämplig i fråga om urspr. kort *u (o)*, som där i stor utsträckning äfven i långstafviga ord öfvergått till (öppet) *å*.

De åländska målen ha gått längst: här har förlängning af korta rotstafvelser inträdt också framför sonant, och i sådana stafvelser motsvaras alltid urspr. slutna ljud af öppna, såvida ej en sluten vokal stod i följande stafvelse.

Åländskan intar således den sista, mest utvecklade ståndpunkten i den serie af utvecklingsstadier, som — efter hvad det ser ut — representeras af de östsv. dialekterna. Samma ståndpunkt som åländskan intaga — i det stora hela — de med de östsv. målen närbesläktade uppsvenska målen i Uppland och Södermanland.

Det är apriori sannolikt, att dessa mer utvecklade dialekter icke i ett slag förändrats från det fornspråkliga till det närvarande tillståndet. Af alla analogier att döma har utvecklingen försiggått genom flera mellanstadier.

Det ligger då nära till hands att antaga, att de genom-

[1] Till sådana kan möjligen räknas den inverkan af ett *a* i följande stafvelse, som H. antagit för en del nordfinl. mål, se § 15 o. 21; jfr dock ofvan s. 96!

lupit - just de mellanstadier, som bredvid hvarandra samtidigt representeras af de olika med dem närbesläktade östsv. dialekterna, och att denna utveckling försiggått i just den ordning, som jämförelsen mellan de östsv. målen ger vid handen. Att således utvecklingen varit den, att först den sydfinländska — för alla dial. gemensamma — förändringen inträdt d. v. s. att *a, ä* blifvit förlängda i "slutljud" och "framför konsonant", först därefter — i samma ställningar — också öfriga vokaler, hvarvid *i, y, u, o* blifvit öppnare ljud (= det baltiska stadiet), slutligen den förändring, som vi bland östsv. dialekter endast konstaterat i åländskan — förlängningen framför vokal.

Hvad åländskan beträffar, torde ofvan vara visadt (72), att också vissa inre förhållanden i dialekten tyda på just den utveckling, som den yttre jämförelsen gör sannolik. Också i uppländska dialekter torde liknande fakta kunna konstateras. Än mera trolig blir den förmodade utvecklingsgången, om det kan visas, att också skrifsättet i äldre handskrifter, som kunna antagas representera uppsvensk språkutveckling, bekräftar densamma.

På detta sätt blir undersökningen af de mera genomskinliga östsvenska målen af stor betydelse också för den uppsvenska och äfven för den skriftspråkliga grammatiken. Det är i enstaka fall möjligt, att en ljudregel från rent uppsvensk synpunkt synes genomförbar (d. v. s. undantagslös), som vid en jämförande öfverblick af närgränsande mål visar sig oantaglig. Så t. ex. låter det kanske tänka sig, att i någon enskild uppländsk dialekt eller i skriftspråket den ljudregeln kan genomföras, att *i* i kortstafviga ord har öfvergått till *e* i öppen stafvelse, men kvarstår som *i* i sluten. Men då man vet, att i en mängd östsvenska dial. öfvergången *i* > *e* inträdt just i 'sluten' stafvelse, däremot inte i 'öppen', blir tydligen en regel sådan som den uppställda äfven för uppländskan och skriftspråket tvifvelaktig — äfven om den till-

äfventyrs kunde visa på analogier i lågtyskan eller i danskan. Har man insett detta, får man kanske en ny syn på en del inre uppsvenska eller skriftspråkliga egenheter, som bäst synas öfverensstämma med samma hypotes, som de östsvenska förhållandena göra trolig. Men äfven om sådana tydliga fingervisningar ej skulle erbjuda sig i uppsvenskans eget tillstånd, är det i alla fall klart, att den uppsvenska ljudregel, som — på samma gång den tillgodoser målens egna förhållanden — också väl förliker sig med granndialekternas vittnesbörd, af just detta skäl bör ha ett afgjordt företräde framför en annan, med hvilken detta förhållande icke äger rum.